

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Oddelek za slovenistiko
Oddelek za romanske jezike in književnosti

Natali Birsa

***Dom in Novi Matajur – pričevanji slovenske manjšine v Beneški
Sloveniji***

***Dom e Novi Matajur – testimonianze della minoranza slovena nella
Slavia Veneta***

**diplomsko delo
tesi di laurea**

Mentor red. prof. dr. Marko Stabej
Mentorica izr. prof. dr.
Martina Ožbot

Ljubljana, 2010

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Natali Birsa izjavljam, da sem izdelala diplomsko delo z naslovom »*Dom in Novi Matajur* – pričevanji slovenske manjšine v Beneški Sloveniji/*Dom e Novi Matajur* – testimonianze della minoranza slovena nella Slavia Veneta« sama in da so vsa mesta v besedilu, ki dobesedno citirajo ali smiselno povzemajo druga dela, jasno označena kot prevzeta mesta z navedbo vira.

Ljubljana, _____

V razmislek

Jezik ni samo razpoznavni znak manjšinine etnične identitete, ampak je tudi pogoj zanjo in zato pogoj za obstoj manjšine. Etnične manjšine, ki izgubijo jezik, namreč postopoma izgubijo tudi etnično identiteto /.../. Zaradi pomena, ki ga ima jezik za ohranjanje manjšinske skupnosti, je ohranjanje jezika centralno vprašanje manjšinske družbene prakse.

(Kaučič Baša 1998: 29)

V iskreno zahvalo

Mentorjema red. prof. dr. Marku Stabeju in izr. prof. dr. Martini Ožbot, glavni urednici *Novega Matajurja* gospe Jole Namor in odgovornemu uredniku *Doma* gospodu Giorgiu Banchigu, prebivalcem vasi Beneške Slovenije, ki so mi s svojimi glasovi odprli vrata v nov, čisto poseben svet.

Vsem tistim, ki so s svojo prisotnostjo glasno ali potihem podpirali moje delo, ki ni bilo zgolj to; porabljeni čas in trud sta zanemarljiva ob zadovoljstvu, ki me prežema, ko se znova in znova vračam k prelistavanju teh delčkov nekega večjega, pomembnejšega mozaika. Še posebej, ko se zavem, da zadnja beseda še ni bila zapisana.

KAZALO

1	UVOD	6
2	HIPOTEZE IN METODA RAZISKOVANJA	7
3	BENEŠKA SLOVENIJA	8
4	ZGODOVINA SLOVENCEV V ITALIJI	11
5	MANJŠINSKA PROBLEMATIKA (S POUDARKOM NA SLOVENSKIH MANJŠINAH V ITALIJI)	15
6	PRAVNI POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE V BENEŠKI SLOVENIJI	17
7	OD NAREČJA H KNJIŽNEMU JEZIKU (položaj slovenskega knjižnega jezika in narečja v Beneški Sloveniji)	20
8	DIGLOSIJA IN BILINGVIZEM	24
9	(JEZIKOVNI) STIKI MED SKUPNOSTMI	27
10	PRIHODNOST MANJŠINSKIH JEZIKOV	31
11	MEDIJI IN MANJŠINA	33
12	ANALIZA ČASOPISA <i>DOM</i>	35
12.1	Splošno o časopisu	35
12.2	Pregled številčk časopisa Dom	36
12.3	Število pregledanih člankov	37
12.4	Izbira jezika po letih	38
13	ANALIZA ČASOPISA <i>NOVI MATAJUR</i>	39
13.1	Splošno o časopisu	39
13.2	Pregled številčk časopisa Novi Matajur	40
13.3	Število pregledanih člankov	40
13.4	Izbira jezika glede na leta	41
14	SPLOŠNE UGOTOVITVE V ZVEZI Z OBEMA ČASOPISOMA	42
15	ANALIZA ANKET MED BRALCI	45
15.1	Potek anketiranja	45
15.2	Obdelava posameznih vprašanj	46
16	ZAKLJUČEK	58
17	BIBLIOGRAFIJA	61
17.1	Viri	61
17.2	Literatura	61
18	PRILOGE	64

18.1	Anketni vprašalnik	64
18.2	Questionario di ricerca	69
18.3	Intervju z urednikom Doma Giorgiem Banchigom.....	74
18.4	Intervju z urednico Novega Matajurja Jole Namor	77
18.5	Passi citati da Gli slavi del Natisone di G. Jaculin.....	82
18.6	»Reklami« za rabo slovenščine v javnosti iz časopisa Dom.....	84
19	ITALIJANSKI POVZETEK – RIASSUNTO.....	86

KAZALO GRAFOV

Graf 1: <i>Izobrazba anketirancev</i>	47
---	----

KAZALO DIAGRAMOV

Diagram 1: <i>Izbira jezika po letih v Domu</i>	38
Diagram 2: <i>Izbira jezika po letih v Novem Matajurju</i>	41

KAZALO TABEL

Tabela 1: <i>Površina avtohtonega slovenskega ozemlja v Italiji</i>	9
Tabela 2: <i>Pregledane številke Doma med letoma 2000 in 2008</i>	36
Tabela 3: <i>Količinska distribucija »ustreznih« člankov v Domu</i>	37
Tabela 4: <i>Pregledane številke Novega Matajurja med letoma 2000 in 2008</i>	40
Tabela 5: <i>Količinska distribucija »ustreznih« člankov v Novem Matajurju</i>	40
Tabela 6: <i>Kraji bivanja anketirancev</i>	46
Tabela 7: <i>Mediji, ki jih spremljajo pripadniki slovenske manjšine v Benečiji</i>	51
Tabela 8: <i>Pogostnost branja časopisov Dom in Novi Matajur</i>	52
Tabela 9: <i>Povprečna doba naročanja na časopisa Dom in Novi Matajur</i>	52
Tabela 10: <i>Vloga časopisov Dom in Novi Matajur za slovensko manjšino v Benečiji</i>	55
Tabela 11: <i>Stanje slovenske manjšine v Benečiji danes</i>	57

1 UVOD

Pričujoče diplomsko delo z naslovom *Dom in Novi Matajur – pričevanji slovenske manjšine v Beneški Sloveniji* se dotika problematike slovenske narodnostne manjšine v Videmski pokrajini. Manjšina kot taka ne predstavlja glavnega predmeta obravnave, temveč služi kot okvir pri pregledovanju in analiziranju dveh manjšinskih medijev, časopisov *Dom* in *Novi Matajur*. Časopisa se pišeta v italijanskem in slovenskem knjižnem jeziku ter narečju terskih in nadiških dolin. Med pripadniki slovenske manjšine sta zelo priljubljena, saj jim predstavljata pomemben stik z lastno kulturo, zgodovino, tradicijo; ne gre zanemariti (mogoče najvažnejšega) dejstva, da časopisa ohranjata slovenski knjižni jezik in narečje, ki sta – zaradi upadanja števila prebivalcev in zelo skopih priložnosti za njuno rabo – nenehno v nevarnosti, da izgineta.

Diplomsko delo je razdeljeno na teoretični in empirični del. V prvem delu obravnavamo splošne statistične in geografske podatke o Beneški Sloveniji ter se zaustavimo predvsem pri opisovanju jezikovnih posebnosti govorov iz beneških dolin. V nadaljevanju navajamo zgodovinsko ozadje slovenske naselitve na italijanskem ozemlju in omenjamo nekaj zgodovinskih prelomnic, ki so vplivale na življenje slovenske manjšine. Poleg splošne predstavitve slovenske manjšine v Beneški Sloveniji so navedena najpomembnejša zakonska določila, ki zarisujejo pravni položaj manjšine. Dobršen del predstavlja diskusija o razmerju med knjižnim jezikom in dialektom (gledano podrobneje na manjšinskem področju), o pojavih diglosije in bilingvizma ter o stikih, seveda predvsem jezikovnih, med dvema ali več skupnostmi. Poskušamo razložiti, zakaj do kontaktov pride in kako jeziki sobivajo. V zadnjem poglavju teoretičnega dela prikažemo še delovanje manjšinskih medijev in njihov vpliv na družbo.

Drugi, empirični del obsega podrobnejšo analizo obravnavanih časopisov. Pregledovali in analizirali smo številke *Doma* in *Novega Matajurja* med letoma 2000 in 2008 ter pri tem ugotavljali, kakšna sta tematska in jezikovna distribucija člankov. Pregledovali smo izključno članke, ki se dotikajo slovenske manjšine in z njo povezanih jezikovnih, kulturnih ali političnih vidikov. V sklopu empiričnega dela smo pripravili tudi anketni vprašalnik, ki naj bi ga izpolnjevali bralci časopisov. Sestavljen je iz 19 vprašanj, iz katerih bi izvedeli, zakaj ljudje berejo in se naročajo na časopisa, kakšne so bralske navade, kakšna sta poznavanje in raba slovenskega knjižnega jezika, kakšen je pomen narečja ipd. Med obiskom uredništev obeh časopisov v Čedadu smo naredili tudi dva intervjuja, in sicer z urednico *Novega Matajurja* Jole Namor ter urednikom *Doma* Giorgiem Banchigom (Bankičem).

2 HIPOTEZE IN METODA RAZISKOVANJA

Pred začetkom raziskave smo postavili nekaj hipotez, ki bi se predvsem v empiričnem delu, tj. med pregledovanjem posameznih številčk časopisov in anketiranjem, potrdile ali ovrgle. Predpostavili smo naslednje:

- V časopisih *Dom* in *Novi Matajur* količinsko prevladuje italijanski knjižni jezik, saj izhajata v Italiji, kjer večina ljudi govori italijansko. S tem si časopisa pridobivata tudi večje število bralcev.¹ Prevlado italijanščine pa lahko pogojuje tudi dejstvo, da pripadniki manjšine italijanski jezik – v nasprotju s slovenskim – obvladajo.
- Narečja je v časopisih najmanj, ker se ga načeloma težko piše, saj ni kodificirano, svojega pravopisa (še) nima, rabljeno je predvsem v govoru.
- Jezikovna in kulturna tematika se pišeta bodisi v slovenskem knjižnem jeziku bodisi v narečju, politična tematika pa v italijanskem knjižnem jeziku. Politično stanje manjšine v Beneški Sloveniji je v veliki meri odvisno od povezovanja in dogovarjanja z republiko Italijo, torej je pripadnikom manjšine v interes, da večinski narod (vsaj tisti del, ki časopisa bere) popolnoma razume njihove predloge in zahteve.
- Pripadniki slovenske manjšine razumejo, priložnostno tudi govorijo, pišejo ali berejo slovenski knjižni jezik, čeprav se ga niso učili v šoli (izjeme so mlajše generacije, ki so obiskovale ali obiskujejo dvojezično šolo v Špetru).
- Večina pripadnikov manjšine se ima za Slovence in priznavajo svoj dialekt za slovenski dialekt.
- V narečju komunicirajo starejši ljudje, mladina rabo dialekta opušča, ker v šolah, službi ali drugje sobiva z večinskim italijanskim narodom.
- Bralci časopisov so predvsem starejši, ki se svojih slovenskih korenin bolj zavedajo in so nanje navezani. Pri mladih se ta občutek izgublja.
- Časopisa *Dom* in *Novi Matajur* bralce med seboj povezujeta. Skozi slovenski jezik in narečje ohranjata zavest o skupnih (slovenskih) koreninah.
- Stanje slovenske manjšine je v primerjavi s preteklostjo boljše predvsem zaradi zakonske zaščite (zakon 38/2001) in mladih, ki obiskujejo dvojezično šolo v Špetru.

¹ I. Namor med pogovorom omeni, da si ustvarjalci *Novega Matajurja* želijo širitve kroga svojih bralcev, in čeprav je njihov časopis manjšinski časopis, ni razloga, da ga ne bi brali tudi Italijani.

V diplomskem delu sta bili uporabljeni teoretična in analitična metoda raziskovanja. Prva zajema prebiranje in povzemanje strokovne literature, druga pa analizo konkretnega gradiva, tj. pregled in vsebinsko analizo številčnik časopisov ter obdelavo rezultatov, ki jih je dal anketni vprašalnik.

3 BENEŠKA SLOVENIJA

O Beneški Sloveniji, deželi, kjer se hribovit svet stika s raznolikimi dolinami, je bilo napisanih na stotine študij, a vendar se zdi, da je to pokrajina, o kateri je vedno kaj novega spoznati. Beneška Slovenija ohranja pridih preteklosti in tradicije. To, kar jo dela takšno, kakršna je, so gotovo tudi izredno bogati govori terskih in nadiških dolin, ki že stoletja odmevajo v njenih soteskah. Beneška Slovenija (po italijansko Slavia Veneta/Friulana/Italiana) je drugačna v marsikaterem pogledu. Zaustavimo se lahko že pri samem poimenovanju zanjo. V literaturi zasledimo imena, kot so Slovenija, Doline, Nadiška dolina, Nadiške doline, Furlanija, Beneška Slovenija, Benečija, območje Slovencev v Italiji. Bližnji sosede Furlani jo imenujejo »Sclavanie«.

Posebnost Benečije je tudi v njeni geografski izoliranosti, zaradi katere se težko vključuje v prestalo italijansko okolje, hkrati pa ostaja ločena tudi od slovenskega ozemlja, h kateremu jo sicer zavezujejo zelo stare korenine.

To obmejno področje združuje pripadnike različnih narodov ali kultur in je zato za raziskovanje še toliko zanimivejše. Od nekdaj je privabljal strokovnjake s področij jezikoslovja, geografije, etnologije, arheologije pa tudi ljudi, ki jih je dežela pritegnila iz čisto ljubiteljskih razlogov.

Majda Kaučič Baša (1998: 30) v svoji doktorski disertaciji obravnava avtohtono (t. i. zgodovinsko) slovensko ozemlje v današnji Italiji, ki se razteza v približno 30 km širokem pasu ob vsej italijansko-slovenski meji od Avstrije do Jadranskega morja in meri okrog 1524 km². To ozemlje spada sicer k eni sami deželi, Furlaniji - Julijski krajini (Friuli Venezia Giulia)², vendar je razdeljeno med tri od njenih štirih pokrajin, med Videmsko pokrajino (območje Beneške Slovenije) na severu ter Goriško in Tržaško pokrajino na skrajnem jugovzhodu države. V teh treh pokrajinah je 36 občin z avtohtonim slovenskim prebivalstvom.

² Čermelj (1965: 12) opozarja, da to poimenovanje ne ustreza nobeni določeni geografski ali politično-upravni opredelitvi.

Kolikšno površino obsega Videmska pokrajina, ki nas konkretno zanima, je razvidno iz tabele 1, ki jo navajamo iz doktorske disertacije M. Kaučič Baša.

Tabela 1: Površina avtohtonega slovenskega ozemlja v Italiji

<i>POKRAJINA</i>	<i>površina avtohtonega slovenskega ozemlja</i>	<i>celotna površina</i>
<i>Trst</i>	<i>212 km²</i>	<i>212 km²</i>
<i>Gorica</i>	<i>192 km²</i>	<i>467 km²</i>
<i>Videm³</i>	<i>1.120 km²</i>	<i>4.890 km²</i>
<i>tri pokrajine skupaj</i>	<i>1.524 km²</i>	<i>5.569 km²</i>

Avtorica v svojem delu (1998: 34) navede seznam vseh občin Videmske pokrajine, in sicer v slovenski ter italijanski različici:

POKRAJINA	OBČINA	
	SLOVENSKO IME	URADNO ITALIJANSKO IME
VIDEMSKA	1 Tablja	Pontebba
	2 Naborjet-Ovčja vas	Malborghetto-Valbruna
	3 Trbiž	Tarvisio
	4 Rezija	Resia
	5 Bardo	Lusevera
	6 Tipana	Taipana
	7 Gorjani	Montenars
	8 Čenta	Tarcento
	9 Neme	Nimis
	10 Ahten	Attimis
	11 Fojda	Faedis
	12 Tavorjana	Torreano
	13 Podbonesec	Pulfero
	14 Sovodnje	Savogna
	15 Grmek	Grimacco
	16 Dreka	Drenchia
	17 Sv. Lenart	San Leonardo
	18 Srednje	Stregna

³ S krepkim tiskom poudarila N. Birsa.

19 Praprotno	Prepotto
20 Špeter Slovenov	S. Pietro al Natisone
21 Čedad	Cividale del Friuli

Osredotočamo se na doline rek Ter in Nadiža, kjer je koncentracija Slovencev zelo velika. Nadiške doline spadajo k srednjemu delu reke Nadiže in predstavljajo najvzhodnejše območje Furlanije - Julijske krajine. Upravno obsegajo sedem občin⁴ na približno 170 km². Obsegajo pravzaprav območje, ki je nekoč pripadalo špetrskemu okraju, ki je bilo odpravljeno leta 1912. Geografsko so del predalpskega sveta, ki leži med rekama Bela in Soča, na zahodu se dotikajo terskih gora, na sredini pa nadiških in idrijskih⁵ (Pascolini, Cernetig 2000: 36).

V preteklosti je ogromno ljudi migriralo v tujino, največkrat v Belgijo, ker v domačem kraju ni bilo dovolj možnosti za zaposlitev. Večina izmed njih se je kasneje vrnila v domovino. Kljub temu število Slovencev v Beneški Sloveniji tudi v zadnjih desetletjih izrazito upada. Rodnost je nizka, mladi pa se selijo iz vasi v večja mesta.

Baudouin de Courtenay (1892: 50) navaja, da je bilo Slovanov v Benečiji leta 1876 nekaj več kot 30.000. Od teh je bilo Režijanov okoli 3.500; od ostalih jih je 16.000 živel samo v špetrskem okraju. Kasnejši podatki, natančneje iz leta 1911, govorijo o 40.000 Slovencih, ki naj bi živeli v Videmski pokrajini. Leta 1953 naj bi jih bilo 22.323, leta 1971 pa 16.935. Slovenski viri iz 1985 pričajo o 21.000 slovenskih prebivalcih (Banchig 1998: 686).

V celotni Furlaniji - Julijski krajini živi preko 100.000 ljudi, katerih starši znajo slovenščino; število dnevnih uporabnikov slovenščine ni večje od 50.000. Demografskih podatkov o govornikih slovenskega jezika iz popisov prebivalstva po letu 1971 ni, ker se slovenska manjšina upira preštevanju s popisovanjem. V popisnih rezultatih je bilo namreč število Slovencev vedno manjše od dejanskega. Neustrezno pa je tudi to, da se v popisih narodna pripadnost enači z jezikom, ki ga posameznik rabi, tako so šteti za Italijane ne le tisti Slovenci, katerih slovenska jezikovna zmožnost upada, a se čutijo pripadnike slovenske

⁴ Špeter Slovenov, Podbonesec, Sovodnje, Grmek, Dreka, Srednje, Sv. Lenart.

⁵ Odlomek je iz monografije *Valli del Natisone/Nediške doline* prevedla N. Birsa.

»Le Valli del Natisone appartengono al bacino medio del fiume Natisone e più in generale rappresentano la parte più orientale della regione Friuli-Venezia Giulia; amministrativamente comprendono i territori di sette comuni per circa 170 kmq. Comprendono di fatto il territorio un tempo assegnato al Distretto di San Pietro al Natisone soppresso nel 1912. Geograficamente fanno parte delle Prealpi Giulie che si sviluppano nel territorio regionale fra il basso corso del fiume Fella e il corso dell'Isonzo, suddividendosi ad ovest nelle Prealpi del Torre, al centro appunto in quelle del Natisone e ad est in quelle del Judrio« (Pascolini, Cernetig 2000: 36).

skupnosti, ampak tudi tisti, ki slovenščino znajo, imajo pa tudi malo priložnosti, da bi jo govorili (Špolad 2001: 11).

4 ZGODOVINA SLOVENCEV V ITALIJI

Da so se Slovani že v 7. stoletju naselili v beneških dolinah, je povsem znano. Gre za ljudstvo slovanskega in pravzaprav ne slovenskega izvora, saj se je slovenski narod izoblikoval stoletja zatem. Giuseppe Jaculin (1978) to dejstvo povezuje z najdbo Brižinskih spomenikov, ki so prvo pričevanje obstoja slovenskega jezika in s tem slovenskega naroda. Med drugim trdi, da so bili Nadižci od 7. do druge polovice 19. stoletja imenovani Slovani, nikoli Slovenci in njihov jezik slovanski ne pa slovenski. Nadiški Slovenci so bili imenovani Slovenci v drugi polovici 19. stoletja s strani Slovencev pod Avstrijo, ko so se pojavile prve zgodovinske knjige v slovenskem jeziku. G. Valussi v nasprotju z njim zagovarja mnenje, da gre za »Slovence«, ki so se skupaj z drugimi slovanskimi narodi (Čehi, Moravci, Slovaki) iz karpatskih nižin preseljevali na zahod. Valussijevo tezo potrjuje tudi P. Stranj (1989: 12), ko pravi, da je slovenski narod le eden izmed slovanskih narodov in posledično slovenščina le eden izmed slovanskih jezikov, kot je na primer italijanščina eden izmed romanskih jezikov. Tako slovanski narod ali slovanski jezik dejansko ne moreta obstajati, kot ne morejo obstajati romanske ali germanske narodnosti ter jeziki.⁶

Sami prebivalci terskih in nadiških dolin si med seboj niso skladni: nekateri se imajo po rodu za Slovence, čeprav so italijanski državljani, drugi pa se nikoli niso čutili del slovenskega naroda, ampak sami sebe imenujejo »slavi«, torej Slovani oziroma potomci ljudi, ki so bili slovanskega izvora. Zdi se, da se večina izreka za italijanske državljane slovenske narodnosti in pri tem misli na državljanstvo kot na pravno, ozemeljsko in anagrafično vez z državo, narodnost pa povezuje s kulturo in tradicijo, ki sta produkt neke skupne zgodovine.

O Beneški Sloveniji z zgodovinskega vidika lahko najdemo zelo obsežno količino gradiva, prav toliko pa najdemo tudi njegovih interpretacij. Pomembno se nam zdi omeniti Bredo Pogorelec, ki je v svoji profesionalni karieri s posebno naklonjenostjo raziskovala Benečijo, vendar se v svojem raziskovanju ni opredeljevala le zgodovinsko – obsežen del svojih študij je namenila jeziko(slo)vni problematiki. Za razumevanje zgodovinskega ozadja v

⁶ To razumemo v smislu, da ne obstaja romanski oziroma slovanski jezik, kot obstajajo npr. angleški, francoski jezik ipd. Izraz »romanski« oz. »slovanski« je dejansko nadpomenka npr. italijanščini oz. slovenščini.

nadaljevanju citiramo iz monografije Giuseppeja Jaculina *Gli slavi del Natisone* (1978)⁷, ker se je v smislu povzemanja zgodovinskih podatkov izkazala za zelo izčrpno. Avtor v grobem obdela zgodovino Slovanov/Slovencev od njihove naselitve do 90. let 20. stoletja. V diplomskem delu navajamo določene odlomke, ki so pomembne iztočnice za razumevanje današnjega položaja Slovencev v Benečiji. Nikakor pa ne gre zanemariti dejstva, da se je Jaculin v svoji raziskavi opredelil precej enoznačno, predvsem v smislu oznake »slovanski« in ne »slovenski«, kar pa ne more – kot smo nakazali v prejšnjih odstavkih – stoodstotno držati.

Misijonarji, Pavlinovi (Pavlin II., oglejski patriarh, 786–802) odposlanci, so nadiške Slovence⁸ pokristjanili ob koncu 8. stoletja v slovanskem jeziku. Nadižci niso bili pokristjanjeni v slovenskem jeziku, ker takrat ta še ni obstajal.⁹ Prve sledi slovenščine se namreč najdejo v tako imenovanih Brižinskih spomenikih, zapisanih v 11. stoletju, 200 let po pokristjanjenju nadiških Slovencev (27).

Nadiški Slovenci so ostali ločeni od Slovencev celih deset stoletij. Z njimi niso imeli, razen redkih izjem, nikakršnih jezikovnih ali kulturnih stikov. Zato so ostali »nepismeni« v slovenskem jeziku in kulturi. To tudi dokazuje, zakaj so Nadižci ohranili govor, ki je v osnovi slovanski (Cremonesi, Valussi, Raffo, Pogorelec, Scaunich). Narečje špeterskega območja je najbližje stari slovanščini, izvzemši nekatere neizogibne beneške in furlanske izposojenke. Če bi ta jezik govorilo 2 milijona ljudi, bi mu lahko rekli mati slovanskih jezikov (Courtenay, Podrecca). Nadiški Slovenci so mogoče edini med slovanskimi narodi, ki govorijo staro slovanščino (praslovanščino, staroslovansko) (29).

O ločenosti Nadižcev od Slovencev razpravljajo nekateri italijanski slavisti: »Od naselitve v 7. stoletju do leta 1866 so Slovenci današnje Videmske pokrajine ostali ločeni od ostalih Slovencev, tako zaradi naravnih preprek kot tudi zaradi pripadnosti takratnim različnim državnim tvorbam (Benetke, Avstrija, Ilirske province). Nadiški Slovenci so bili od Slovencev ločeni tudi takrat, ko so skupaj živeli v Avstro-Ogrski (1814–1866). /.../ Meja med lombardsko-beneškim kraljestvom in ilirskim primorjem je bila enako močna kot kakršnakoli državna meja, saj je ločevala dva administrativna sistema, dve tradiciji, dva svetova« (45).

⁷ Gre za prevod citatov iz omenjenega dela, ki ga je naredila avtorica izključno za namen diplomskega dela. Originalen tekst je priložen v poglavju Priloge.

⁸ Stroka si v zvezi s poimenovanjem ni v soglasju, v 5. poglavju pričujočega diplomskega dela pa se na osnovi poimenovanja »slavi del Natisone« prevaja »nadiški Slovenci«.

⁹ Za rojstvo oziroma izoblikovanje slovenskega jezika ne moremo poiskati točne časovne določnice. Jaculin postavi to trditev na podlagi (svoje) domneve. Prav tako ne moremo vedeti, kdaj se je v resnici izoblikovala italijanščina. Glede na pisna pričevanja segajo njeni začetki v 8. ali 9. stoletje (t. i. Indovinello veronese), v govorni rabi pa je bila lahko prisotna že mnogo prej.

Slovenci so se malokrat spomnili na obstoj nadiških Slovencev. Prvič se je to zgodilo po Wormskem konkordatu (1521) /.../, ki je določal, da Tolmin, Kobarid in Bovec pripadejo Avstriji, medtem ko je Nadiška dolina (»Schiaivonia«) ostala pod Benetkami. Nadiški Slovenci, ki so pod Benečani uživali svobodo in popolno avtonomijo, niso želeli pristopiti k Avstriji, da bi se združili s Slovenci¹⁰ – zavedali so se namreč: »Ubi bene, ibi patria!«.

Slovenci so se zopet srečali z Nadižci leta 1848, ko so slovenski liberalci (z nasprotovanjem katoličanov) načrtovali samostojno zvezo Slovencev pod Avstrijo, v kateri bi se združili Korošci, Štajerci, Kranjci in Primorci. V to zvezo so vključili tudi Benečijo. Načrtovano združenje je dobilo ime »Zedinjena Slovenija«.

Tretjič so se Slovenci in Nadižci srečali po padcu fašizma. Leta 1943 so v Nadiško dolino vstopili partizani. Trdili so, da je Nadiška dolina jugoslovanska: »Tukaj je Jugoslavija«, »Benečija je naša zemlja«. Poleg prisilnega novačenja so partizani izvajali rekvizicije in mučenje. Najhujša pa je bila silovita propaganda, da bi se Nadiška dolina priključila Jugoslaviji (48).

Po dunajski mirovni pogodbi 3. oktobra 1866 je bil v Benečiji, Furlaniji in Nadiški dolini izveden plebiscit, s katerim bi se prebivalci izrekli za Avstrijo (odgovor »ne«) ali za pristop k Italiji (odgovor »da«). Za nadiške Slovence je bila to lepa priložnost, da se združijo s Slovenci pod Avstrijo, morali bi glasovati »ne«. Plebiscit se je izvajal 21.–22. oktobra in vsi Nadižci so složno izbrali »da« za pristop k Italiji. Ta »plebiscit-referendum« je očitno pokazal, da nadiški Slovenci niso stremeli k združitvi s Slovenci¹¹ (77).

S priključitvijo k Italiji se je v Furlaniji začel razvoj pomembnih javnih del (kanal Ledra, pogozdovanje Karnije, vodovod Pojana, železnica Videm–Tablja), začeli sta se industrializacija in elektrifikacija. Nadiška dolina je bila iz teh procesov popolnoma izključena; »Slavija« je bila ločena od Furlanije. Italijanska oblast ni razumela situacije Slovencev, njihove tradicije in njihovih želja, hkrati pa tudi Nadižci niso imeli moči, da bi njihov glas slišale višje oblasti (78–79).

Italijanska država nadiških Slovencev ni ekonomsko podprla, še več: močno jim je nasprotovala na jezikovnem in kulturnem področju. Italija je od Slovencev zahtevala, naj postanejo zavedni italijanski domoljubi, naj pozabijo na svojo kulturo in materni jezik ter se popolnoma zlijejo z italijanskim narodom. Nadižci, ki so se leta 1866 izrekli za Italijo in jo priznavali za svojo domovino, se niso želeli odpovedati svojemu jeziku in kulturi. Njihov materni jezik je bil vedno »krajevni govor slovanskega porekla« – ljubili so ga, zato so ga želeli ohraniti ter braniti pred slovenskim vsiljevanjem in pred antiklerikalci, ki so ga hoteli zatreti (81). Nadiški Slovenci niso nikoli sprejeli slovenskega jezika kot svojega maternega jezika, saj se je ta pojavil stoletja za njihovim govorom. Sprejeli ga niso

¹⁰ Jaculin sugerira, da si nadiški Slovenci niso želeli združenja s Slovenci, za njegovo tezo pa ni mogoče najti nikakršnega merodajnega dokazila. Nadiški Slovenci se preprosto niso želeli politično odcepiti od Italije, ki jim je do takrat nudila določeno mero blagostanja.

¹¹ V resnici ne vemo, ali so se Nadižci izrekli proti Slovincem ali proti Avstriji, kateri bi politično pripadli. Bolj verjetno je, da so nasprotovali temu drugemu, saj so Italijo imeli za svojo domovino.

niti v letih, ko so skupaj s Slovenci živeli pod isto, avstro-ogrsko oblastjo. Ko so leta 1851 v doline prinesli slovenski katekizem, so ga Nadižci odklonili, saj ga niso razumeli (82). Leta 1866 so Slovence iz Špetra in iz Rezijske vprašali, ali želijo šolo v slovenskem jeziku – njihov odgovor je bil odklonilen (83).

V drugi polovici 19. stoletja je prišlo do prvega stika med nadiškimi Slovenci in Slovenci. Za tiste, ki so znali brati in ki so znali slovensko, so od 1871 do 1915 na začetku vsakega leta duhovniki priskrbeli nekaj slovenskih publikacij iz Celovca. V istem obdobju so prišli tudi do pobožnih knjig v slovenščini. Ta jezikovni stik je bil precej omejen, saj se je dotikal le ljudi, ki so znali brati in govoriti slovensko. Po zavzetju Rima 20. septembra 1870 so odnosi med italijansko državo in cerkvijo postali zelo napeti. Pod pritiskom raznarodovanja se je vnel hud boj proti duhovnikom, ki so v cerkvi gojili slovanski jezik (85). Leta 1933 je Mussolini prepovedal rabo slovanskega jezika v cerkvi in ukazal zaseči vse slovanske katekizme (91).

Nadiški Slovenci se ne štejejo in se niso nikoli šteli za slovensko manjšino. To namreč ne morejo biti, saj so se pojavili več kot štiri stoletja pred Slovenci. Imajo se za posebno »etno-lingvistično slovansko skupnost«. Nadižci ne morejo biti tretirani kot narodna manjšina, saj so del furlanskega območja že 12 stoletij in so bili vedno del zgodovinskih dogodkov v Furlaniji.¹² Novembra 1989 je minister Maccanico italijanskemu parlamentu predstavil osnutek zakona v prid slovensko govoreči populaciji Goriške in Tržaške pokrajine ter populaciji slovanskega porekla v Videmski pokrajini. Ta osnutek jasno ločuje med slovenskim prebivalstvom in prebivalstvom slovanskega porekla ter med slovenskim jezikom in krajevnim govorom slovanskega porekla (103).

Marca 1976 je videmski nadškof, mons. Alfredo Battisti, dovolil rabo slovenskih bogoslužnih knjig v vseh župnijah, kamor se je zatekal slovanski živelj. Večinoma želja ljudi sploh niso upoštevali; v župnijah, kjer so vernike vprašali za mnenje, niti 3 % niso sprejeli bogoslužja v slovenskem jeziku.

Leta 1978 je na tisoče prebivalcev dolin poslalo rimskim in tržaškim regionalnim oblastem peticijo, v kateri so zavračali poučevanje slovenskega knjižnega jezika, prosili za tečaje zgodovine, jezika in lokalnih tradicij za zaščito svoje kulture, zahtevali spoštovanje Londonskega in Osimskih sporazumov, ki niso priznavali obstoja slovenskih manjšin v Videmski pokrajini, v zvezi s problemom obstoja slovenske etnične manjšine v Videmski pokrajini pa zahtevali »referendum« (111).

Decembra 1994 je bil Senatu predstavljen osnutek zakona Romoli v prid slovenske manjšine v Furlaniji - Julijski krajini. Tako kot Maccanicov osnutek tudi ta ločuje med slovensko govorečimi v Goriški in Tržaški pokrajini ter tistimi, ki so slovanskega porekla in živijo v Videmski pokrajini. Zakon predlaga za Slovence Videmske pokrajine zaščito kulture in krajevnih govorov, s tem pa oživitev kulturne vitalnosti in jezika. Poleg tega predlaga letni denarni prispevek s strani države vsem občinam, kjer živijo »skupnosti slovanskega porekla« (Jaculin 1978: 112).

¹² Op. p. Gre za radikalno oznako, ki je ne moremo pripisati celotni manjšinski populaciji, saj se nekateri čutijo pripadniki manjšine, nekateri pa ne.

5 MANJŠINSKA PROBLEMATIKA (S Poudarkom na SLOVENSKIH MANJŠINAH V ITALIJI)

Današnji sociologi na splošno definirajo manjšino kot skupino ljudi – ki se razlikujejo od drugih v isti družbi po rasi, narodnosti, religiji ali jeziku, ki mislijo o sebi, da so drugačni, in o katerih drugi mislijo, da so skupina z negativnim obeležjem (konotacijami). Poleg tega imajo na razpolago relativno manj moči in so zato podvrženi nekaterim prepovedim in diskriminatornemu ravnanju.

Pojem manjšina se največkrat rabi v besedni zvezi s (svojim pripadajočim) pridevnikom `etničen`.¹³ Ta besedna zveza je v praksi precej ustaljena. Najbrž tega ne bi mogli trditi za pojem `etnična skupina`, ki ga Susič in Sedmak postavljata ob bok pojmu `etnična manjšina`; ne gre za sinonima, temveč za sorodna pojma, ki se med sabo nekoliko razlikujeta. Avtorja (1983: 19–20) opazata, da so pri prvem pojmu poudarjeni predvsem kriteriji pripadnosti, ki ljudi povezujejo v skupnost. To so rasa, narodnost in kultura, ki pa pripadnike takšne skupnosti istočasno ločujejo od širše družbe, v kateri živijo. Pri definiciji drugega pojma pa se jima zdi bistvenega pomena to, da manjšine razpolagajo z relativno manjšo družbeno močjo in da so podvržene drugim, dominantnim skupinam. Etnična manjšina se torej kot taka razlikuje od širše družbe ali od drugih skupnosti po sorazmerno manj razpoložljivi gospodarski, politični ali na splošno družbeni moči in po rasi, narodnosti, religiji ali kulturi.

Manjšina kot specifična skupnost v sklopu države mora za svoj obstoj ohranjati tisto, kar jo dela svojevrstno. Kaj človeka povezuje z določenim narodom/manjšino, je vprašanje, o katerem bi se dalo na široko diskutirati, predvsem zato, ker pravih in predvidljivih odgovorov ni. Skubic (1997: 34) meni, da je zavest ljudi, da neki skupnosti pripadajo, odločilen dejavnik za preživetje manjšine. Najvidnejši odraz narodne zavesti sta jezik in kultura, ki iz njega izvira. Malle (1997: 32–33) pravi, da je skrb za ohranitev in razvoj skupnega jezika osnovni način povezovanja Slovencev, ne glede na to, na katerem ozemlju in v kateri državi živijo. Slovenski jezik je edina osnovna vseslovenska identiteta, ki je objektivno dana; vse drugo – zgodovina, država, skupno ozemlje in tudi kultura – temelji na mitološkem in emotivnem razumevanju zgodovinskega dogajanja pri nastajanju slovenskega naroda. Malle dodaja, da je subjektivna zavest pripadnosti manjšini prav gotovo kriterij etnične pripadnosti posameznika

¹³ Izraz se nanaša na ljudstvo oziroma narod.

v danem času in okolju. Vendar je ta subjektivna zavest tem bolj relativna kategorija, čim bolj se definiranje etnične identitete zapleta in to v času vedno večjega ekonomskega povezovanja, odvisnosti majhnih držav od velikih, hitrega prodiranje sredstev množičnega obveščanja ter vdora tujih jezikov, kulturnih vzorcev in vrednot. Vsekakor je model odprtosti odvisen od tega, kako se vedejo do nas tudi drugi – v primeru manjšine, kako se do nje vede večinski narod. Zato odprtost nikakor ne more biti enostranska, kot to ne more biti niti zaprtost. Represija večine sili manjšino v geto, odprtost večine pa sprošča v njej potrebo po dialogu (1997: 37). Menimo, da v današnjem času globalizacije o zaprtosti skorajda ne moremo govoriti, saj naj bi se narodi in jeziki odpirali navzven. Če tega nočejo storiti, se »odpiranju« lahko izognejo. Izogniti se pa gotovo ne morejo zunanjim dejavnikom, ki nanje – hočeš nočeš – vplivajo, lahko pa se odločijo, da zunanjih impulzov ne bodo sprejeli v celoti.

Kot že omenjeno, slovenske manjšine v Italiji živijo v treh pokrajinah: Tržaški, Goriški in Videmski pokrajini. Vse so uradno priznane in zaščitene s strani italijanske države. Manjšina v Videmski pokrajini je ščitena z zakonom 482/1999 in 38/2001¹⁴, vendar kljub temu velja, da je v splošnem njen položaj inferioren v primerjavi s položajema, ki ju imata manjšini v Tržaški in Goriški pokrajini.

Glede na večinski narod je manjšina gotovo v slabšem položaju, saj jo država, v kateri živi, največkrat asimilira. Večina uživa ugled in moč, ki ju manjšinci že zaradi številčne manjvrednosti ne morejo. Enako velja za jezik manjšinskega naroda; v našem primeru je to slovenski knjižni jezik, ki ga dandanes v Benečiji govori manjši krog ljudi. V vsakdanji komunikaciji ga največkrat ne uporabljajo, saj se sporazumevajo v svojem dialektu oziroma krajevnem govoru. Gre za diglosične govorce, ki aktivno uporabljajo tudi italijanščino. V tem jeziku se izražajo najpogosteje, saj Italijani njihovega jezika/narečja ne razumejo niti govorijo.

¹⁴ V kolikšni meri se zaščita izvršuje, je pereča problematika, ki še vedno ostaja deloma nerešena. Čeprav so manjšinske pravice uradno zapisane, je do njihovega popolnega uresničevanja v praksi še dolga pot.

6 PRAVNI POLOŽAJ SLOVENSKE MANJŠINE V BENEŠKI SLOVENIJI

Marsikdo si upa trditi, da se je slovenska manjšina znašla v slabšem položaju, ko sta se zanjo začela zanimati (italijanska) politika in javnost, in ko se je zakonsko določil tudi njen pravni položaj. Pred tem je manjšina obstajala brez večjega zatiranja od zunaj; ni bila zaznavana kot nekaj, kar lahko ogrozi narod ali državo, v kateri živi. Zavarovana s strani zakona se manjšina lahko zdi močnejša in vplivnejša, zato so se (in se še vedno) nanjo znašali tisti, ki menijo – celo verjamejo –, da lahko manjšina na večino vpliva predvsem negativno; pri tem so se zbali za lastno eksistenco, saj so začeli manjšino percipirati kot grozeč element. Prvo pomembno ločnico v smeri zakonske zaščite slovenske manjšine v Italiji predstavljajo mirovna pogajanja v Parizu leta 1919. Skubic (1997: 14) poroča, da se je na omenjenih pogajanjih Italija zavezala, da bo manjšinam, ki bi prišle pod Italijo, torej Slovencem, Hrvatom in Avstrijcem, zagotavljala popolno spoštovanje njihove individualnosti, sklicujoč se pri tem ravno na zavidljivo raven, ki da jo uživajo v Kraljevini Italiji francosko govoreči državljani v Aosti, Slovani ob reki Nadiži in Nemci okrog Asiaga.

27. decembra 1947 je italijanska republika¹⁵ dobila novo ustavo (veljati je začela 1. januarja 1948), ki jo poznavalci uvrščajo med najnaprednejše, sprejete v državah s kapitalističnim družbenim sistemom po koncu druge svetovne vojne. Ustava vsebuje posredne in neposredne norme, ki zadevajo tudi položaj narodnih (jezikovnih) manjšin v Italiji. Če najprej citiramo tako imenovane posredne norme: tako člen 2 opredeljuje, »da republika priznava in jamči nedotakljive človekove pravice, s katerimi se razvija človeška osebnost, pa naj gre za posameznike ali pa za družbene skupnosti, in zahteva izvršitev neodložljivih dolžnosti politične, gospodarske in družbene solidarnosti«. Člen 5 pa med drugim navaja, »da republika, ki je ena in nedeljiva, priznava in pospešuje krajevno (lokalno) samoupravo in prilagajanje načela in metode svoje zakonodaje zahtevam samouprave in decentralizacije«. Najpomembnejše pa so seveda direktne norme v prid manjšinam; to sta člena 3 in 6. Tako člen 3 ustave načelno uzakonjuje, »da imajo vsi državljani enako družbeno dostojanstvo in da so enaki pred zakonom ne glede na spol, pleme, jezik, veroizpoved, politično prepričanje, osebni in družbeni položaj. Šesti ustavni člen določa, »da republika s posebnimi normami varuje jezikovne manjšine«, in s tem ustvarja trdno pravno in tudi siceršnjo podlago za to, da

¹⁵ 2. junija 1946 je bil v Italiji referendum, na katerem se je večina prebivalstva izjavila za republiko.

se čim prej sprejmejo nadaljnji podrobnejši predpisi, ki bi stvarno zagotavljali omenjeno zaščito (Jeri, Kušej: 64–65).

Pomembnejše zakonske predloge, ki so poleg italijanske ustave neposredno ali posredno ščitili narodnostne manjšine (ne le slovenske, temveč tudi tisti v dolini Aoste in na Južnem Tirolskem) v Italiji, povzemamo iz dela *Slovenci v Italiji včeraj in danes* avtorjev J. Jerija in G. Kušēja:

- deželni zakon št. 29 z dne 28. avgusta 1968 ima v 3. členu tudi točko d), ki med drugim določa »štiri strokovnjake za ekonomska in socialna vprašanja, ki jih določi deželni odbor in od katerih je eden izveden (pristojen) za vprašanja, zadevajoča skupnosti, ki so nosilke posebnih interesov«. Točka meri na slovensko narodnostno skupnost.
- 9. člen deželnega zakona št. 6 z dne 24. februarja 1970 /.../ omenja v točki h) tri strokovnjake, izmed katerih mora biti »eden izveden v vprašanjih, ki se tičejo skupnosti, ki so nosilke posebnih interesov«.
- deželni zakon št. 20 z dne 14. marca 1973, ki določa »povračilo posebnih stroškov krajevnim ustanovam in njihovim konzorcijem« /.../, pooblašča v 1. členu deželo, da povrne največ 75 % stroškov, ki jih zakonito nosijo krajevne teritorialne ustanove in njihovi konzorciji in ki se tičejo potreb jezikovnih manjšin glede prevajanja, tiskanja in objave lepakov, razglasov in sporočil in za postavljanje in vzdrževanje tabel v jeziku manjšine.
- deželni zakon št. 23 z dne 30. marca 1973 /.../ določa v 3. členu, točka e), deset izvedencev in izmed njih dva iz vrst slovenske manjšine, ki ju izvoli deželni svet z omenjenim glasovanjem. 11. člen, točka g), omenja pobude in aktivnosti kulturnih organizacij, združenj in ustanov slovenske manjšine. Posredno pa sta za Slovence pomembni še dve določbi (5. in 17. člen): prva med drugim predpisuje, da dežela na primeren način podpira organizacijo in pripravljanje razstav, ki so posebnega pomena za deželo glede valorizacije zgodovinske, etnične in umetniške dediščine Furlanije - Julijske krajine; druga pa govori o kulturnih središčih, ki so v službi ozemeljskih in etničnih skupnosti (73–74).

Omeniti gre še Londonski memorandum (1954)¹⁶ med Veliko Britanijo, ZDA, Italijo in Jugoslavijo, ki daje pripadnikom slovenske manjšine pravico, da se obračajo na državne ustanove v slovenščini, in Osimske sporazume¹⁷, ki to pravico potrjujejo. Kljub temu

¹⁶ Temu je bil priložen Posebni statut, ki se navezuje na manjšinsko problematiko. V Italiji ni bil nikoli ratificiran (priznati ga morata predsednik države in parlament) in tako niti formalno ni dobil notranje veljave, večji del njegovih določil pa ni prešel v prakso (Kaučič Baša 1998: 75).

¹⁷ 10. 11. 1975 sta jih podpisala zunanja ministra Italije in bivše SFRJ (Petrič 1980: 60).

slovensko sporazumevanje v javnih (državnih, deželnih, pokrajinskih in občinskih) ustanovah v praksi še vedno ni mogoče (Kaučič Baša 1998: 43).

Za izboljšano situacijo jezikovnih manjšin v Italiji glede na preteklost, ko so bili zakonski predlogi bolj kot ne v zraku, je zaslužen zakon, ki je sedaj poznan po svoji številki »482«. Italijanski parlament ga je odobril novembra 1999, predsednik republike pa ga je podpisal v decembru, ko je bil zakon tudi objavljen v Uradnem listu. V veljavo je stopil januarja 2000. Tako se je končala dolga zakonodajna pot uresničevanja šestega člena italijanske ustave, da »republika s posebnimi določili štiti jezikovne manjšine«. Ta pot se je začela prav v Furlaniji, saj moramo med idejnimi očeti tega zakona navesti številne furlanske parlamentarce. Zagotovo sta bila to Mario Lizzero in Loris Fortuna, ki je bil v osemdesetih letih tudi prvi poročevalec tega zakona v ustavni komisiji. Kasneje so se s tem vprašanjem ukvarjali številni drugi poslanci, kot na primer Baraccetti in Silvana Schiavi Fachin, ki je bila prav tako poročevalka (Brezigar 2001: 7).

Cecotti (2001: 14–15) ugotavlja, da je pri zakonu 482/1999 najpomembnejše dejstvo, da se z njim zakonsko priznava obstoj zgodovinskih jezikovnih manjšin v italijanski državi. Za vrsto teh manjšin je to pravo priznanje s strani države. Zakon daje občinam naslednje pristojnosti: 1. predlaganje vključitve lastnega ozemlja (ali njegovega dela) v manjšinski teritorij; 2. možnost uporabe zaščitenega jezika v političnih organih občine (svetu, odboru ...); 3. možnost, da dajo ljudem na razpolago normativna besedila v tem jeziku; 4. uvedbo zaščitenega jezika kot delovnega jezika v njihovih uradih. Brezigarju (2001: 8) se zdi v prvi vrsti relevantna določitev zaščitenih jezikov in ozemlja, na katerem so zaščiteni. Tu je postopek dvojen: zakon namreč vsebuje seznam zaščitenih jezikov (med katerimi je tudi slovenščina), ne določa pa ozemlja, ampak to odločitev prepušča krajevni ravni, to je občinam in pokrajinam. Nadalje se mu zdi zakon dober, ker vsebuje osnovna načela, ki zagotavljajo možnost pouka jezika manjšin, vendar tudi v tem primeru pušča staršem svobodo iniciative. Zakon sloni na decentralizaciji, zato daje ustanovam dejanske možnosti ukrepanja, odpravlja vse ovire, zaradi katerih je bilo v preteklosti prepovedano občinam, pokrajinam in deželam, da so se ukvarjale z zaščito manjšin, vendar jim ne ukazuje ničesar. Nenazadnje lahko sedaj Italija podpiše in ratificira Evropsko listino o manjšinskih in regionalnih jezikih.¹⁸ Brezigar na to dejanje gleda optimistično, saj v njem vidi začetek procesa, ki bo tudi jezike, kot je slovenščina, lahko pripeljal do enakega statusa, kot ga imajo bolj zaščiteni evropski jeziki,

¹⁸ Omenjeno listino so 5. 11. 1992 pripravili v Strasburgu.

na primer katalonski jezik. Če do tega ne bo prišlo, je Evropska listina pomembna zato, ker pravice do sedaj manj zaščitenih jezikov postavlja v mednarodnopravni okvir.

Zadnji zakon, ki ga 14. 2. 2001 odobri italijanski parlament, 12. 7. 2001 pa še poslanska zbornica, je zakon 38/2001. Slovenska manjšina v Videmski pokrajini z njim končno dobi dolgo pričakovano zaščito s strani države. Zaščitni zakon med drugim predvideva rabo slovenskega jezika v javni upravi (poskrbeti pa je treba za italijanskega prevajalca), volilnih organih, toponomastiki in na javnih tablah, ki naj bodo dvojezične. Vrtec in osnovna šola v Špetru se priznata kot državni in ne več zasebni ustanovi, sicer pa naj bi šolska administracija na vseh šolah znala slovensko. Država manjšino tudi finančno podpira .

7 OD NAREČJA H KNJIŽNEMU JEZIKU (položaj slovenskega knjižnega jezika in narečja v Beneški Sloveniji)

Znano je, da so bile nadiške in terske doline ter Rezija skozi zgodovino predvsem zaradi svoje obrobne lege z državno mejo ločene od ostalega slovenskega jezikovnega prostora z državno mejo.¹⁹ V naštetih območjih opazamo stanje diglosije v kombinaciji z bilingvizmom. To pomeni, da govorci slovenščine večinoma dobro obvladajo le narečno zvrst svojega maternega jezika, v danih primerih nadiško, tersko in rezijansko narečje.

O narečju se velikokrat razpravlja tako, da se ga primerja s standardnim/državnim jezikom, razpravljanje pa se ponavadi konča s konstatacijo, da se narečje nahaja v neprimerljivo slabšem položaju. Jezikovna pripadnost je nedvomno povezana tudi z narodnostno pripadnostjo; mogoče sta pripadnosti soodvisni in ene ne moremo obravnavati brez druge. Vprašanje je le, v kolikšni meri se posameznik te povezanosti oziroma soodvisnosti zaveda in/ali jo priznava. O podobnih dilemah govori tudi M. Šekli:

»Odsotnost enotnega narodnega jezika in s tem narodne kulture, katere nosilec je le-ta, ima za posledico slabo poznavanje narodnopolitične, socialne in kulturne stvarnosti tako v preteklosti kot v sedanjosti. Govorec narečja v takšnih pogojih ne more izoblikovati narodne zavesti, zavesti o pripadnosti celotni narodni skupnosti, zato ostaja na stopnji lokalne zavesti, ki se ji pridružuje državljanska zavest. Pomanjkljivo poznavanje svojega lastnega jezika in kulture ter nerazvita narodna zavest pa kaj kmalu lahko postaneta žrtev zavajanja glede jezikovnega izvora skupnosti v diglosiji in bilingvizmu. Gre za prefinjeno strategijo prikrita asimilacijske politike, ki diglosičnim govorcem najprej onemogoči izobrazbo v maternem jeziku, jih nato z zavajanjem skuša ločiti od narodnega jedra

¹⁹ Šekli (2001: 144) podobno situacijo vidi v stanju Prekmurja s Porabjem.

in obdržati na narečni stopnji obvladanja svojega jezika. Govorci narečne zvrsti materinščine bodo nato prej ali slej svoje narečje opustili in prešli k »prestižnejši« jezikovni zvrsti, standardni zvrsti državnega jezika.« (Šekli 2001: 145–156)

Dialekte Nadiških dolin (terščino, ki se govori v zgornjem toku reke Tera in njegovih pritokov v Italiji ter v Breginjskem kotu v Sloveniji, in nadiščino, ki se uporablja v zgornjem toku Nadiže in njenih pritokov v Italiji ter na Livku, Ligu in njihovi okolici v Sloveniji) stroka uvršča med zahodna slovenska narečja, saj so se razvila iz alpske slovanščine na osnovi glasovnih zakonov, ki so skupni vsem slovenskim narečjem. Podobno kot rezijanščina se na osnovi slušnega vtisa uvrščata v primorsko narečno skupino, v katero spadajo še briško, kraško narečje z banjškim govorom, notranjsko, istrsko in čiško narečje. Tersko, nadiško in briško narečje tvorijo podskupino t. i. beneškoslovenskih narečij.

Znani slovenski dialektolog T. Logar (2000: 169) je nadiška narečja označil za obrobne slovenske dialekte, ki so se na eni strani razvili v tesnem stiku z bližnjimi romanskimi govori, na drugi pa ohranjajo relativno arhaične poteze, ki so sedaj že prekrile z drugimi slovenskimi dialekti.

Knjižni oziroma standardni jezik je nevtralen in kodificiran jezik. Narečje in pokrajinske variante se rabijo večinoma na govorni ravni, knjižni jezik pa se največkrat realizira v pisni obliki. Jezikovna situacija v Benečiji je heterogena. Slovenski knjižni jezik se največkrat uporablja v pisni obliki, v časopisih *Dom* in *Novi Matajur*, prisoten je še na raznih srečanjih, konferencah, kulturnih prireditvah, verskih obredih (tam molitve in pesmi ohranjajo še arhaične oblike), a vedno bolj tudi ob uradnih priložnostih, ko njegovo rabo spodbujajo tudi stiki s soško dolino. V Nadiških dolinah lahko opazimo dve različni tendenci: na eni strani krepitev in širjenje področij rabe narečja, na drugi pa trud naučiti se slovenskega standardnega jezika zavedajoč se, da je le-ta naravna podpora in oporna točka lokalnim govorom.²⁰

V izobraževanju se poleg večinskega italijanskega jezika dovoljuje raba slovenskega jezika (seveda le v nekaterih primerih, kot je dvojezična šola v Špetru; razumljivo je, da tega

²⁰ Prevedla N. Birsa po italijanski predlogi iz *Valli del Natisone/Nediške doline*:

»La lingua standard è inoltre presente in incontri, conferenze, manifestazioni culturali, nelle celebrazioni liturgiche (dove le preghiere e i canti conservano ancora forme arcaiche), ma anche e in misura sempre maggiore in occasioni ufficiali, dove l'uso viene stimolato anche dai sempre più frequenti contatti con la Valle dell'Isonzo. Nelle Valli del Natisone è dunque in atto un processo di riappropriazione della lingua che si svolge su due binari: da un lato c'è la tendenza di consolidare il dialetto che ha subito una forte erosione, ampliandone anche gli ambiti d'uso (come avviene nella letteratura dialettale); dall'altro lo sforzo di imparare la lingua standard nella consapevolezza che è questa il supporto naturale della parlata locale e la lingua di riferimento per tutti gli ambiti che sfuggono alla parlata dialettale« (Gruden 2000: 202).

zagotovo ne moremo trditi za vsakršno izobraževalno institucijo v Furlaniji - Julijski krajini), vendar je ta v primerjavi z italijanščino v podrejenem položaju. Trdimo lahko, da se nad slovenščino izvaja pritisk, da bi se počasi umaknila »močnejši tekmici«.

Pomembno vlogo pri uveljavljanju slovenščine v javnosti imajo množična občila. Poleg že omenjenih časopisov so tu slovenske radijske oddaje, katerim naj bi se v sklopu reforme radiotelevizijske službe v Italiji pridružilo še nekaj televizijskega programa. Tem sredstvom se pridružujejo še programi koprškega radia in televizije, ki vključujejo tudi zamejske oddaje, ter programi ljubljanskih postaj. V kulturnem življenju se slovenščina uveljavlja bodisi preko osrednjih slovenskih kulturnih organizacij (gledališče, glasbena šola ipd.) bodisi preko krajevnih kulturnih društev. Prav pri slednjih se kaže zanimiva distribucija različnih vrst jezika, saj igralske, pevske in druge skupine ob naporih za čim boljše obvladovanje slovenskega jezika uvajajo v kulturno življenje tudi druge vrste jezika, zlasti narečje. Slednje je najbolj živo v govorni komunikaciji. Namenjeno mu je še skromno mesto v publicistiki (v prej omenjenih časopisih) ter narečnem umetnostnem ustvarjanju (omembe vreden je natečaj Moja vas, kamor otroci pošiljajo svoje prispevke v narečju).

Živa Gruden pravi, da se tudi v ustanovitvi dvojezičnega šolskega centra v Špetru, na začetku zasebne ustanove, ki pa se je z leti uveljavila kot najpomembnejši šolski center Dolin, kaže, kako velika je potreba po ohranitvi in razvoju lokalnega govora v standardni jezik. Pouk poteka enakovredno v italijanskem in slovenskem jeziku, ljudje pa svoje otroke v dvojezično šolo pošiljajo z namenom ohraniti lastno kulturo in korenine. Čeprav se šolanje zaključi v petem razredu, so pozitivni rezultati očitni: eden je gotovo okrepljena raba lokalnega govora v samih družinah.²¹

Jezikovni položaj Slovencev v Videmski pokrajini označujeta (pre)majhno zavedanje, da je proces od narečja h knjižnemu jeziku kontinuum, ter predvsem pomanjkanje sistematične jezikovne vzgoje v materinem jeziku. V takem položaju seveda prevladuje zgolj zasebna raba slovenskega narečja ob skoraj izključni rabi italijanskega knjižnega jezika (oziroma njegove pokrajinske variante) v javnosti ter v pisni obliki. V zborniku *Slovenščina v*

²¹ Prevedla N. Birsu po italijanski predlogi iz *Valli del Natisone/Nediške doline*:

»Quanto sia sentita la necessità di mantenere la lingua locale e di svilupparla verso i registri culturali propri della lingua standard, è dimostrato anche dalla costituzione e dalla crescita del centro scolastico bilingue di San Pietro al Natisone, sorto ad iniziativa privata ad affermarsi negli anni come centro scolastico maggiore delle Valli. Un'offerta pedagogica che prevede l'insegnamento parallelo nella lingua italiana e in quella slovena, con spazi e dignità pari, ha raccolto in misura sempre maggiore fiducia della gente che vi indirizza i propri figli per una chiara scelta culturale, quella della fedeltà alle radici e della crescita organica dalle stesse verso il futuro. Nonostante i limiti dell'esperienza che si conclude con la quinta classe elementare alcuni risvolti positivi possono già essere individuati: primo tra essi il rafforzato uso della parlata locale nelle famiglie che operano questa scelta« (Gruden 2000: 202).

javnosti (1983: 99) zasledimo zanimivo »lingvistično enačbo«, ki ponazarja tipično jezikovno situacijo v Benečiji: slovensko = narečno = govorno = zasebno; italijansko = knjižno = pisno = javno. Gotovo sta imeli geografska izoliranost in politična odcepljenost od ostalega slovenskega ozemlja (to velja zlasti za Beneško Slovenijo in Rezijo, manj za Kanalsko dolino, katere razvoj je bil do leta 1918 usklajen z osrednjeslovenskim) za posledico, da slovensko narečje ni moglo prevzemati sodobnejšega, splošnoslovenskega besedišča, in je zato ostalo vezano pretežno na kmečko življenje in vaški svet. Pri sodobni komunikaciji se morajo zato Slovenci v Videmski pokrajini zatekati k številnim interferencam iz italijanščine ali celo k sami italijanščini. Rabo italijanščine podpira tudi vrsta psiholoških pogojevanj, ki so posledica političnih pritiskov, nepriznavanja samega obstoja Beneških Slovencev oziroma nepriznavanja njihove povezanosti z ostalimi Slovenci. Vse to je v ljudeh vzbudilo občutek, da je njihov jezik manjvreden in da njegova raba ogroža njihovo družbeno varnost

V zadnjih letih se je marsikaj spremenilo na bolje in v prid razvoju ter širjenju slovenskega knjižnega jezika v Benečiji. Gotovo so k temu veliko pripomogli dvojezična šola v Špetru, mediji (v prvi vrsti časopisa *Dom* in *Novi Matajur*, internet), različni dogodki (tečaji slovenskega knjižnega jezika, natečaji, kulturne prireditve), politična situacija (Evropska unija), ki stremi k sodelovanju in združevanju med državami (in narodi) ter podpira nujen dialog med njimi.

8 DIGLOSIJA IN BILINGVIZEM

V sociolingvistiki ločujemo dvojezičnost ali bilingvizem od njemu sorodnega pojma dvojezičje ali diglosija.

Jezikoslovci so si skladni, da pomeni dvojezičnost dobro znanje dveh jezikov. Skubic (1997: 42) se sprašuje, ali sploh smemo situacijo, ko posameznik zna dobro ali celo zelo dobro razen maternega še en jezik, imenovati dvojezičnost. Na splošno se govori o dvojezičnosti, ko je posameznik skozi daljšo dobo v aktivnem smislu v stiku s tujim jezikom, svojega pa seveda obvlada. A. Nećak Lük (1995: 8) dvojezičnost definira kot zmožnost posameznika sporazumevati se v dveh (ali več) jezikih, ki ima – ker je sporazumevanje družbeno dejanje – družbene razsežnosti. Izraz zmožnost vsebuje implicitno psihološko, kognitivno razsežnost pojava ter eksplicitno jezikovno, funkcionalno dimenzijo. V bilingvizmu sta dva jezika (ali več jezikov) uradno priznana.

Po drugi strani se z grškim izrazom diglosija označuje rabo različnih jezikov za različna funkcijska področja, npr. slovenskega v praktičnem ali privatnem, nemškega ali italijanskega v uradnem ali javnem sporočanju. Izrazita diglosija je prisotna na območju Beneške Slovenije, kjer se lokalni govor uporablja v zasebni, italijanščina pa v javni komunikaciji.

Krajevno narečje se praviloma uporablja kot nižji jezik, medtem ko se v formalne namene ter v pisni obliki uporablja italijanščina, edini privzgojeni jezik v Benečiji, ki se ga večidel uči s pomočjo formalne izobrazbe. Fachin (1997: 80–81) opozarja, da ne gre prezreti vloge, ki jo v trijezičnosti v deželi Furlaniji - Julijski krajini igra drugi manjšinski jezik, in sicer furlanščina. Omejena je na stike s furlansko govorečim prebivalstvom in vezana na poklicne potrebe v furlansko govorečem okolju. Italijanščini se prisoja vloga standardnega, uradnega, birokratskega jezika, furlanščini vlogo stikov zunaj družinskega okolja, slovenskemu narečju pa vlogo domačega, intimnega jezika. V dejanski stvarnosti se sleherni govorec glede na stopnjo dosežene šolske izobrazbe, glede na njegov družbeni položaj ter na komunikacijski kontekst, ki ga obdaja, v različni meri poslužuje raznih kodov, ki sodijo v njegovo osebno kompetenco. Če zanemarimo podrobno analizo kompleksnosti jezikovnih in izvenjezikovnih pojavov, po katerih se odlikuje položaj večjezičnosti v Benečiji, moramo tu izpostaviti, da je v tem primeru govor o skupnosti, v kateri komunikacija poganja alternativno, včasih konkurenčno, drugič spet preferenčno uporabo treh različnih jezikov ali njihovih različic.

Tako pri diglosiji kot pri bilingvizmu smemo pričakovati, da bo posamezniku dovoljena nediskriminirana raba lastnega jezika. To pomeni, da se od (večinske) družbe pričakuje, da se v posameznikovo zasebnost ne bo vmešavala – vsak mora biti pri izbiri jezika v zasebni sferi popolnoma svoboden. Drugo vprašanje se nam zastavi, ko govorimo o javni sferi, kjer se pokaže, kakšen status uživa določen jezikovni kod.

Čeprav je za Benečijo značilen pojav diglosije, na tem mestu omenjamo še nekatere značilnosti dvojezičnosti, za katere lahko trdimo, da držijo tudi v diglosiji. M. Kaučič Baša (1992/93: 221) namreč pravi, da se v razmerah, ko večinska skupnost ne zna jezika manjšine, ki živi na istem ozemlju, kaže vprašanje, ali bo dvojezični pripadnik manjšine rabil manjšinski jezik (dalje J_m) ali ne, predvsem kot vprašanje, ali ima za to priložnost. Priložnost za rabo jezika je izvirni pojem slovenske sociolingvistike, ki avtorici pomeni govorno situacijo, v kateri govorec danega jezika doživlja rabo tega jezika kot samoumevno ali vsaj primerno. Nadalje pravi, da dvojezični pripadniki manjšine rabijo (ali ne rabijo) J_m predvsem z ozirom na to, ali imajo za rabo J_m priložnost. To priložnost predstavlja v prvi vrsti naslovnik, ki J_m zna in ga je v dani jezikovni situaciji pripravljen govoriti. Temeljne določilnice izbire J_m pri Slovencih v Italiji so torej komunikacijska zmožnost v J_m in jezikovna lojalnost²² sporočevalca ter zmožnost v J_m in jezikovna lojalnost naslovnika. Slovenci v Italiji rabijo J_m predvsem znotraj manjšini namenjenih institucij. Njihovo kodno izbiro določa torej tudi kraj sporazumevanja, ki ga pojmujejo kot sestavni del priložnosti za rabo J_m (Kaučič Baša 1998: 48–50).

Pomembna procesa, ki se pojavljata pri dvojezičnem (tudi diglosičnem) govorniku sta t. i. preklapljanje in mešanje koda. Termin preklapljanje koda (code switching) uporabljamo, kot ga je definirala Gumperz (1982): »Preklapljanje koda je sopoložaj delov govora, ki pripadajo dvema različnima slovničnima sistemoma ali podsistemoma v isti govorni izmenjavi.« Železnikar navaja, da v diskurzu, kjer se pojavlja preklapljanje koda, ti deli sestavljajo isto govorno dejanje. Medsebojno so povezani prozodično, semantično in sintaktično. Preklapljanje koda ne poteka le med različnimi jeziki, temveč tudi med zvrstmi in stili jezika. Pojav se dogaja tako pri dvo- ali večjezičnih govornikih – preklapljanje jezika –, kot pri enojezičnih govornikih – preklapljanje zvrsti ali stila. Lahko dogaja v pogovoru ali v samogovoru, na meji stavka ali povedi, kjer je vsak stavek ali poved v enem ali drugem

²² Jezik je sistem vedenjskih norm, jezikovna lojalnost pa je doživljanje teh vedenjskih norm kot vrednote, ki jo je treba v razmerju do drugih jezikov braniti. Jezikovna lojalnost je torej obrambni mehanizem, ki se v različnih tipih razmer manifestira na različne načine; če je reakcija na kolektivno opuščanje jezika v rabi, na primer spodbuja organizirane poskuse ohranjanja ogroženega jezika (po Weinreichu Kaučič Baša 1998: 107).

jeziku. Gumperz trdi, da menjanje koda v pogovoru ni naključno, temveč je motivirano. Motivacija je prej stilistična in metaforična kot slovnična (Železnikar 1997: 16–19).

Nekateri sociolingvisti terminov preklapljanje in mešanje koda ne ločujejo strogo. Medtem ko code-switching pomeni preklapljanje večjezičnega govorca iz enega gramatičnega sistema v drugega, termin code-mixing (mešanje koda) označuje neko hibridno formo mešanja jezikovnih kodov. Zelo preprosto rečeno: preklapljanje koda je pojav, ko govorec uporablja dva ali več jezikov (npr. nekaj povedi izreče v italijanščini, nekaj v slovenščini, nekaj v narečju); mešanje koda pa pojav, ko govorec v istem izreku/isti povedi meša elemente različnih jezikov, in sicer na fonološkem, gramatikalnem, leksikološkem ali pravopisnem nivoju.

9 (JEZIKOVNI) STIKI MED SKUPNOSTMI

V delu *Languages in contact* (1953) je Ulrich Weinreich temeljno opredelil pojem jezikovni stik. Jezika oziroma jeziki so v stiku takrat, kadar jih izmenično uporablja ista oseba, ta pa jih rabi v stiku z drugim govorcem. To pomeni, da mora govorec oba jezika obvladati, poleg tega pa mora znati preklapljati iz enega v drugega. Govorec rabi enega izmed stičnih jezikov, ko se pokaže potreba po preklapljanju, torej v določeni govorni situaciji. Preklapljanje kodov pa pri govorcu pogosto pripelje do sprememb v rabi jezika oz. do interference²³ (Krevs 1992/93: 210).

U. Krevs opredeljuje interferenco kot spremembo jezikovne norme, katero spremljajo še druge spremembe, ki se kažejo v celotnem jezikovnem vedenju govorca in njegovem pojmovanju lastnega jezika. Spremembe nastajajo zaradi vpliva dejavnikov, ki obstajajo zunaj samega jezikovnega sistema in jih je mogoče najti v družbenem okolju ter v kognitivnih lastnostih dvojezičnega govorca. Govorimo lahko o dveh tipih interference, o jezikovnosistemski in socio-kulturni. Zaradi naštetih dejavnikov se lahko zgodi, da začne dvojezični govorec uporabljati L_1 drugače, kot ga je pred tem: kadar bi bila mogoča raba L_1 , govorec namesto L_1 uporabi L_2 . Gre za spremembo govornega vedenja. Če je takšna raba stalna, lahko po določenem trajanju stika vlogo maternega jezika prevzame L_2 . Stična jezika se zamenjata: L_2 pridobi funkcije L_1 , to pa pomeni, da je L_1 potisnjen v položaj L_2 . S trajanjem stika se lahko proces stopnjuje celo do opuščanja rabe L_1 , a takemu pojavu ne moremo slediti pri vsakem dvojezičnem govorc.

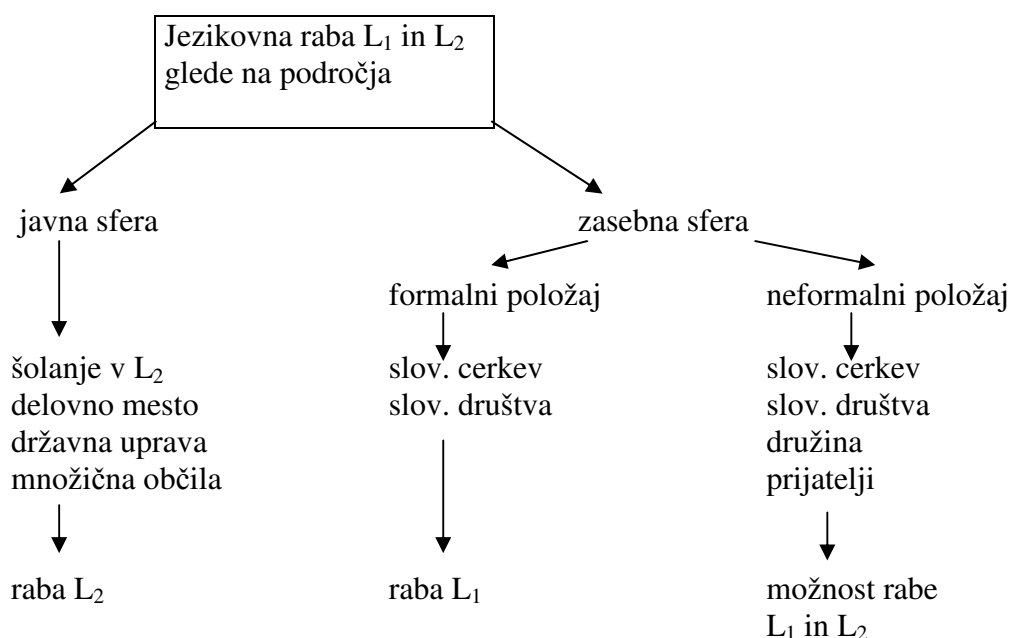
Avtorica ugotavlja, da sama dvojezičnost oz. interakcija jezikov z vplivi omenjenih zunajjezikovnih razmer ni dovolj, da začne govorec svoje govorno vedenje spreminjati in mesto L_1 prepuščati L_2 . Pri tem ima posebno vlogo razmerje med L_1 in L_2 pri posameznem govorc, saj jezika zavzemata pri dvojezičnem govorc določen status. To, da je eden izmed jezikov za njegovega nosilca pomembnejši, nadrejen drugemu jeziku, imenuje Weinreich »dominantnost«. Na prevlado enega od jezikov vpliva več zunajjezikovnih dejavnikov. Ti so lahko zunanji in so del govorcevega socialnega okolja (pravni status govorcevih jezikov v državi, družbeno vrednotenje dvojezičnosti, družina in prijatelji, delovno mesto, šola, cerkev, državni uradi, množični mediji itd.) ter notranji, ki so neposredno odvisni od govorca samega

²³ Med anketiranjem bralcev časopisov je bila interferenca precej evidentna. Ker njihovih izjav izven obsega anketnih vprašalnikov nismo posebej dokumentirali, navajamo le en primer: »Časopis se mi dopade pod več pogledov.« Govorec je italijansko strukturo »sotto vari aspetti« prenesel v svoj dialekt tako, da je dobesečno prevedel predlog »sotto«, ki pomeni »pod«. Slovnico pravilna struktura bi bila »v več pogledih«.

(primarni: izrazna zmožnost, sposobnost preklapljanja kodov, zmožnost učenja drugega jezika, zaporedje učenja jezika in starost v času učenja, vrsta jezikovne rabe, specializirana raba jezikov; sekundarni: stopnja jezikovne in kulturne zavesti, »uporabnost« jezika za namene sporazumevanja, čustvena navezanost idr.).

Drži, da so govornovedenske spremembe močno odvisne tudi od govorčeve lastne naravnosti do dvojezičnosti oziroma do jezika, ki je drugemu podrejen. Nizka jezikovna lojalnost lahko kaže na izgubljanje podrejenega jezika, visoka pa lahko označi drugačno tendenco: prizadevanje za ohranitev dvojezičnosti (Krevs 1992/93: 210).

Navajamo nekoliko preoblikovano shemo področij jezikovne rabe dvojezičnega posameznika Uršule Krevs (1992/93: 212):

Lingvisti si nasprotujejo v določanju ustreznosti jezikoslovnih terminov. Zasledili smo interpretacije, ki bi se pojmu interferenca raje izognili in ga zamenjali s pojmom transfer (omejujejo se sicer na zgodnjo fazo dvojezičnosti). Kot je znano, je bil Michael Clyne (1975) prvi, ki je termin *transfer* uporabil v pomenu prenašanja pojmov, znakov in pravil iz drugega jezika v lasten jezik, pojem *interferenca* pa je omejil na kontaktni lingvistični pojav z negativnimi implikacijami. Donald Porch (1983) je Clynov termin *transfer* prevzel, da bi le-ta zamenjal termin *interferenca*, saj se je slednji izkazal za neustreznega, ko govorimo o zgodnjih fazah bilingvizma. Poleg tega ima pojem *interferenca* negativno konotacijo. /.../ *Transfer* označuje kontaktne lingvistične pojave, ki so rezultat otrokove individualne analize semantičnih in sintaktičnih struktur; to pozitivno vpliva na usvajanje jezika. Čeprav nekateri avtorji terminu *interferenca* ne pripisujejo negativne konotacije, je U. Weinreich (1974), oče

tega izraza, *interferenco* označil kot odklon od norme tako enega kot drugega jezika dvojezičnih govorcev, do katerega pride zaradi dobrega poznavanja več kot le enega jezikovnega koda. Fishmanu (1968) se je sprejetje termina *interferenca* med lingvisti zdelo neprimerno, saj bi se mu bilo treba – zaradi njegove negativne konotacije – v znanosti izogniti.²⁴

Za območje, ki ga v diplomskem delu raziskujemo, so pomembni predvsem stiki med romanskimi (italijanskimi, furlanskimi) in slovenskimi prvinami. O tem fenomenu obsežno razpravlja Skubic v svojem delu *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji* (1997), kjer raziskuje, kako in koliko so romanski jeziki in govori vplivali na zahodne slovenske govore. Diskutira predvsem o vplivu furlanščine in mogočnem vplivu italijanščine kot edinega uradnega jezika in jezika javnosti, v majhni meri opaža tudi vpliv govornega beneškega narečja.

Skubicu se zdi nepotrebno dokazovati, da je vpliv tujega jezika v skladnji pomembnejši kot v besednem zakladu, in to dokazuje z dejstvom, da v besedišču najdemo sposojenko, prevzeto besedo in kalk²⁵; v skladnji samo kalk, torej iz tujega jezika prevzeto strukturo ali samo iz tujega jezika razložljivo rabo.

²⁴ Odlomek iz članka je prevedla N. Birsa.

»To my knowledge, it was Michael Clyne (1975) who used the term *transference* for the first time to denote the talking over of elements, marks and rules from another language, restricting the term *interference* to language contact phenomena with negative implications. Donald Porch (1983) took over the term *transference* from Clyne in order to replace the term *interference*. He did this work for two reasons, one being the inadequacy of the use of the term *interference* when treating the early stages of bilingualism, and the other the pejorative connotation of the term *interference*. Our findings in the acquisition of early bilingualism speak in favour of using the term *transference*, because the language contact phenomena labelled by this term are the result of young children's individual analysis of semantic and syntactic structures, which has a positive effect in language acquisition. Although some authors do not attribute a pejorative connotation to the term *interference*, Uriel Weinreich (1974), who introduced this term, opened the way for its disruptive connotation by defining *interference* as deviations from the norm of either languages which occur in the speech of bilinguals as a result of their familiarity with more than one language. Fishman (1968) considered the acceptance of this term by linguists in the research fields of bilingualism and multilingualism particularly unfortunate because of its disruptive connotation which truly impartial science would have avoided« (Mikeš 1995: 106–107).

²⁵ Skubic meni, da na zahodne slovenske govore v FJK vplivata italijanščina in furlanščina, ne omenja pa možnosti, da bi nanje vplivala slovenščina. Spinozzi Monai (2000: 179) pa v nasprotju z njim domneva, da je tudi vpliv slovenščine mogoč. Pravi, da besedišče predstavlja neke vrste osebno izkaznico dialekta ali jezika. /.../ Ne glede na enojezično ali večjezično osnovo je razlika med tema tipologijama v dejstvu, da narečno besedišče beleži diatopične variante (torej tiste, ki varirajo glede na kraj) korena ali leme, ki bi bil v primeru nadiškega dialekta (zaradi slovansko-romanske dvojezičnosti) lahko teoretično pripisan tako italijanščini (lahko tudi furlanščini) kot slovenščini. Citirano je N. Birsa prevedla iz izvirnika: »/.../ un vocabolario rappresenta una sorta di biglietto di presentazione o carta d'identità di un dialetto o di una lingua. /.../ Tuttavia a prescindere dall'impianto monolingue o plurilingue, la differenza tra le due tipologie sta nel fatto che il vocabolario dialettale annota varianti diatopiche (quelle cioè che variano col variare dei luoghi) di un termine di base o lemma, che, nel caso del nadiško, dato il bilinguismo slavo-romanzo dei suoi parlanti, potrebbe essere attinto – in via teorica – tanto all'italiano (ma anche al friulano, volendo), quanto allo sloveno.«

Kriterij pri tehtanju, ali je neki pojav mogoče pripisati romanskemu vplivu, je za Skubica (1997: 57) vseskozi enak: beseda ali struktura v nekem pomenu v slovenskem knjižnem jeziku in osrednjih slovenskih narečjih ni poznana, ustreznico pa najdemo v enem od stičnih romanskih jezikov. Zlasti v skladnji je sklepanje lahko zmotno; pri kalkiranju je negotovost umevna sama po sebi: skladijske in semantične posebnosti slovenskih zahodnih govorov so verjetno, včasih celo zelo verjetno posledica romanskega vpliva. Pri prevzetih besedah take negotovosti ni.

Nadalje avtor (1997: 59) omenja G. B. Pellegrinija, ki je v svojih študijah nekajkrat predstavil skladijske pojave, ki naj bi bili v slovenskih zahodnih govorih romanskega izvora, torej kalki po furlanskem ali italijanskem vzorcu. Po Pellegrinijevem prepričanju so skladijski kalki zelo številni, med najpomembnejšimi pa so:

- raba kazalnega zaimka kot določnega člena ob samostalniku;
- raba kazalnega zaimka ob meteorološkem glagolu;
- slabljenje rabe srednjega spola samostalnika;
- poenostavljanje pregibanja samostalnika;
- pogosta izguba dvojine;
- tvorba nikalnega velelnika (tj. prepovedi) s pomočjo nikalnice in nedoločnika.

Termin kalkiranje je postopek, pri katerem z jezikovnimi sredstvi lastnega jezika posnemamo pomen neke besede ali strukture oz. njeno zgradbo v tujem jeziku. Avtor natančneje razlaga pojem z definicijo, da gre pri kalkiranju za izposojanje na površini, torej za glasovno nezaznavno, nevidno izposojanje. Skladijski pojavi v zahodnih slovenskih govorih, za katere menimo, da so posledica stika in sožitja z romanskim svetom, so zmeraj skladijski kalki po romanskem vzoru. V besedišču pa imamo opraviti z dvema razsežnostma: ena je prevzemanje tuje leksikalne enote, druga pa raba domače besede v dotlej še neznanem pomenu. Skubic (1997: 113) govori o pomenskih, strukturnih, skladijskih in semantičnih kalkih.²⁶

²⁶ Pomenski kalk je omejen na besedo. Strukturni, skladijski kalk je lahko po tujem vzoru narejena struktura, je pa tudi raba neke skladijske enote v skladijski funkciji, ki je sicer standardnemu in knjižnemu jeziku neznana. Če pri prevzeti besedi ali izrazu ne more biti dvoma, da gre za tuje blago; če je tako prepričanje skoraj zmeraj utemeljeno pri skladijskem kalku, saj je kršena norma, pa je semantični kalk le verjetno, velikokrat celo zelo verjetno tujega izvora: o tem nas prepričuje dejstvo, da izraz v takem pomenu našemu jeziku ni znan, da pa se ustrezni izraz v takem pomenu najde v tujem jeziku, seveda v jeziku, ki lahko vpliva ali je v preteklosti vplival na naš jezik.

Med drugim ugotavlja, da so kalki za tehtanje sovplivanj med jeziki pomembnejši od sposojenk oz. prevzetih besed. V kalkiranju naj bi bila vidna in očitna višja kulturna stopnja kot pri izposojanju. Je pa sprejemljivo mnenje, da je kalkiranje dokaz če že ne višje kulturne stopnje, vsaj težnje jezika, ki sprejema, da pojme pove po svoje, kar je lahko celo ustvarjalnost; za jezike v stiku pa je kalkiranje dokaz tesnejše povezanosti, močnejše simbioze (Skubic 1997: 113–114).

Ni čudno, da v govoru Slovencev v Furlaniji - Julijski krajini najdemo veliko leksemov, ki so italijanskega izvora, saj so Slovenci z italijanščino v dnevnem stiku, poleg tega so obiskovali italijanske šole. Skubic (1997: 127) ne zanemari dejstva, da mnoge prevzete besede marsikdaj razkrivajo furlanski vir. Ob romanskih vplivih se, predvsem v Videmski pokrajini, beleži tudi germanski vpliv (začasa gibelinskih patriarhov in celo prej, v času langobardskega vojvodstva).

10 PRIHODNOST MANJŠINSKIH JEZIKOV

Znani pregovor »Več jezikov znaš, več veljaš« se v današnjem času zdi še kako aktualen, ker se mednarodni stiki ter sodelovanje med različnimi narodi (za slovenski jezik so važni na primer tisti, s katerimi slovenščina koeksistira v sklopu EU-ja) izjemno pospešujejo in povečujejo. Naraščajočo tendenco pridobivanja znanja tujih jezikov bi lahko označili za precej popularno; za učenje tujih jezikov se namreč odloča vedno več ljudi. Zanimivo bi se bilo vprašati, kakšen pomen gre pripisovati narečju v tem kontekstu. Ga lahko (idealistično?) tretiramo kot jezik v pravem pomenu besede in ga zato lahko obravnavamo v okviru zgoraj omenjenega pregovora? Ali drugače: če se je v preteklosti narečje največkrat smatralo za manjvredno v primerjavi s knjižnim jezikom, se bosta oznaka zanj in posledično njegov status v prihodnosti spremenila?

Na simpoziju *Obdobja* leta 2001 je E. Bernjak razpravljala o pereči problematiki v zvezi z manjšinskimi jeziki, ki živijo v senci »velikih« jezikov. Glede prihodnosti jezikov manjšin avtorica ne napoveduje neposredno, v kakšnem položaju se bodo znašli, temveč izoblikuje nekaj konkretnih priporočil, preko katerih bi bila prihodnost manjšinskih jezikov bolj optimistična.

Avtorica meni, da se v integracijskih in globalizacijskih procesih pojavlja neizprosni konkurenčni boj med jeziki in kulturami, izid tega boja pa bo v veliki meri odvisen od njihovih nosilcev. Proces evropske integracije spremlja tudi uveljavljanje regionalnorazvojnega modela in sočasni proces etničnega in/ali regionalnega prebujanja

manjšin. Bernjakova govori o viziji tako imenovane »Evrope regij«, ki je v širšem evropskem prostoru močno prisotna in znotraj katere so se okrepila tudi tista telesa, ki se posvečajo vprašanju varstva manjšin ter ohranjanju in širjenju manjšinskih jezikov. Zaradi njih so tudi tradicionalno periferne skupnosti pridobile novo vlogo in vpliv.

Za uspešno sodelovanje v porajajočih se procesih je po avtoričinem mnenju pomembno zagotoviti kakovostno jezikovno komunikacijo, torej izoblikovati ustrezno jezikovno politiko in jezikovno načrtovanje, pri tem pa ne gre prezreti vloge, ki jo lahko ima promocija večjezičnosti in učenje majhnih jezikov ter jezikov sosednjih držav. Pri razvijanju večjezičnosti bodo morda v ugodnejšem položaju tista obmejna območja, kjer obstaja naravna dvojezičnost. Z vidika enakovredne udeležbe slovenščine kot manjšinskega jezika v medkulturni komunikaciji pa se avtorici postavlja vprašanje, ali bo dosežena sporazumevalna zmožnost v manjšinskem jeziku omogočila pripadnikom manjšine nemoteno sporazumevanje v čezmejnih in širših znotrajevropskih stikih.

Za avtorico je eden pomembnejših vidikov (če ne najpomembnejši) za jezikovno ohranjanje narodne manjšine in za učinkovito razvijanje njenega jezika ustanovitev narodnostne šole z maternim učnim jezikom, ki je v ugodnih socio-kulturnih okoliščinah lahko pomembno prizorišče tudi za rabo manjšinskega jezika v vseh govornih položajih, seveda s predpostavko, da s svojimi učnimi programi spodbuja usvajanje in rabo različnih jezikovnih zvrsti manjšinskega jezika. Manjšinski izobraževalni sistem lahko prispeva k jezikovnemu razvijanju manjšine le, če je materni jezik učencev v čim večji meri prisoten v šoli, če je za večino manjšinskih učencev njihov dominantni jezik, če se uporablja v vseh tipih manjšinskih šol in če izobraževanje v jeziku manjšine zajame vse generacije učencev, vključno z visokošolci.²⁷ Poleg prisotnosti maternega jezika v šoli je za razvijanje manjšinskega jezika vsekakor pomembna tudi sama kakovost manjšinskega pouka.

Nadalje avtorica poda nekaj predlogov, ki lahko pripomorejo k učinkovitemu razvijanju slovenščine kot manjšinskega jezika. Pravi, da so na področju jezikovne politike in jezikovnega načrtovanja potrebne korenite spremembe, in sicer: (a) načrtovanje statusa slovenščine kot učnega/součnega jezika na vseh stopnjah manjšinskega izobraževanja (posebno v osnovni šoli), (b) načrtovanje statusa slovenščine kot izbirnega predmeta v šolah z večinskim jezikom v tem prostoru, (c) načrtovanje razvijanja jezikovne zmožnosti v smeri razvijanja strokovne (praktičnostrokovne/poklicne) zvrsti, (d) posebno pa načrtovanje razvijanja jezikovne zavesti in uzaveščenosti o lastnem jeziku (Bernjak: 127–131).

²⁷ Velik manko za nek manjšinski jezik predstavlja njegova odsotnost v visokem šolstvu.

Zdi se, da se sodobna družba zaveda pomembnosti ne le manjšinskih jezikov, temveč tudi narečij in lokalnih govorov. Marsikatera država si v zadnjem času prizadeva za njihovo uveljavljanje, širjenje in bogatenje. Tudi v Italiji se raba dialekta (seveda italijanskega) v različnih sferah povečuje. Na popularnem portalu Wikipedia se pišejo sardski, sicilijanski, venetski, neapeljski in drugi dialekti. Italijanski politični časopis *La Padania*, ki izhaja v Milanu pod vodstvom stranke Lega Nord, je 13. 8. 2009 prvič izdal dvojezično številko, in sicer v italijanščini in venetskem narečju. Med bralci se je pojavila zadrega, da svojega dialekta ne znajo brati. Podobno lahko trdimo za narečje, ki se piše v *Domu* in *Novem Matajurju* – njegova pisna podoba se razlikuje od njegove govorne podobe.

11 MEDIJI IN MANJŠINA

Strokovnjaki trdijo, da imajo množični mediji (dnevniki in drugi časopisi, revije, knjige, lepaki, radio, televizija, film, gledališke predstave) na posameznika/družbo izreden vpliv.²⁸ Ta je lahko negativen ali pozitiven. Mnenja so si deljena, res pa je, da je od posameznika odvisno, kako in v kolikšni meri bo medij nanj vplival. Susič in Sedmak (1983: 98–99) navajata, da je vpliv dominantnih množičnih medijev na ohranjanje identifikacije in zavesti pripadnikov etničnih skupnosti izredno negativen. Po njunem mnenju so to sredstva jezikovne represije in asimilacije, homogenizacije in standardizacije. To izravnavanje jezikovnih in kulturnih razlik naj bi se ne omejevalo le na etnične manjšine, pač pa naj bi se njihov negativni vpliv občutil tudi v dominantni skupnosti sami.

V položajih, ko je več jezikov v stiku, igrajo mediji ključno vlogo. Kljub temu da niso neposredno jezikovno vzgojni, imajo močan vpliv na jezikovno znanje in jezikovno sposobnost. V manjšinsko-večinskem razmerju lahko celo odločajo o razvoju in obstoju ali o propadu in izginjaju manjšinskega jezika (Busch 1993: 81).

Kolikšen pomen imajo mediji za razvoj jezika manjšine, so priznale tudi evropske institucije. Evropski svet je namreč v svoji »resoluciji 192 o regionalnih in manjšinskih jezikih« iz leta 1988 posvetil medijem celo poglavje. V tej resoluciji pozivajo včlanjene države, naj skrbijo za možnost, da lahko manjšina izdaja lastni dnevnik. Če se tega ne da uresničiti, naj se zavzemajo vsaj za to, da regionalni dnevniki redno tiskajo članke v manjšinskem jeziku. Evropski svet je mnenja, da morajo države zagotoviti celodnevni radijski

²⁸ Med najvažnejše ponavadi prištevamo posredovanje informacij, ohranjanje in integracijo družbe, posredovanje in vsiljevanje določenih kulturnih modelov – to je vrednot, norm, stališč, vzorcev obnašanja –, družbeno kontrolo in podobno (Susič, Sedmak 1983: 96).

program in televizijski kanal v manjšinskem jeziku ali da je na razpolago dovolj oddaj, ki pokrivajo vsa področja družbenega življenja. Evropski svet poziva včlanjene države, naj omogočajo za celotno področje, kjer se govori regionalni ali manjšinski jezik, sprejem programov iz sosednjih držav (Busch 1993: 82).

Kot pravi Marušič, je osnovni namen sredstev množičnega obveščanja obveščanje in podajanje različnih informacij širokemu krogu ljudi, gotovo pa imajo mediji še druge učinke in funkcije. Eden takšnih učinkov je vplivanje na jezik ljudi, ki te medije berejo, gledajo in poslušajo, na njihovo besedišče, sintakso, izgovorjavo, kakor tudi na njihov odnos do jezika. Spremljevalne funkcije množičnih medijev pa so tudi uravnavanje, vzpostavljanje in določanje jezika za različne funkcije, ki jih ta opravlja, ali drugače povedano načrtovanje jezika, preko jezika uporabljenega v medijih. Marušič ugotavlja, da je ta naloga pri množičnih medijih narodnostnih manjšin še očitnejša in pomembnejša, saj se manjšinski jeziki ponavadi uporabljajo le na nižjem nivoju, za višji nivo pa se uporablja večinski jezik. Naloga množičnih medijev v jezikih manjšin je gotovo ta, da zagotovijo članom manjšine vse potrebne informacije za soudeležbo v etnično pomembnih procesih, jezik manjšine pa morajo razviti do te mere, da je sposoben opravljati vse funkcije, tudi tiste, za katere je najbolj usposobljen jezik večine, to je, da razvijejo višji nivo manjšinskega jezika. Poleg tega je jezik manjšine pomemben kot prenosnik kulture in identitete. Sredstva množičnega obveščanja v jeziku manjšine predstavljajo predvsem sredstvo osveščanja; niso torej zgolj sredstvo komunikacije in obveščanja. Mediji so manjšini tudi instrument za etnično-kulturno razločevanje. Za vse te namene, še posebej skrb za obstoj višjega nivoja jezika, se lahko uporabljajo tudi mediji, ki prihajajo iz države, v kateri so pripadniki manjšine večinski narod. Ti mediji ne prinašajo manjšini nikakršnih informacij o njej sami in o okolju, v katerem živi, temveč le jezik ter skupne nacionalno pomembne informacije. Brez take povezave z matično državo manjšinski jezik ne bi mogel biti razvit za vse potrebne funkcije. Marušič se zaveda, da pripadniki manjšine posegajo tudi po množičnih medijih večinskega jezika, saj so ti z informacijskega stališča običajno veliko kvalitetnejši in tudi obsežnejši. Vendar informacije, ki jih podajajo, le redko zadevajo neposredno manjšino in njene probleme (Marušič 1997: 33).

Susič in Sedmak (1983: 96–98) manjšinskim medijem ne pripisujeta le tipične vloge širjenja informacij; važnejše se jima zdi prebujanje etnične zavesti med pripadniki neke skupnosti, ki ga množični medij sproži. Kar je še pri delovanju medijev na manjšino pomembno, sta ohranjevanje in utrjevanje kulturnih modelov v neki manjšinski skupnosti. Množična sredstva obveščanja naj bi bila glasilo manjšine o njenih problemih, potrebah,

zahtevah in aspiracijah. Poleg tega naj bi veliko pripomogla pri povezovanju in pri ohranjanju družbenih vezi med različnimi deli narodnostne skupnosti, posebno če so ti oddaljeni od drugih delov, ki so na kulturnem področju močnejši in imajo trdnejše strukture. Sploh pa so ta sredstva važna, če so pripadniki narodnostne skupnosti razpršeni po širšem ozemlju.

Če smo se do sedaj navezovali predvsem na tiskani medij, radio in televizijo, ne smemo pozabiti dejstva, da v današnjem času pridobivajo na moči tudi spletni portali, na katerih so prej omenjeni mediji večinoma prosto dostopni.

12 ANALIZA ČASOPISA *DOM*

12.1 Splošno o časopisu

15-dnevnik *Dom* je decembra 1966 ustanovila skupina slovenskih duhovnikov²⁹ iz Nadiških dolin v Videmski pokrajini kot medžupnijski bilten. Takrat je bil osnovni cilj tega lista ohraniti povezavo med župnijami in številnimi izseljenci, ki so zapustili svojo vas iz ekonomskih razlogov, ter tako prispevati k ohranjanju slovenske jezikovne in kulturne dediščine, ki je bila takrat ogrožena zaradi nenehne asimilacije in obubožane rabe.

V svoji dolgi zgodovini je *Dom* doživel marsikaj. Po raznih pripetljajih je postal leta 1977 mesečnik in s sodelovanjem skupine laikov so obogatili njegovo vsebino. Takrat je bil odgovorni urednik duhovnik Ottorino Burelli, uredništvo pa je bilo v župnišču Štoblanka v občini Dreka.

Leta 1982 je bila ustanovljena zadruga *Doma*; le-ta je prevzela glavo časopisa in njegovo upravljanje. Leta 1983 je *Dom* postal 14-dnevnik in od takrat je nenehno rasel ter se širil po celotni Benečiji, med izseljenci, celo v Posočju. Za odgovornega urednika je bil imenovan monsignor Marino Qualizza, ki je na tem mestu še danes. Aprila 2002 se je izdajanje prekinilo, leto kasneje je časopis prevzela in okrepila Zadruga Most.

Izhaja v Čedadu kot trijezični kulturno-verski list, in sicer v knjižni slovenščini, italijanščini ter narečju (govori Rezije, Tera in Nadiže).³⁰

Kulturno-verski list *Dom* je predvsem versko (katoliško) usmerjen časopis. Zato ne čudi, da sta njegova zunanja podoba in tudi njegova vsebina po večini versko obarvani.

²⁹ M. Qualizza v intervjuju za Ognjišče pove, da so to bili Mario Lavrenčič, Valentin-Zdravko Birtič in Emil Cenčič.

³⁰ Navedeni podatki so tako v slovenščini kot v italijanščini dosegljivi na uradni spletni strani časopisa dom.it.

Naslovnice največkrat nagovarjajo bralca, tako s privlačnimi barvnimi slikami (leta 1990 je bil časopis še črno-bel) kot s stalnim pismom urednika, ki v svojem prispevku (večinoma v narečju) predstavi eno izmed najzanimivejših tem izdane številke. Leta 1990 so bile v časopisu objavljene izrazito verske teme, kasneje se je časopis usmerjal tudi na druga področja.

Rubrike so raznolike in obravnavajo (aktualno) kroniko/novice, politiko, kulturo, ekonomske zadeve, zgodovino (npr. v obliki anekdot, razmišljanj, tudi stripov, pesmi ...), kulturo in šport. Zanimiv je *Kotiček zdravja/L'angolo della salute*, rubrika, začeta leta 2004, ki vsebuje kratek odstavek v knjižni slovenščini in italijanščini.

Težko je določiti, kateri tematiki daje časopis največji poudarek. Posebnost so razne reklame, vabila in obvestila: vabilo k sveti maši se izključno piše v narečju; reklame za razne slovenske oddaje na radiu ali televiziji so napisane ponavadi v narečju. Izstopa »reklama« na zadnji strani časopisa (2004), ki propagira govorjenje slovenščine v javnosti.³¹ Krajši stripi oz. »vici v sličicah« (t. i. Mihove zgodbe) so napisani samo v narečju.

12.2 Pregled številk časopisa *Dom*

Namen je bil pregledati vse izdane številke *Doma* med letoma 2000 in 2008. Koliko števil je bilo pregledanih in analiziranih, je razvidno iz tabele 2.

Tabela 2: Pregledane številke *Doma* med letoma 2000 in 2008

LETO	PREGLEDANIH ŠTEVILK
2000	19
2001	21
2002	7 (izhajanje se prekine)
2003	16
2004	21
2005	20
2006	21
2007	21
2008	22
	SKUPAJ: 168

³¹ Omenjeni oglas je priložen v poglavju Priloge.

12.3 Število pregledanih člankov

Članki, ki ustrezajo postavljenim kriterijem, so prikazani v tabeli 3.

Tabela 3: Količinska distribucija »ustreznih« člankov v Domu

LETO	USTREZNIH ČLANKOV
2000	36
2001	20
2002	5
2003	32
2004	43
2005	36
2006	56
2007	48
2008	25
	SKUPAJ: 301

Z izrazom »ustrezni članki« se navezujemo na članke, ki se dotikajo:

- politične problematike v zvezi s slovensko manjšino, zaščitnimi zakoni, pogajanji med italijanskimi in slovenskimi politiki ipd.;
- jeziko(slo)vne tematike, ki govori o vprašanju slovenskega jezika v Benečiji ter narečij;
- kulturne tematike, ki obsega pregled literarnega ustvarjanja v Beneški Sloveniji, reportaže z raznih literarnih večerov, opis delovanja kulturnih društev ipd.

Pri preštevanju člankov glede na jezik, v katerem so napisani, smo ugotovili, da je člankov v **italijanščini 149**; člankov v knjižni slovenščini je 51; v narečju je 101 članek. Kakor predpostavljeno, je italijanskemu jeziku namenjen največji obseg, zelo blizu pa mu je narečje – zanj je to pravzaprav zavidljiv rezultat.

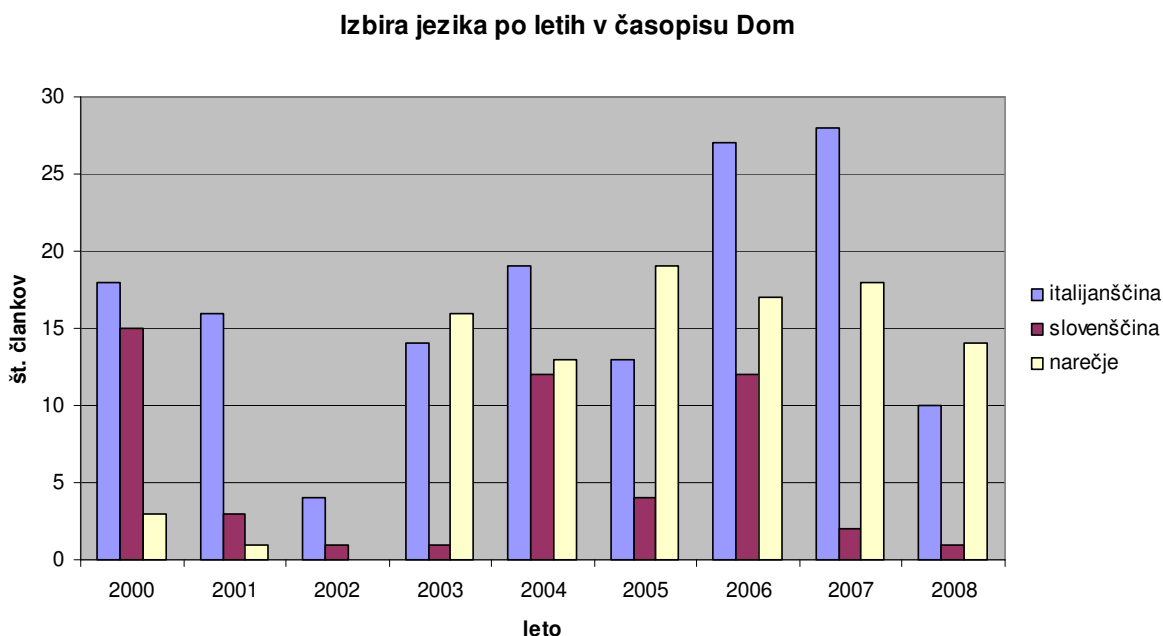
12.4 Izbira jezika po letih

Pri analiziranju člankov smo ugotavljali, kakšna distribucija jezikov se pojavi po letih. Rezultati so sledeči (prikazani so tudi na diagramu 1) :

- **2000:** 18 člankov v italijanščini, 15 v slovenščini, 3 v narečju
- **2001:** 16 v italijanščini, 3 v slovenščini, 1 v narečju
- **2002:** 4 v italijanščini, 1 v slovenščini, 0 v narečju
- **2003:** 14 v italijanščini, 1 v slovenščini, 16 v narečju
- **2004:** 19 v italijanščini, 12 v slovenščini, 13 v narečju
- **2005:** 13 v italijanščini, 4 v slovenščini, 19 v narečju
- **2006:** 27 v italijanščini, 12 v slovenščini, 17 v narečju
- **2007:** 28 v italijanščini, 2 v slovenščini, 18 v narečju
- **2008:** 10 v italijanščini, 1 v slovenščini, 14 v narečju

V letih 2000, 2001, 2002, 2004 in 2006 je največ italijanščine, v letih 2003 in 2005 pa največ narečja; slovenski knjižni jezik nikoli ne prevladuje.

Diagram 1: Izbira jezika po letih v Domu

13 ANALIZA ČASOPISA *NOVI MATAJUR*

13.1 Splošno o časopisu

Zametki *Novega Matajurja* segajo že v november 1943, ko je kot glasilo 32. divizije IX. korpusa *Matajur* izšel štirikrat. Nato je 5. maja 1944 začel izhajati kot civilno glasilo s podnaslovom Beneški tednik – Settimanale della Carnia. Že takrat je bil dvojezičen. Vsebinsko sta se oba *Matajurja* razlikovala od kasnejšega: pisali so o narodnoosvobodilnih idejah in boju proti okupatorju. Pri tem so imeli Benečani le pasivno vlogo.

Prva številka *Matajurja*, ki ga poznamo danes, je izšla že 3. 10. 1950. Prve tri številke so izšle v uredništvu v Špetru Slovenov, zatem se je uredništvo (odgovorni urednik je bil od leta 1950 do leta 1974 Vojmir Tedoldi) preselilo v Videm. *Matajur* je imel podnaslov *Glasilo Beneških Slovencev*.

Leta 1974 se je časopis preimenoval v *Novi Matajur*, njegov sedež je postal Čedad, za odgovornega urednika je bil imenovan Izidor Predan.

Novi Matajur je tednik Slovencev Videmske pokrajine. Od začetka izhajanja do leta 1984 je bil *Novi Matajur* 14-dnevnik, leta 1985 pa je postal tednik. Leta 1986 je delo odgovorne urednice prevzela Jole Namor; to funkcijo opravlja še danes.

Tudi ta časopis je trijezični: piše se v knjižni slovenščini, italijanščini in narečju (govori Rezijske, Tera in Nadiže); danes je razširjen med slovenskimi izseljenci v tujini, v Beneški Sloveniji in v Sloveniji.³²

Ne glede na izbiro jezika je v *Novem Matajurju* slog pisanja velikokrat čustveno obarvan. Poudarja se pripadnost slovenskemu narodu, kulturi, opozarja se na pravice, na trpljenje v preteklosti. Ponosno govorijo o vseh uspehih, ki so jih kot manjšina dosegli. Sem spadajo predvsem zakona 482/1999 in 38/2001, različna slovenska društva in skupine ter dvojezično šolsko središče v Špetru. Vsako srečanje, kjer je govora o manjšinah, obravnavajo kot velik dogodek, ki lahko prinese korak naprej v boju za njihove pravice. Čeprav sta bila oba zaščitna zakona večkrat odložena, financiranje države skromno ali pa ga sploh ni bilo, se Benečani niso nikoli predali, verjeli so, da bodo nekoč uspeli. Njihovi argumenti glede zakonov so večkrat kritični in nezaupljivi, vendar je vera vanje vedno prisotna. Tudi po sprejetju zakonov je ostro kritizirana vsakršna kršitev ali nespoštovanje le-teh.

Od konca leta 1999 je časopis barven in tako še privlačnejši za bralce.

³² Navedeni podatki so tako v slovenščini kot v italijanščini dosegljivi na uradni spletni strani časopisa novimatajur.it.

13.2 Pregled številč časopisa *Novi Matajur*

Kriterij pregledovanja je bil enak kot pri časopisu *Dom*; kot je vidno iz tabele, je bilo med letoma 2000 in 2008 izdanih in posledično prešteti 418 številč.

Tabela 4: Pregledane številke Novega Matajurja med letoma 2000 in 2008

LETO	PREGLEDANIH ŠTEVILK
2000	49
2001	46
2002	49
2003	45
2004	46
2005	46
2006	42
2007	48
2008	47
	SKUPAJ: 418

13.3 Število pregledanih člankov

Članki, ki ustrezajo postavljenim kriterijem, so prikazani v tabeli 5.

Tabela 5: Količinska distribucija »ustreznih« člankov v Novem Matajurju

LETO	USTREZNIH ČLANKOV ³³
2000	95
2001	69
2002	102
2003	79
2004	89
2005	63
2006	57
2007	88
2008	55
	SKUPAJ: 697

³³ Kaj nam izraz »ustrezni članki« pomeni, je razloženo na strani 37.

Pri preštevanju člankov glede na jezik, v katerem so napisani, smo ugotovili, da je člankov v italijanščini 259; število člankov **v slovenščini je 402**; v narečju je 36 člankov. Presenetljivo je dal časopis *Novi Matajur* več prostora slovenskemu jeziku kot italijanščini. Narečja je količinsko precej manj.

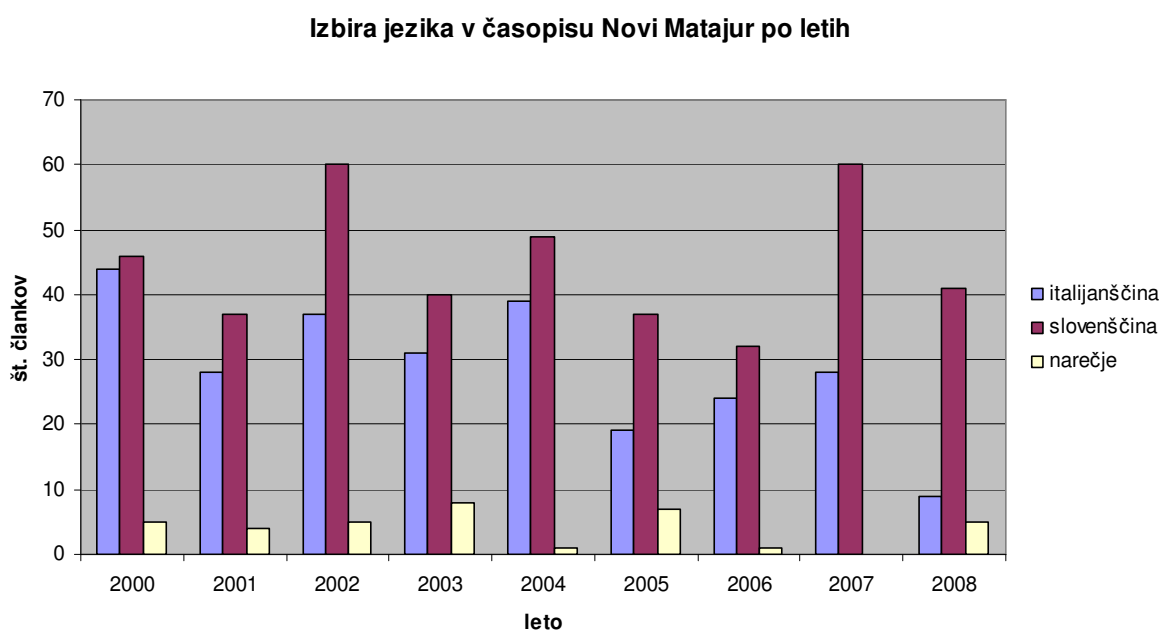
13.4 Izbira jezika glede na leta

Kakšna je distribucija jezikov po letih, prikazujemo spodaj (tudi na diagramu 2):

- **2000:** 44 v italijanščini, 46 v slovenščini, 5 v narečju
- **2001:** 28 v italijanščini, 37 v slovenščini, 4 v narečju
- **2002:** 37 v italijanščini, 60 v slovenščini, 5 v narečju
- **2003:** 31 v italijanščini, 40 v slovenščini, 8 v narečju
- **2004:** 39 v italijanščini, 49 v slovenščini, 1 v narečju
- **2005:** 19 v italijanščini, 37 v slovenščini, 7 v narečju
- **2006:** 24 v italijanščini, 32 v slovenščini, 1 v narečju
- **2007:** 28 v italijanščini, 60 v slovenščini, 0 v narečju
- **2008:** 9 v italijanščini, 41 v slovenščini, 5 v narečju

Ugotovili smo, da je v vseh letih najbolj uporabljena slovenščina, kar je mogoče presenetljivo glede na dejstvo, da je sicer glavnina časopisa pisana v italijanščini. Rezultati se seveda sklicujejo le na določene (ustrezne) članke.³⁴

Diagram 2: Izbira jezika po letih v Novem Matajurju

³⁴ Kriterij »ustreznosti« opisujemo na strani 37.

14 SPLOŠNE UGOTOVITVE V ZVEZI Z OBEMA ČASOPISOMA

Pri jezikovni analizi člankov nas je zanimalo, katerega jezika je več, v katerem jeziku se določena tematika piše ipd. Empirični del (pregledovanje člankov) nam je pokazal, da je bilo v *Domu* največ italijanščine, v *Novem Matajurju* pa največ slovenščine. Govorimo seveda o prej omenjenih »ustreznih člankih«, saj velja poudariti, da je na splošno (količinsko) skozi celotna časopisa najpogosteje uporabljen italijanski jezik.³⁵ Težko bi z gotovostjo trdili, da se določena tematika piše izključno v enem jeziku, ker se politične teme pišejo tako v italijanščini kot slovenščini; enako velja za dogajanje v kulturni sferi in šolstvu. Le za osmrtnice, šaljive zgodbe, vice, oznanila o porokah, vabila k mašam ipd. se brez izjem uporablja narečje.

Opazovali smo tudi primere interference med jezikovnimi kodi in pri tem ugotovili, da interferenca skoraj vedno poteka iz italijanščine v slovenščino. Vpliva slovenščine na italijanščino nismo zasledili.

Kot zanimivost omenimo še članke, katerih besedilo je napisano v italijanščini, napisi ali komentarji pod slikami pa so v knjižni slovenščini ali narečju (velja tudi obratno). Nekateri članki pa so naslovljeni v enem jeziku, vsebina članka pa je napisana v drugem jeziku. Opisan fenomen velja za oba časopisa.

Posebej smo bili pozorni na na normativno podobo slovenskega knjižnega jezika. Poleg tiskarskih so pogoste tudi pravopisne napake. Besedilo, napisano v knjižni slovenščini, je polno nepravilnosti: manjkajo vejice (ta pojav je zelo pogost, domnevamo, da gre za interferenco iz italijanščine, saj le-ta vejice uporablja zelo malo); senat, ministrstvo, zbornica se pišejo večinoma z veliko začetnico; Beneška Slovenija pa kot »beneška Slovenija« ali »Beneška slovenija«; napačna raba sklonov; oblika za vršilca dejanja, izpeljana iz glagola: »našim braucem« (vir: *Novi Matajur*, 18. 1. 2001) ipd. Novinar *Primorskega dnevnika* Ace Mermolja (*Slovenščina v javnosti* 1983: 182) se zaveda, da tudi strokovno dobro pripravljeni ljudje slovenščine večkrat ne obvladajo, težave imajo že pri samem strokovnem izrazoslovju, saj poznajo predvsem, včasih celo samo italijansko strokovno besedišče. Pomanjkljivo jezikovno znanje se potem izraža v člankih in programu, sama uredništva imajo večkrat velike težave pri popravljanju pisnega gradiva. Dodaja, da je druga težava, s katero se novinarji srečujejo, ta, da morajo stalno iz italijanščine »prevajati« oziroma prirejati italijanske spise v slovenščino. Tudi velika večina sporočil in agencijskih novic je napisana v italijanskem

³⁵ To nam je potrdilo pregledovanje in analiziranje obeh časopisov med letoma 2000 in 2008.

jeziku. Več napak, predvsem tiskovnih, se vriva, ker vsaj del tiskarskega osebja, ki tiska njihove dnevnik in periodične liste oz. revije, ne pozna slovenščine. Delo korektorjev je zato zelo zahtevno, pri dnevniku se dodatni problemi združijo s kroničnim vprašanjem, to je časovno stisko. Čeprav se Mermoljeve trditve nanašajo na čas izpred 30 let, je zelo verjetno, da se z istimi težavami soočajo tudi današnji novinarji. To domnevo potrjuje tudi Namorjeva v intervjuju, realiziranem za namen tega diplomskega dela. Govori namreč o pomanjkljivem znanju knjižne slovenščine.

Splošno opažanje pri obeh časopisih je sledeče: *Novi Matajur* si v primerjavi z *Domom* očitno prizadeva za kvalitetnejši jezik, vsaj kar se knjižne slovenščine tiče, čeprav je bilo tudi v njem opaženih nekaj napak.³⁶ Tudi slogovno je jezik bolj dovršen. Narečja pa na žalost ne moremo ocenjevati glede pravilnosti ali nepravilnosti, saj le-to nima svoje kodifikacije, na podlagi katere bi ga lahko vrednotili. Res pa je, da se narečje »trudi« biti slovnično čim enotnejše in bralcu razumljivo. S tem mislimo na njegovo podobo v obeh časopisih – odraža se kot neka mešanica med govorjenim narečjem in standardno slovenščino, kar je po svoje čisto logično: ker v pisni obliki ni ustaljeno, mora pisec v narečju najti način, kako njegovo fonetično podobo preleti v pisno obliko (ogromno je namreč diftongov ipd.).

Med pregledovanjem in analiziranjem časopisov *Dom* in *Novi Matajur* smo bili posebej pozorni, kot že rečeno, na normativnost slovenskega knjižnega jezika. Zasledili smo določene slovnične, pravopisne in slogovne napake. V nadaljevanju v obliki seznama prilagamo nekaj primerov napak, ki so po naši presoji posebej zanimive:

1) *DOM*:

31. 3. 2000: »/.../ zato na koncu teh srečanj smo se prepričali, da naše besede so padle na gluha ušesa.« → nepravilen vrstni red besed. Obenem gre v tem primeru za mešanje dveh frazemov, in sicer frazema »naleteti na gluha ušesa« in frazema »pasti na neplodna tla«.

24. 9. 2000: »Veliko je problemov s katerimi smo se že soočili ...«; »... je vse več tistih, ki bi želeli da glas Dom-a utihne.«; »... naj bosta nosilni steber iz katerih zrastejo možnosti ...«; »... se bo poudarilo določene teme vendar so to majhne razlike ...« → več primerov, v katerih manjkajo vejice (pred »s katerimi«, »da«, »iz katerih«, »vendar«)

»Iz te analize problemov, nadaljujemo svojo pot.« → primer, v katerem je raba vejice odveč

³⁶ V spodnjem seznamu je navedenih več napak iz *Novega Matajurja*, ker so bile le-te »zanimive«, poudariti pa moramo, da jih je bilo več najdenih v *Domu*; te so bile približno istega tipa, zato jih v celoti nismo navajali.

15. 5. 2004: »/.../ udeležila ... v Strasbourgu, kjer nas je povabil ...« → prilastkov odvisnik je uveden z veznikom »kjer«, ki je v tem primeru neustrezen. Uporabiti bi morali veznik »kamor«. Tudi tu gre najbrž za napačen prevod, saj italijanski »dove« pomeni tako »kjer« kot »kamor«.

30. 6. 2004: »/.../ je bilo njih tokratno geslo ...« → svojilni pridevnik je zapisan v arhaični obliki, danes uporabljamo »njihov/a/o ...

2) NOVI MATAJUR:

29. 3. 2001: »y našem sedežu« → gre za interferenco iz italijanščine, saj bi se moral italijanski predlog »in« (»nella nostra sede«) v tem primeru prevajati s slovenskim predlogom »na«; zanimiva je uporaba roditeljskega imena »Petrarca«, ki se glasi »Petrarche« → zlog »ch« je v italijanščini tipični, ko želimo grafično označiti izgovor [k]. Tu gre torej za interferenco iz italijanščine, saj se roditeljsko ime »Petrarka« v slovenščini piše »Petrarke«.

17. 5. 2001: »/.../ vodila ga je pa /.../«; »V petek ob 20.30 v občinski dvorani bosta predavala« → nepravilen vrstni red besed

27. 11. 2003: »Dokument nakazuje smeri za bodoče na osnovi dokaj široko zasnovanih strokovnih in drugačnih osnovah.« → citirana poved se zdi popolnoma nesmiselna, zato lahko trdim, da gre za nekakšen »neuspeli dobesedni prevod«.

5. 2. 2004: »/.../ ki ga je društvo slovenskih pisateljev priredil ...« → v tem primeru se je avtor odločil za napačen spol, saj je namesto srednjega spola (»priredilo«) uporabil moški spol. Ne vemo, ali gre za italijanskega pisca, lahko pa to sklepamo na podlagi njegove izbire – italijanščina namreč pozna le moški in ženski spol, srednjega pa ne.

30. 9. 2004: »Človek, ki je za svobodo razbival vse totalitarizme 20. stoletja« → pravilna oblika preteklega deležnika glagola »razbijati« je seveda »razbijal«. Tu je uporabljena dialektalna različica tega glagola, ki je v tem primeru napaka, saj je celoten članek napisan v standardni slovenščini.

10. 2. 2005: »da vi zvedli kaj več o tem ...« → pisec je v pisno obliko vnesel govorno različico preteklega deležnika glagola »zvedeti«. Možno pa je, da gre le za tipkarsko napako.

26. 5. 2005: »Pričujoči članek ne bo razveselil ljubitelje »dobre kapljice« in niti ne njenih prodajalcev.« → gre za napačno rabo 4. sklon; pisec ni upošteval, da zanikani glagol zahteva genitiv (»ljubiteljev«).

20. 10 2005: »Slovenska in italijanska manjšina za razvoj krajev, na katerih živijo« → gre za napačno rabo predloga »na«. Predvidevamo, da je bil preveden iz italijanskega predloga »in«, ki lahko pomeni tako »na« kot »v«. V tem primeru bi se moral avtor odločiti za drugo možnost.

15 ANALIZA ANKET MED BRALCI

15.1 Potek anketiranja

V sklopu empiričnega dela smo pripravili anketni vprašalnik, namenjen bralcem časopisov *Dom* in *Novi Matajur*. Anketo (tako v slovenskem kot tudi v italijanskem jeziku) sestavlja 19 vprašanj.³⁷ Na voljo je bilo 30 kopij v slovenskem jeziku in 10 kopij v italijanskem jeziku, saj smo predpostavili, da bo večina zamejskih Slovencev želela govoriti v slovenščini. Domneva se je izkazala za neupravičeno, kajti vsi anketiranci (z eno samo izjemo, ki je govorila v narečju, ki je zvenelo že skoraj čisto slovensko) so komunicirali v italijanščini, ker se v le-tem jeziku počutijo »najbolj gotovo«. Deloma so preklapljali med italijanščino in svojim dialektom. Večina vprašanih se je tematike vprašalnika zbal misleč, da niso »dovolj izobraženi«, da bi vprašanja popolnoma razumeli. Zdelo se jim je, da jim lahko v italijanščini vprašanja bolje oziroma nazorneje obrazložimo. Zaradi te bojazni so prav vsi anketiranci želeli, da jim vprašanja preberemo sami – za samostojno reševanje ankete se ni odločil nihče. Izpolnilo se je 24 anketnih vprašalnikov.

Anketo smo opravljali dvakrat. Med prvim obiskom Beneške Slovenije, 29. 5. 2009, smo se zglasili na uredništvih obeh časopisov v Čedadu. Urednica *Novega Matajurja* Jole Namor se je prijazno odzvala na našo prošnjo in odgovarjala na vprašanja, ki smo jih pripravili, da bi izvedeli kaj več o *Novem Matajurju* in ljudeh, ki ga ustvarjajo.³⁸ Dala nam je napotke v zvezi z lokacijami, kjer živi največ bralcev njihovega časopisa. Razumljivo je, da se zaradi zakona o varstvu osebnih podatkov imena ali naslovi naročnikov ne smejo posredovati.

Na uredništvu časopisa *Dom* smo se srečali z gospodom Giorgiem Banchigom, ki je že vrsto let njegov glavni urednik. Poudaril je, da ima njihov časopis manj bralcev in posledično manj naročnikov, ker je bolj ozko začrtan; berejo ga večinoma ljudje, ki se izrekajo za katoličane in jim je vera zelo pomembna. Za časopis je verska usmerjenost ne le prepričanje, temveč tudi gonilo njegovega delovanja. Tudi gospod Banchig je pristal na intervju.³⁹

³⁷ Anketa je priložena v poglavju »Priloge«.

³⁸ Intervju z Jole Namor je priložen v poglavju »Priloge«.

³⁹ Intervju z Giorgiem Banchigom je priložen v poglavju »Priloge«.

Istega dne smo se odpravili v nekaj vasi, kjer živijo naročniki časopisov. Iskanje anketirancev je potekalo naključno od vrat do vrat. Dopoldanski čas mogoče ni bil najprimernejši, ker je bila večina ljudi zdoma. Tako se je izpolnilo le 7 anket.

Glede na pomanjkljivo število izpolnjenih vprašalnikov smo v Beneško Slovenijo odšli še na nedeljo, 14. 6. 2009. Menili smo, da bo ob koncu tedna dosegljivih znatno več ljudi. Resda je bila večina ljudi doma, tudi mladih, vendar večina le-teh časopisov ne bere (pogosto) in nanju večinoma niso naročeni. Že iz tega dejstva je razvidno, kakšen krog ljudi sestavlja bralstvo *Novega Matajurja* in *Doma*. Gre za starejše, predvsem upokojence, ki so v stiku s katerim od časopisov že vrsto let in je zanje prebiranje postalo (družinska) tradicija, hkrati pa skorajda edina vez, ki pripadnike slovenske manjšine v Beneški Sloveniji vsaj navidezno združuje. Izpolnjenih je bilo še 17 anket.

15.2 Obdelava posameznih vprašanj

Prvo vprašanje se je nanašalo na *demografske podatke*. Povprečna starost anketirancev je 66,75 let ali zaokroženo 67 let. Najmlajši anketiranec je star 40, najstarejši pa 88 let.

Glede na spol je sodelovalo 6 moških in 18 žensk, kar predstavlja 25 % moških in 75 % žensk. Številka je naključna, čeprav bi lahko iz teh podatkov sklepali, da je starejša populacija v vaseh Beneške Slovenije predvsem ženska. Anketiranke so bile večinoma vdove.

Po stanu je 13 anketirancev poročenih, 11 pa neporočenih. Slednja skupina vključuje samske, ovdovele ali ločene osebe. Ta distribucija sicer za samo raziskavo in rezultate ni posebej relevantna.

Anketiranci so iz 9 različnih naselij. Največ anketirancev je bilo v naselju Dolenji Marsin, in sicer 7. Geografsko distribucijo prikazujemo v tabeli 6.

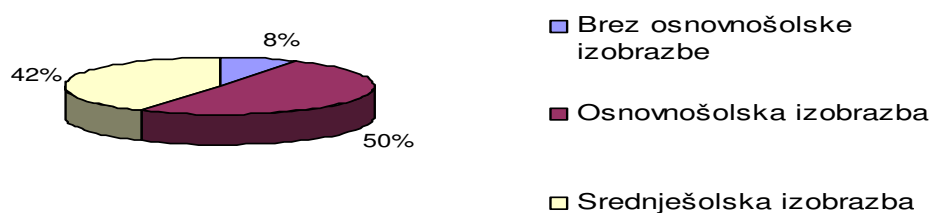
Tabela 6: Kraji bivanja anketirancev

NASELJE	ŠTEVILO ANKETIRANCEV
Hrastovije/Crostù	3
Dolenjane/Dolegna	2
Kozica/Cosizza (inferiore)	1
Grmek/Grimacco	4
Lesa/Liessa	1
Hlodič/Clodig	1
Podbonesec/Pulfero	2
Dolenji Marsin/Mersino basso	7
Gorenji Marsin/Mersino alto	3

Večina vprašanih živi na območju Beneške Slovenije od rojstva, izjema so štirje anketiranci, od katerih 1 anketiranec živi v naselju Hrastovije od leta 1960 (sem je z družino prišel iz Belgije pri petih letih); 1 anketiranka živi v naselju Grmek od leta 1961 (z družino se je sem ponovno preselila iz Belgije); 1 anketiranka se je leta 1982 preselila iz Argentine v naselje Lesa, ker se je poročila z zamejskih Slovincem; 1 anketiranka, rojena v Čedadu, se je v naselje Dolenji Marsin preselila leta 1987, ko se je poročila z zamejskim Slovincem (tudi sama ima slovenske korenine).

12 anketirancev ima dokončano le osnovno šolo⁴⁰, 2 anketiranca pa niti te ne, ker sta živela in še vedno živita samo od lastnega kmetijstva. Ostalih 10 jih je dokončalo srednjo (poklicno) šolo⁴¹, anketiranca, ki bi končal visokošolski ali univerzitetni študij, ni. Ti rezultati so v odstotkih prikazani na grafu 1.

Graf 1: Izobrazba anketirancev

Drugo vprašanje se je glasilo »Če ste obiskovali osnovno šolo v Italiji, v katerem jeziku ste se šolali?«. Za možnost **a) v italijanščini** se je odločilo 20 vprašanih, za možnost **b) v slovenščini in italijanščini** odgovora ni bilo, za možnost **c) drugo** smo dobili 4 odgovore, in sicer 2 anketiranca osnovne šole nista obiskovala, 1 anketiranka je osnovno šolo obiskovala v Argentini, 1 anketiranka pa v Belgiji.

⁴⁰ Razložiti je treba, da se italijanski šolski sistem razlikuje od slovenskega. Oznaka »osnovna šola« se v Italiji tretira kot šolanje, ki se zaključi po petih razredih. Nadaljnja stopnja je t. i. »scuola media«, ki bi pri nas ustrezala dokončanju vseh osmih oziroma devetih razredov osnovne šole. Anketiranci so večinoma odgovarjali, da so dokončali »scuola elementare«. Vsakega posebej smo vprašali, koliko razredov je dejansko zaključil. Nekateri so govorili o petih, drugih o osmih razredih, vsi pa so bili uvrščeni v skupino ljudi, ki imajo dokončano osnovnošolsko izobrazbo.

⁴¹ V Italiji je to »scuola media superiore«, ki ustreza slovenski srednji šoli.

Rezultati so povsem pričakovani, saj so vsi anketiranci starejši in so osnovno šolo obiskovali leta pred ustanovitvijo dvojezičnega šolskega centra v Špetru. Za možnost b) bi se bili lahko odločili mlajši, ki so špetrsko šolo obiskovali. Na žalost takih anketirancev ni bilo.

Tretje vprašanje je bilo »Če ste srednjo šolo obiskovali v Italiji, v katerem jeziku ste se šolali?«. Možni odgovori so enaki kot pri drugem vprašanju: za možnost a) se je izreklo 8 anketirancev, za možnost b) nihče, za možnost c) pa 16 anketirancev, od tega 14 ljudi srednje šole ni obiskovalo, 1 anketiranka je srednjo šolo obiskovala v Argentini, 1 pa v Belgiji.

Pojavijo se isti rezultati kot pri drugem vprašanju – glede na starost anketirancev ni bilo pričakovati odgovora b).

Četrto vprašanje »Kateri jezik uporabljate v domačem okolju, med prijatelji ...?« je dalo naslednje rezultate: možnost **a) standardno slovenščino** ne uporablja nihče; možnost **b) italijanščino** uporablja 5 anketirancev; možnost **c) narečje oz. krajevni govor** uporablja 14 anketirancev; za možnost **č) drugo** smo dobili dva različna odgovora, in sicer 3 anketiranci izmenično uporabljajo italijanščino in narečje, 2 anketiranca pa mešata slovenščino, italijanščino in narečje.

Za italijanski jezik se odloča tisti/a, ki je poročen/a z Italijanom ali Italijanko, in tisti, ki sicer ima slovenske/slovanske korenine, vendar svojim otrokom ne privzgaja slovenskega/slovanskega jezika in tradicije. Posledično hodijo otroci v italijanske šole in dialekta ali slovenskega jezika ne poznajo. Tudi S. Fachin (1997: 84) ugotavlja, da smemo opuščanje krajevne govorice pripisati mnogovrstnim vzrokom, med temi pa izstopa še dandanes močno razširjeno mnenje, da uporaba italijanščine pri otrocih ugodno vpliva na njihov šolski uspeh.

Zanimivo je dejstvo, da prav vsi anketiranci razložijo, da ne govorijo slovensko, temveč »po našin«. Pravijo, da govorijo po »starin slovanskin«; slovenščine, kot jo govorimo v Sloveniji, se nikoli niso učili.

Živa Gruden v intervjuju za *Primorska srečanja* opozarja, da »gre v Benečiji za razliko med jezikom in zavestjo. Se pravi, da imamo na eni strani ljudi, ki govorijo normalno slovensko narečje, morda niti ne zanjo dobro italijansko, in bodo zatrjevali, da so Italijani in da nimajo s Slovenci prav nobenega opravka. Na drugi strani pa imamo ljudi, ki ne obvladajo več slovenskega narečja in se vendar imajo za Slovence. Kar je za naše območje še zelo značilno, je postavljanje narečja in knjižnega jezika v antitezo, postavljanje alternativne izbire med tem in onim, češ da eno izključuje drugo. Vemo pa, da jezik lahko polno živi le ob razvijanju vseh svojih pojavnih oblik; tudi narečje in knjižni jezik se ne izključujeta, ampak dopolnjujeta.« (Zuljan Kumar 2003: 7) Dodajamo, da lahko

knjižni jezik temelji na dialektu oziroma iz njega izvira. Tako se je tudi standardna italijanščina razvila iz toskanske različice.

Peto vprašanje »*Kateri jezik pretežno uporabljate izven doma (npr. v trgovini, na banki, v javnih ustanovah)?*« je dalo te rezultate: možnost **a) standardno slovenščino** ne uporablja nihče; možnost **b) italijanščino** uporablja 22 anketirancev; možnost **c) narečje oz. krajevni govor** ne uporablja nihče; možnost **č) odvisno** sta izbrala 2 anketiranca in pod vprašanje 5a) razložila, da izbereta italijanščino, če uslužbenca ne poznata, in narečje, če uslužbenca poznata in zanj vesta, da dialekt pozna.

Anketiranci so državljani Italije, kjer je večinski narod italijanski, in je zato razumljivo, da se na javnih mestih s svojimi italijanskimi sonarodnjaki pogovarjajo v italijanščini. Več anketirancev je povedalo, da »se v narečju počutijo manjvredni in celo neumnejši, saj jih nihče ne razume«.

Pri šestem vprašanju nas je zanimalo naslednje: »*Se zavestno odločate o uporabi določenega jezika ali je to nezaveden, spontan proces?*«. Za možnost **a) v vsaki situaciji se zavestno odločim, kateri jezik bom uporabil/a** so se izrekli 4 anketiranci; za možnost **b) zavestno se odločim le v določenih situacijah** 6 anketirancev (z razlago, da se zavestno odločijo – za italijanščino – le, ko gredo na kakšen urad); za možnost **c) določen jezik uporabljam popolnoma nezavedno, spontano** pa 14 anketirancev.

Iz tega sledi, da je izbira jezikovnega koda za človeka spontan proces. Iz odgovorov anketirancev je razvidno, da pri njih ne gre za nekakšno izbiro, ampak za avtomatizem kot tak. Jezik je v posamezniku zasidran in se odraža popolnoma refleksno. Ljudje se največkrat izražamo v besedah, ki so nam najbližje – za večino govorcev slovenščine (v Sloveniji ali zamejstvu) je to dialekt. Skoraj nikomur ni bil v zibelko položen »čisti knjižni jezik«, saj vemo, da je ta namenjem predvsem pisnemu izražanju, govorica pa je v nasprotju z njim prvobiten proces.

Ljudje, ki so se rodili in živijo na diglosičnem ali dvojezičnem območju, se najbrž zavestno odločijo za rabo nekega jezika v nasprotju z drugim, ko jih za to pogojujejo zunanji dejavniki. Mislimo predvsem na okolje, ki je v glavnem italijansko govoreče.

Sedmo vprašanje je bilo sledeče: »*Se zavedate `preklapljanja` ali `mešanja` jezikov, npr. ko govorite z nekom, ki pozna tako italijanščino kot slovenščino?*«. Možnost **a) tega se**

zavedam je dobila 18 odgovorov, možnost **b) tega se sploh ne zavedam** 2 odgovora in možnost **c) na to še nisem pomislil/a** 4 odgovore.

Iz danih odgovorov je razvidno, da se anketiranci v večini zavedajo posebnih fenomenov, ki jim v lingvistiki pravimo »preklapljanje koda« in »mešanje koda«. Izraza sta slovenski ustreznici angleškima »code-switching« in »code-mixing«. ⁴² Treba je poudariti, da je preklapljanje iz enega jezika v drugega oziroma mešanje italijanščine ter narečja zanje čisto vsakdanji in spontan proces, ki pa se ga vseeno dobro zavedajo. Do tega pojava pride največkrat zato, ker »ne najdejo besede v svojem jeziku« ⁴³ in jo morajo torej vzeti iz italijanščine«. Kar nekaj anketirancev je dodalo, da se jim zdi »njihovo narečje vedno bolj osiromašeno, ker ga govori zelo malo ljudi in se njegova raba ne širi«. Dialekt še vedno obstaja le v obsegu besedišča, ki so se ga posluževali ljudje, predvsem neizobraženi kmetje, v preteklosti. V modernem svetu, ki pozna številne novosti, narečje za komunikacijo ne zadostuje. V pogovoru z anketiranci sta bila zelo očitna preklapljanje in mešanje koda. Primer slednjega je razviden iz zgleda 1). Včasih prihaja pri mešanju koda celo do pojava, ko se določena italijanska beseda morfološko prilagodi in tako priredi slovenskemu jeziku, kar je očitno iz zgleda 2). ⁴⁴

- 1) »Vieste, tkrat je bluo huduo, je bla *la vojska* in smo murli jt od duma.« Govorka je samostalniku `vojska` dodala italijanski določni člen za ženski spol, ki ga slovenščina ne pozna.
- 2) »Sm *dubitirala*, al je two, kar gowari, rjes.« Govorka je italijanski glagol `dubitare`, ki pomeni `dvomiti`, »priredila« slovenskemu pretekliku. Osnova glagola je ostala italijanska, oblika deležnika na -l pa je slovenska.

V osmem vprašanju nas je zanimalo »*Ali spremljate slovenske (televizijske, radijske) programe in berete slovenske časopise ali revije?*«. Možnost **a) da, oboje** je dobila 8 odgovorov; možnosti **b) gledam slovenske programe, berem ne** ni izbral nihče; možnost **c) berem časopise ali revije, programov ne spremljam** je dobila 16 odgovorov; možnosti **č) ne, nič od tega** ni izbral nihče. V podvprašanju 8a), ki je bilo odprtega tipa, so anketiranci navajali, katere programe spremljajo in katere časopise berejo. Rezultati so razvidni iz tabele 7.

⁴² Pojma sta razložena v poglavju (Jezikovni) stiki med skupnostmi.

⁴³ Z izrazom `jezik` se nanašajo na svoj krajevni govor oziroma na svoje narečje.

⁴⁴ Repliki iz točk 1) in 2) je po spominu zapisala N. Birsa.

Tabela 7: Mediji, ki jih spremljajo pripadniki slovenske manjšine v Benečiji

PROGRAM/ČASOPIS	ŠTEVILO GLEDALCEV/POSLUŠALCEV/BRALCEV
Televizija Slovenija 1	4
Golica TV	1
Radio Val 202	1
Radio Koper-Capodistria	1
Radio Trst A	1
<i>Dom</i>	3
<i>Novi Matajur</i>	10
<i>Primorski dnevnik</i>	3
<i>Dom in Novi Matajur</i>	11

Najpriljubljenejši in najbolj razširjeni množični medij v slovenščini je v Beneški Sloveniji časopis. Anketiranci so povedali, da bi zelo radi spremljali slovensko televizijo in radio, vendar večina nima kabelske televizije, ki bi jim to omogočala.

Deveto vprašanje se je glasilo »Ali berete časopisa *Dom* in *Novi Matajur*?«. Na možnost **a) da, oba** je odgovorilo 11 ljudi; na možnost **b) samo *Dom*** so odgovorili 3; na možnost **c) samo *Novi Matajur*** jih je odgovorilo 10; na možnost **č) ne, nobenega** ni odgovoril nihče.

Iz tega vprašanja izvemo, da je večina ljudi navezana na oba časopisa. Že prej smo omenili, da gre predvsem za starejšo populacijo, ki je bila vzgojena v katoliškem duhu in z močno zavednostjo o pripadnosti slovenskemu/slovanskemu narodu. S prebiranjem časopisov ohranjajo stik s svojo kulturo in tradicijo.

Pri desetem vprašanju smo spraševali, »Kako pogosto berete časopis/a? Obkrožite.«. Izsledki so predstavljeni v tabeli 8.

Tabela 8: Pogostnost branja časopisov *Dom* in *Novi Matajur*

ČASOPIS	POGOSTNOST BRANJA	ŠTEVILO ANKETIRANCEV
<i>DOM</i>	nikoli	10
	redko	2
	pogosto	1
	redno	11
<i>N. MATAJUR</i>	nikoli	3
	redko	1
	pogosto	3
	redno	17

Enajsto vprašanje je bilo »Ali ste naročeni na časopisa *Dom* in *Novi Matajur*?«. Možnost **a) da, na oba** je izbralo 7 ljudi; možnost **b) samo na *Dom*** 2 človeka; možnost **c) samo na *Novi Matajur*** 8 ljudi; možnost **č) ne, na nobenega** 7 ljudi.

Iz teh rezultatov lahko sklepamo, da je večina bralcev časopisov istočasno tudi njihov naročnik. Izmed 24 anketirancev jih je 17 naročenih na *Dom*, *Novi Matajur* ali na oba, kar znaša 71 %. Na podvprašanje 11a) »Koliko časa ste naročeni na časopis/a?« smo dobili precej različne odgovore, zato so zaradi večje sistematičnosti izpisani v tabeli 9.

Tabela 9: Povprečna doba naročanja na časopisa *Dom* in *Novi Matajur*

<i>DOM</i>		<i>NOVI MATAJUR</i>	
Od začetka izhajanja	1	od začetka izhajanja	1
20 let	6	35 let	1
15 let	1	25 let	1
10 let	1	20 let	7
		več kot 10 let	1
		5–6 let	2
		3 leta	1

V povprečju so anketiranci na časopis/a naročeni 20 let. Podatek velja za starejše bralstvo; tistih nekaj izjem, ki so stari med 40 in 50 let, je na časopis/a naročenih približno 5 let. Pravijo, da so se naročili, ker se jim »z leti vedno bolj prebujata zavest o

slovenskih/slovanskih koreninah, ki so bile vrsto let navidezno potlačene; sedaj jih želijo ponovno obuditi«. Časopisa jim to vsekakor omogočata.

Dvanajsto vprašanje je zadevalo bralske navade: »*Na to vprašanje odgovorite, če berete Dom. Katere članke ponavadi prebirate (možni so največ 4 odgovori)?* Možnih odgovorov je bilo kar 7:

- a) članke s politično vsebino
- b) članke z jezikovno-kulturno vsebino
- c) članke z versko vsebino
- č) članke, ki pišejo o slovenski manjšini v Beneški Sloveniji
- d) članke v zvezi z aktualnim dogajanjem, športom ipd.
- e) različne članke, ne glede na vsebino
- f) ponavadi skoraj vse

Čeprav so bili na voljo 4 možni odgovori, so se prav vsi anketiranci odločili za en sam odgovor. Na možnosti a), b), c) ali č) ni odgovoril nihče. Možnost d) je izbrala 1 oseba, možnost e) 2 osebi, največ odgovorov pa je dobila možnost f), in sicer 12. Bralce večinoma zanimajo vse tematike, saj želijo biti na tekočem z vsem, kar se dogaja okrog njih; posebnih preferenc nimajo. Večkrat so v pogovoru poudarili, da jih najmanj – ali sploh ne – zanima politika.

Trinajsto vprašanje je prav tako zadevalo bralske navade: »*Na to vprašanje odgovorite, če berete Novi Matajur. Katere članke ponavadi prebirate (možni so največ 4 odgovori)?*« Opcij je bilo 6 (v nasprotju z vprašanjem 12 je tu izvzeta možnost »članke z versko vsebino«, saj le-te *Novi Matajur* ne obravnava):

- a) članke s politično vsebino
- b) članke z jezikovno-kulturno vsebino
- c) članke, ki pišejo o slovenski manjšini v Beneški Sloveniji
- č) članke v zvezi z aktualnim dogajanjem, športom ipd.
- d) različne članke, ne glede na vsebino
- e) ponavadi skoraj vse

Vsi vprašani so dali le po en odgovor. Za opcije a), b) ali c) se ni odločil nihče; za opcijo č) se je odločilo 7 vprašanih; za opcijo d) 6 in za opcijo e) se je odločilo 8 vprašanih. Tu so si možnosti č), d) in e) skoraj izenačeni, kar kaže na dejstvo, da se bralski interes ne nagiba k posameznim specifikam, temveč k vsakdanjim temam. Bralci niso obremenjeni s

striktno politično tematiko, ki zadeva njihovo manjšino, ljubše so jim »nezahtevne« novice o kulturnih srečanjih, porokah, črni kroniki, športnem dogajanju ipd. O tem lahko sicer beremo v kakršnem koli drugem časopisu, zato na vprašanje, zakaj ravno *Dom* ali *Novi Matajur*, odgovorijo, da »zaradi zavedanja, da so drugačni, ljudje iz manjšine, politika pa jih kaj malo briga«.

V štirinajstem vprašanju smo se dotaknili jezikovne tematike: »*Ali članke izberete glede na to, v katerem jeziku so napisani?*«. Možnost **a) da** je dobila 10 odgovorov; možnosti **b) ne** ni izbral nihče; možnost **c) na to ne pomislim** je dobila 14 odgovorov.

Glede na stopnjo izobrazbe anketirancev je večinska izbira za možnost c) dokaj razumljiva. Bralci se branja lotevajo laično in brez vsakršnih predsodkov o jeziku. Tisti, ki so odgovorili, da članek izberejo glede na jezik, v katerem je napisan, so aludirali na italijanščino. Važno jim je namreč, da prebrano popolnoma razumejo in to jim omogoča le italijanščina, ker je jezik, ki so se ga sistematično učili.⁴⁵ Slovenskega knjižnega jezika ne znajo (razen redkih besed), narečje pa je v leksikološem smislu zelo ozko (ne pozna sutreznic za npr. različne neologizme oziroma izraze, ki nastajajo v sodobni družbi) in ga je tako ali tako v časopisih (pre)malo.

Podvprašanje 14a) »*Če ste na vprašanje 14) odgovorili pritrdilno, lahko poveste, v katerem jeziku preberete največ?*« je dalo naslednje odgovore: možnosti **a) največ člankov preberem v standardni slovenščini** ni izbral nihče; možnost **b) največ člankov preberem v italijanščini** je izbralo 9 ljudi; možnost **c) največ člankov preberem v narečju** je izbral le 1 anketiranec.

Anketiranci največ preberejo v italijanščini, ker v tem jeziku članek popolnoma razumejo. Enako bi sicer veljalo za narečje, a je glavnina člankov pisana v standardni italijanščini, v narečju je zapisanega zelo malo.

Podvprašanje 14b) »*Če ste na vprašanje 14) odgovorili pritrdilno, lahko poveste, v katerem jeziku berete najraje?*« je dalo naslednje rezultate: možnosti **a) najraje berem v standardni slovenščini** ni izbral nihče; možnost **b) najraje berem v italijanščini** je izbralo 5 ljudi; možnost **c) najraje berem v narečju** je izbralo 5 anketirancev.

Anketiranci so razdvojeni med standardno italijanščino in dialektom; za italijanščino se zopet odločajo zaradi pragmatičnih razlogov (razumljivost), za dialekt pa zaradi posebne navezanosti in pomena, ki ga zanje ima.

⁴⁵ V tem vidi večina anketirancev razlog za obvladovanje italijanskega jezika.

Tudi petnajsto vprašanje se nanaša na jezik: »*Kako razumete članke, ki so napisani v standardni slovenščini?*«. Za možnost **a) popolnoma jih razumem** se je odločil 1 anketiranec; za možnost **b) včasih imam težave** 12 anketirancev; za možnost **c) zelo težko jih razumem** 8 in za možnost **č) sploh jih ne razumem** 3 anketiranci.

Diskutabilen je odgovor anketiranca na možnost a), saj so vsi vprašani trdili, da imajo z razumevanjem standardne slovenščine (vsaj minimalne) težave. Omenjeni anketiranec je razložil, da čeprav ne pozna čisto vseh besed, smisel članka v slovenščini razume iz celotnega konteksta.

Pri šestnajstem vprašanju »*Kakšna je po Vašem mnenju vloga časopisov Dom in Novi Matajur za slovensko manjšino v Beneški Sloveniji? Za vsako trditev obkrožite odgovor.*« je bilo navedenih 5 trditev, za katere so se morali anketiranci odločati, ali po njihovem mnenju držijo ali ne. Rezultate vprašanja navajamo v tabeli 10.

Tabela 10: Vloga časopisov Dom in Novi Matajur za slovensko manjšino v Benečiji

TRDITEV	DRŽI	NE DRŽI
a) ohranjata priložnost za rabo slovenskega knjižnega jezika	21	1
b) ohranjata narečje	21	1
c) krepi skupno zavest pripadnikov manjšine	19	0
č) povezuje pripadnike manjšine	19	3
d) na manjšino ne vplivata	7	15

Ker 2 osebi nista želeli odgovarjati na trditev c), 1 oseba pa ni želela odgovarjati na trditve c), č) in d), seštevek odgovorov za posamezno trditev ne znaša vedno 24 (toliko, kolikor je bilo vprašanih). Pokaže se, da večina anketirancev časopisoma *Dom* in *Novi Matajur* priznava pomembno vlogo ohranjevalcev slovenščine in dialekta ter povezovalcev pripadnikov slovenske manjšine v Beneški Sloveniji. S tem se časopisa kažeta kot nepogrešljiv člen v manjšinski sferi, brez katerega bi se – kot domneva eden izmed anketirancev – »narečje izgubilo še prej, kot se najbrž nekoč bo«.

7 anketirancev meni, da medij kot tak na obstoj ali delovanje manjšine ne more vplivati. Prepričani so, da je manjšina odvisna le od politike in da medij nima nanjo ne pozitivnega ne negativnega vpliva. Marsikdo izmed njih razlaga, da manjšino kot neko politično strukturo ločuje od jezika (torej jezikovne pripadnosti), ki stoji zase, izven kakršnih koli okvirov, jezika, ki je primarna danost in ki ni pogojen z izbiro, kateremu narodu ali državi pripadaš. Časopisoma priznavajo, da ohranjata njihov dialekt, čeprav ugotavljajo, da se njegova podoba v pisni obliki razlikuje od govorne. Lahko rečemo, da je to, kar se piše v časopisih, nek poenoten nadnarečni jezik.

Sedemnajsto vprašanje se je glasilo »*Ste s časopisom Dom zadovoljni?*«. Nanj so seveda odgovarjali le bralci/naročniki časopisa. Vseh 13 anketirancev, ki berejo *Dom*, je izbralo možnost **a) zelo sem zadovoljen/a**; možnosti **b) mislim, da ima določene pomanjkljivosti** ali **c) sploh nisem zadovoljen/a** ni izbral nihče.

Osemnajsto vprašanje se je obračalo na bralce/naročnike *Novega Matajurja* »*Ste s časopisom Novi Matajur zadovoljni?*«. Vseh 20 anketirancev, ki časopis berejo, je izbralo možnost **a) zelo sem zadovoljen/a**; možnosti **b) mislim, da ima določene pomanjkljivosti** ali **c) sploh nisem zadovoljen/a** ni izbral nihče.

Pri zadnjem, devetnajstem vprašanju smo spraševali, »*Kako ocenjujete stanje slovenske manjšine v Beneški Sloveniji?*«. Z možnostjo **a) njeno stanje je takšno, kot je vedno bilo** se je strinjalo 11 ljudi; z možnostjo **b) njeno stanje se je z leti izboljšalo** 9 ljudi in z možnostjo **c) njeno stanje se je z leti poslabšalo** so se strinjali 3 vprašani. Ena oseba na to vprašanje ni hotela odgovarjati.

Pri podvprašanju 19a) smo želeli, da svoj odgovor utemeljijo, tega pa niso storili vsi anketiranci. Tisti, ki so svojo izbiro obrazložili, so si bili dokaj soglasni. Njihova mnenja so navedena v tabeli 11.

Tabela 11: *Stanje slovenske manjšine v Benečiji danes*

STANJE MANJŠINE	UTEMELJITEV	ŠTEVILO VPRAŠANIH, KI SO SVOJO IZBIRO UTEMELJILI
enako	- zaradi medkulturnih preprek, ki so vedno bile in bodo	1
boljše	- zaradi občutka povezanosti	2
	- zaradi zaščitnega zakona	4
	- zaradi mladine (dvojezična šola v Špetru)	2
slabše	- zaradi zmanjševanja števila pripadnikov manjšine	4

16 ZAKLJUČEK

V diplomskem delu *Dom in Novi Matajur – pričevanji slovenske manjšine v Beneški Sloveniji* smo preko teoretičnega in empiričnega dela (slednji je sestavljen iz dveh delov) raziskovali, v kakšnem položaju se nahaja slovenska manjšina v Beneški Sloveniji, in kakšen pomen imata za njene pripadnike manjšinska časopisa *Dom* in *Novi Matajur*. Oba časopisa jasno izražata jezikovno stanje v Beneški Sloveniji.

Izmed 9 hipotez, ki smo jih postavili, se jih je 5 potrdilo, 4 hipoteze pa so se izkazale za neupravičene. Tako je bilo dokazano, da:

- v obeh časopisih količinsko prevladuje italijanski jezik⁴⁶;
- je v časopisih od vseh treh zvrsti narečja najmanj;
- v narečju komunicirajo večinoma starejši ljudje, mladina rabo dialekta opušča;⁴⁷
- so bralci časopisov predvsem starejši;
- časopisa *Dom* in *Novi Matajur* pripomoreta k temu, da se njuni bralci počutijo bolj povezani med seboj.

Ovrgli smo predpostavko, da se jezikovna in kulturna tematika pišeta bodisi v slovenskem knjižnem jeziku bodisi v narečju, politična tematika pa v italijanskem knjižnem jeziku, saj se je izkazalo, da za določeno tematiko ni predviden točno določen jezikovni kod.⁴⁸ Napačni sta bili tudi predpostavki, da pripadniki manjšine razumejo in govorijo slovenski knjižni jezik, da se izrekajo za Slovence, svoj dialekt pa imenujejo slovenski dialekt. Opirajoč se na rezultate, ki jih je dalo 15. vprašanje⁴⁹, imajo anketiranci pri branju z razumevanjem slovenskega knjižnega jezika težave, govorijo ga praktično ne, večina izmed njih se ne čuti za Slovence (to oznako pripisujejo izrecno ljudem, ki so državljani Republike Slovenije, oni pa so od vedno italijanski državljani, po narodnosti pa »slavi«⁵⁰) in svojega dialekta nimajo za

⁴⁶ Zavedati se moramo, da je na splošno res italijanščine največ, četudi se je v *Novem Matajurju*, natančneje v »ustreznih« člankih, izkazal večji obseg rabe slovenščine.

⁴⁷ Ta hipoteza se s samim anketiranjem ni neposredno potrdila; potrdila se je s trditvami samih anketirancev, ki so poudarjali, da mladi vedno bolj uporabljajo le italijanščino, narečja se poslužujejo le, ko komunicirajo npr. s svojimi starimi starši.

⁴⁸ Izključno za narečje je namenjeno nekaj »lažjih« tem, ki smo jih omenili v 14. poglavju.

⁴⁹ Vprašanje se glasi »Kako razumete članke, ki so napisani v standardni slovenščini?«, največ anketirancev pa je odgovorilo, da ima z razumevanjem težave.

⁵⁰ Mimoidoči gospod, ki na anketo ni pristal, je hotel izraziti svoje mnenje o tem, da se nad avtohtonim slovanskim prebivalstvom v Benečiji izvaja t. i. slovenizacija, oni pa Slovenci niso in nikoli ne bodo. Istega mišljenja je bila tudi 40-letna gospa s slovanskimi koreninami, ki je priznala, da se svojih korenin zaveda in jih spoštuje, da pa se ne čuti pripadnica slovenske manjšine.

slovenski dialekt, temveč za čisto poseben idiom, ki je slovanskega izvora. Nazadnje je bila neustrezna tudi hipoteza, da je stanje slovenske manjšine v primerjavi s preteklostjo boljše – večina vprašanih (11 ljudi od 24) je namreč mnenja, da je njeno stanje takšno, kot je vedno bilo. Dodati je sicer treba, da je 9 ljudi odgovorilo, da je slovenska manjšina na boljšem, kot je bila v preteklosti. Rezultata sta si torej zelo blizu in bi zato smeli trditi, da se je v zadnjih letih (zakonska zaščita, mladi v dvojezičnem centru v Špetru) marsikaj spremenilo v prid manjšine.

Poleg pregledane strokovne literature, ki nam je pomagala poglobiti védenje o politični, kulturni in jezikovni situaciji slovenske manjšine v Benečiji, pregledovanja številnih časopisov med letoma 2000 in 2008 ter anketnih vprašalnikov nam neprecenljiv vir spoznavanja predstavljajo okoliščine, v katerih smo anketo opravljali. Mislimo na pogovore, ki so se z anketiranci razvili po izpolnjenem vprašalniku – v bolj sproščenem vzdušju smo prišli do zelo dragocenih informacij, ki nam o manjšini in njenih pripadnikih razkrijejo to, česar nam skozi vprašalnike ni uspelo pridobiti. V prvi vrsti se pripadniki slovenske manjšine nočejo (preveč) izpostavljati kot taki, ker se jim zdi, da tako etiketiranje nanje vpliva zelo negativno. Italijanski sonarodnjaki jih večinoma tretirajo kot manjvredne, zato se manjšinci, če jih lahko tako imenujemo, trudijo živeti čim bolj neopazno in v simbiozi z večinskim narodom. Tudi tu lahko iščemo vzrok, zakaj se slovenski jezik oziroma narečje počasi izgublja.

3 anketiranci so pred začetkom izpolnjevanja ankete vprašali, če bo kdo izvedel za njihove odgovore, ker niso hoteli, da bi jih kasneje zaradi tega nadlegovali. Skoraj neverjetno se zdi, da se v 21. stoletju ljudje bojijo, da bodo ožigosani ali kaznovani zaradi svoje narodnostne, verske, kulturne, jezikovne ali kakršne koli druge pripadnosti.

V vseh vaseh, kjer smo ankete opravljali, je v zraku vladala nekakšna napetost; tudi tam, kjer je koncentracija ljudi večja kot v resnično obrobni, gorskih vasicah, se med sosedi čuti distanco, ki so jo nekateri tudi dejansko potrdili. Po natančnejšem opazovanju smo ugotovili, da do nerazumevanja prihaja predvsem med Italijani in Slovenci. Ta je bila očitna dvakrat, ko smo naključno potrkali na »napačna« vrata. Najprej nam je odprl priletni gospod, Italijan, ki je na pozdrav »Buon giorno, dober dan« nemudoma zaloputnil z vrati. Podobno se nam je zgodilo pri starejši gospe, Italijanki, ki je ob omembi obeh manjšinskih časopisov rekla: »Mi scusi, ma non ne voglio proprio sapere.«⁵¹ Ena anketiranka nam je z obžalovanjem priznala, da njeni italijanski sosedje večkrat zaničevalno govorijo »di questi slavi che fanno le

⁵¹ »Oprostite, ampak o tem nočem slišati ničesar.«

vittime in un paese in cui non gli manca niente, anzi ...»⁵², in da je zato odnos med njimi zelo hladen.

Vsi prikazani podatki in ugotovitve se nanašajo izkjučno na to, čemur smo bili priča med obiskom nekaterih vasi Beneške Slovenije, oziroma na izjave 24 ljudi, ki so izpolnjevali naš anketni vprašalnik. Ne smemo si domišljati, da navedeno velja kot neizpodbitna resnica in kot stoddostni odraz dejanske politične, kulturne in jezikovne situacije slovenske manjšine v Benečiji. Če bi bili v anketo vključeni tudi predstavniki mlajše generacije (predvsem tisti, ki so obiskovali ali obiskujejo dvojezično šolo v Špetru), bi lahko – domnevamo – iz njihovih odgovorov podali drugačno sliko situacije slovenske manjšine v Beneški Sloveniji.

⁵² »o teh Slovanih, ki se imajo za žrtve v državi, kjer jim ničesar ne manjka, celo nasprotno ...«

17 BIBLIOGRAFIJA

17.1 Viri

Banchig, Bergamini, Cernetig et al: *Valli del Natisone/Nediške doline*. Ur. Paolo Petricig. San Pietro al Natisone: Cooperativa Lipa editrice, 2000.

Dom. Kulturno-verski list. Čedad: Zadruga Most, 2000–2008.

Giuseppe Jaculin: *Gli slavi del Natisone*. Udine: Arti grafiche friulane, 1978.

Novi Matajur. Tednik Slovencev Videmske pokrajine. Čedad: Zadruga Novi Matajur, 2000–2008.

Mitja Skubic: *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997.

SLOVENŠČINA V JAVNOSTI. Posvetovanje o jeziku: Portorož, 14. in 15. maja 1979. Ur. Breda Pogorelec et al. Ljubljana: Republiška konferenca SZDLS in Slavistično društvo Slovenije, 1983.

Emidij Susič in Danilo Sedmak: *Tiha asimilacija*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1983.

dom.it 26. 6. 2009

novimatajur.it 26. 6. 2009

17.2 Literatura

Giorgio Banchig: Slovenska manjšina v Videmski pokrajini. v: *Primorska srečanja. Revija za družboslovje in kulturo* XXII/210. Nova Gorica: Društvo sociologov in politologov severnoprimorskih občin, 1998. 686.

Jan Baudouin de Courtenay: *Degli Slavi in Italia/O Slovanih v Italiji (Javna lekcija, brana v korist gledujočim 14. (26.) marca 1892 v slavnostni dvorani Dorpatske univerze)*.

Ur. Centro studi Nediža/Študijski center Nediža. San Pietro al Natisone/Špeter: Lipa editrice, 1998. 50.

Elizabeta Bernjak: Vloga manjšinskih jezikov v združeni Evropi: Perspektive razvijanja slovenščine kot manjšinskega jezika v »Evropi regij«. v: *Obdobja 20. Mednarodni simpozij 5. –7. 12. 2001*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2003. 127–131.

Bojan Brezigar: Zakon šte. 482: njegova pot se je začela v Furlaniji. v: *Trinkov koledar za leto 2001*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2001. 7–8.

Brigitte Busch: Mediji in dvojezičnost. v: *Koroški koledar 1993*. Ur. S. Wakounig in J. Malle. Celovec: Slovenska prosvetna zveza, 1993. 81–82.

- Sergio Cecotti: Zakon št. 482/1999, majhen korak naprej. v: *Trinkov koledar za leto 2001*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2001. 14–15.
- Lavo Čermelj: *Slovenci in Hrvatje pod Italijo*. Ljubljana: Slovenska matica, 1965. 12.
- Živa Gruden: Beneška Slovenija – od narečja h knjižnemu jeziku. v: *Jezik in čas*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.
- : La lingua slovena nelle Valli del Natisone. v: *Valli del Natisone/Nediške doline*. Ur. Paolo Petricig. San Pietro al Natisone: Cooperativa Lipa editrice, 2000. 189–203.
- Janko Jeri in Gorazd Kušej: *Slovenci v Italiji včeraj in danes*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut, 1974. 64–74.
- Majda Kaučič Baša: Kdaj govorijo Slovenci slovensko. v: *Jezik in slovstvo* 38/6, 1992/93. 221.
- : *Javna raba slovenščine kot manjšinskega jezika na Tržaškem*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1998. 30–50.
- Uršula Krevs: Govorno vedenje pri Slovencih v Nemčiji. v: *JiS* 38/6, 1992/93. 210–212.
- Janko Malle: O etnični identiteti kot relativni kategoriji v odnosih med Slovenijo in manjšinami. v: *Jadranski koledar*, 1997. 32–37.
- Franc Marušič: Sredstva množičnega obveščanja pri italijanski narodnostni manjšini v Sloveniji. v: *Blapis*, št. 1, 1997. 33.
- Melanija Mikeš: Distinguishing language contact phenomena in early L2 acquisition. v: *Uporabno jezikoslovje* 4. Ur. I. Štukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, 1995. 106–107.
- Albina Nečak Lük: Dvojezičnost ni dvojna enojezičnost. v: *Uporabno jezikoslovje* 4. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje, 1995. 8.
- Ernest Petrič: *Mednarodnopravni položaj slovenske manjšine v Italiji*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.
- Breda Pogorelec: Slovenski knjižni jezik v Beneški Sloveniji. v: *Trinkov koledar za leto 2007*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2007. 84–85.
- Božo Rustja: Ohranjanje in razširjanje krščanske vere in slovenske besede. Pogovor z dr. Marinom Qualizzo. v: *Ognjišče* št. 2, 1992. 8–13.
- Silvana Schiavi Fachin: Zgodnja dvojezičnost v Benečiji: stvarnost in razvojne možnosti. v: *Pretoki* 1997. Ur. Ace Mermolja. Gorica: Kulturna zadruga MAJA, 1997. 80–84.
- Pavel Stranj: *La comunità sommersa. Gli sloveni in Italia dalla A alla Ž*. Trieste: Editoriale stampa triestina, 1989. 12.

Matej Šekli: Rezijansko, tersko in nadiško narečje: slovanska ali tudi slovenska narečja? v: *Trinkov koledar za leto 2001*. Čedad: Kulturno društvo Ivan Trinko, 2001. 144–156.

Nataša Špolad: *Sociolingvistični položaj slovenske manjšine v Beneški Sloveniji*. Diplomaska naloga. Kobarid, 2001. 11.

Giorgio Valussi: *Gli sloveni in Italia*. Trieste: Edizioni LINT, 1974.

Danila Zuljan Kumar: Vloga narečja v družbi danes in jutri. v: *Primorska srečanja. Revija za družboslovje in kulturo* 27/263. Nova Gorica: Društvo sociologov in politologov severnoprimorskih občin, 2003. 7.

Jaka Železnikar: Preklapljanje koda, code-switching. v. *Blapis* št. 1, 1997. 16–19.

18.1 Anketni vprašalnik

Natali Birsa

5a. Če ste na vprašanje 5 odgovorili s č), lahko razložite, od česa je odvisna Vaša izbira jezika?

6. Se zavestno odločate o rabi določenega jezika ali je to nezaveden, spontan proces?

a) v vsaki situaciji se zavestno odločim, kateri jezik bom uporabil/a

b) zavestno se odločim le v določenih situacijah (katerih?)

c) določen jezik uporabljam popolnoma nezavedno, spontano

7. Se zavedate »preklapljanja« ali »mešanja« jezikov, npr. ko govorite z nekom, ki pozna tako italijanščino kot slovenščino?

a) tega se zavedam

c) na to nisem še pomislil/a

b) tega se sploh ne zavedam

8. Ali spremljate slovenske (televizijske, radijske) programe in berete slovenske časopise ali revije?

a) da, oboje

b) gledam slovenske programe, berem ne

c) berem časopise ali revije, programov ne spremljam

č) ne, nič od tega

8a. Na to vprašanje odgovorite, če ste na vprašanje 8 odgovorili z a), b) ali c). Lahko navedete, katere programe spremljate in katere časopise ali revije berete?

9. Ali berete časopisa *Dom* in *Novi Matajur*?

a) da, oba

c) samo *Novi Matajur*

b) samo *Dom*

č) ne, nobenega

10. Kako pogosto berete časopis/a? Obkrožite.

<i>Dom</i>	nikoli	redko	pogosto	redno
<i>Novi Matajur</i>	nikoli	redko	pogosto	redno

11. Ste naročeni na časopisa *Dom* in *Novi Matajur*?

- a) da, na oba
b) samo na *Dom*
c) samo na *Novi Matajur*
č) ne, na nobenega

11a. Na to vprašanje odgovorite, če ste na vprašanje 11 odgovorili z a), b) ali c).

Navedite, koliko časa ste naročeni na časopis/a: _____

12. Na to vprašanje odgovorite, če berete *Dom*. Katere članke ponavadi prebirate (možni so največ 4 odgovori)?

- a) članke s politično vsebino
b) članke z jezikovno-kulturno vsebino
c) članke z versko vsebino
č) članke, ki pišejo o slovenski manjšini v Beneški Sloveniji
d) članke v zvezi z aktualnim dogajanjem, športom ipd.
e) različne članke, ne glede na vsebino
f) ponavadi skoraj vse

13. Na to vprašanje odgovorite, če berete *Novi Matajur*. Katere članke ponavadi prebirate (možni so največ 4 odgovori)?

- a) članke s politično vsebino
b) članke z jezikovno-kulturno vsebino
c) članke, ki pišejo o slovenski manjšini
č) članke v zvezi z aktualnim dogajanjem, športom ipd.
d) različne članke, ne glede na vsebino
e) ponavadi skoraj vse

14. Ali članke izberete glede na to, v katerem jeziku so napisani?

- a) da
b) ne
c) na to ne pomislim

14a. Če ste na vprašanje 14 odgovorili pritrdilno, lahko poveste, v katerem jeziku preberete *največ*?

- a) največ člankov preberem v standardni slovenščini
- b) največ člankov preberem v italijanščini
- c) največ člankov preberem v narečju

14b. Če ste na vprašanje 14 odgovorili pritrdilno, lahko poveste, v katerem jeziku berete *najraje*?

- a) najraje berem v standardni slovenščini
- b) najraje berem v italijanščini
- c) najraje berem v narečju

15. Kako razumete članke, ki so napisani v standardni slovenščini?

- a) popolnoma jih razumem
- b) včasih imam težave
- c) zelo težko jih razumem
- č) sploh jih ne razumem

16. Kakšna je po Vašem mnenju vloga časopisov *Dom* in *Novi Matajur* za slovensko manjšino v Beneški Sloveniji? Za vsako trditev obkrožite odgovor.

a) ohranjata priložnost za rabo slovenskega knjižnega jezika	drži	ne drži
b) ohranjata narečje	drži	ne drži
c) krepi skupno zavest pripadnikov manjšine	drži	ne drži
č) povezuje pripadnike manjšine	drži	ne drži
d) na manjšino ne vplivata	drži	ne drži

17. Ste s časopisom *Dom* zadovoljni?

- a) zelo sem zadovoljen/a
- b) mislim, da ima določene pomanjkljivosti (katere? _____)
- c) sploh nisem zadovoljen/a

18. Ste s časopisom *Novi Matajur* zadovoljni?

- a) zelo sem zadovoljen/a
- b) mislim, da ima določene pomanjkljivosti (katere? _____)
- c) sploh nisem zadovoljen/a

19. Kako ocenjujete stanje slovenske manjšine v Beneški Sloveniji?

- a) njeno stanje je takšno, kot je vedno bilo
- b) njeno stanje se je z leti izboljšalo
- c) njeno stanje se je z leti poslabšalo

19a. Utemeljite svoj odgovor.

18.2 Questionario di ricerca

Sono laureanda alla Facoltà di lettere dell'università di Lubiana (indirizzi: lingua e letteratura slovena, lingua e letteratura italiana). Mi permetto di presentarvi un questionario destinato esclusivamente alla mia ricerca che farà parte della tesi di laurea. Vi sarò molto grata se lo compilerete dando così al mio lavoro un'impronta speciale e una maggiore credibilità. Grazie.

Natali Birsa

1. Dati personali:

Età _____ Abito a: _____
Sesso M F Abito nella Slavia Veneta da: _____
Stato civile _____ Livello d'istruzione: _____

2. Se avete frequentato la scuola elementare in Italia, in quale lingua era l'insegnamento?

- a) in italiano c) altro: _____
b) in italiano e sloveno

3. Se avete frequentato la scuola media superiore in Italia, in quale lingua era l'insegnamento?

- a) in italiano c) altro: _____
b) in italiano e sloveno

4. Quale lingua prevalentemente usate a casa, tra amici ...?

- a) sloveno c) dialetto
b) italiano d) altro: _____

5. Quale lingua prevalentemente usate fuori di casa (p. es. al negozio, in banca, nelle istituzioni pubbliche ...)?

- a) sloveno c) dialetto
b) italiano d) dipende

5a. Se avete risposto alla domanda 5 con d), potete spiegare, da che cosa dipende la vostra scelta di usare una lingua invece di un'altra?

6. Il vostro uso di una lingua invece dell'altra è una decisione consapevole o si tratta di un processo spontaneo?

a) in ogni situazione decido consapevolmente quale lingua usare

b) decido consapevolmente solo in alcune situazioni (quali? _____)

c) uso una lingua invece dell'altra spontaneamente

7. Siete consapevoli del »cambiamento« o della »mescolanza« di lingue, p. es. quando parlate con una persona che conosce sia l'italiano sia lo sloveno?

a) ne sono consapevole

c) non ci ho mai fatto caso

b) non ne sono consapevole

8. Seguite i programmi (TV, radio) sloveni e leggete giornali o riviste slovene?

a) sì, entrambe le attività

c) leggo, ma non seguo i programmi

b) seguo i programmi, ma non leggo

d) niente di questo

8a. Rispondete a questa domanda, se avete risposto alla domanda 8 con a), b) o c). Quali programmi seguite e quali giornali o riviste leggete?

9. Leggete i giornali *Dom* e *Novi Matajur*?

a) sì

c) solo *Novi Matajur*

b) solo *Dom*

d) no

10. Quanto spesso leggete questi giornali?

<i>Dom</i>	mai	raramente	spesso	sempre
<i>Novi Matajur</i>	mai	raramente	spesso	sempre

11. Siete abbonati ai giornali *Dom* e *Novi Matajur*?

- a) sì
b) solo a *Dom*
c) solo a *Novi Matajur*
d) no

11a. Rispondete a questa domanda se avete risposto alla 11 con a), b) o c). Da quanto tempo siete abbonati al giornale/ai giornali? _____

12. Rispondete a questa domanda se leggete *Dom*. Di solito, quali articoli leggete (sono possibili al massimo 4 risposte)?

- a) articoli di politica
b) articoli su lingua e cultura
c) articoli di contenuto religioso
d) articoli che parlano della minoranza slovena nella Slavia Veneta
e) articoli di attualità, di sport ecc.
f) articoli diversi, indipendentemente dal contenuto
g) quasi tutto

13. Rispondete a questa domanda se leggete *Novi Matajur*. Di solito, quali articoli leggete (sono possibili al massimo 4 risposte)?

- a) articoli di politica
b) articoli su lingua e cultura
c) articoli che parlano della minoranza slovena nella Slavia Veneta
d) articoli di attualità, di sport ecc.
e) articoli diversi, indipendentemente dal contenuto
f) quasi tutto

14. Gli articoli da leggere li scegliete rispetto alla lingua in cui sono scritti?

- a) sì
b) no
c) non lo prendo in considerazione

14a. Se la vostra risposta è affermativa, potete dire in quale lingua leggete di più?

- a) prevalentemente in sloveno
- b) prevalentemente in italiano
- c) prevalentemente in dialetto

14b. Se la vostra risposta è affermativa, potete dire in quale lingua vi piace leggere?

- a) in sloveno standard c) in dialetto
- b) in italiano

15. Capite gli articoli scritti nello sloveno standard?

- a) sì, li capisco
- b) a volte ho problemi di comprensione
- c) li capisco con molta difficoltà

16. Qual è l'importanza dei giornali *Dom* e *Novi Matajur* per la minoranza slovena nella Slavia Veneta? Per ogni proposta scegliete una delle risposte.

a) offrono occasioni per usare lo sloveno	vero	falso
b) conservano il dialetto	vero	falso
c) rafforzano la consapevolezza
dei membri della minoranza	vero	falso
d) uniscono i membri della minoranza	vero	falso
e) non influenzano la vita della minoranza	vero	falso

17. Come valutate il giornale *Dom*?

- a) mi piace così com'è
- b) credo che abbia alcuni difetti (quali? _____
_____)
- c) non mi piace affatto

18. Come valutate il giornale *Novi Matajur*?

- a) mi piace così com'è
- b) credo che abbia alcuni difetti (quali? _____
_____)
- c) non mi piace affatto

19. Come valutate la condizione della minoranza slovena nella Slavia Veneta?

- a) la sua condizione è sempre uguale
- b) con gli anni, la sua condizione è migliorata
- c) con gli anni, la sua condizione è peggiorata

19a. Motivate più dettagliatamente la vostra risposta.

18.3 Intervju z urednikom *Doma* Giorgiem Banchigom

1. Kakšno je po vašem mnenju poslanstvo *Doma*?

V uvodniku 1. številke je jasno napisano poslanstvo *Doma*: povezati izseljence s svojimi vasmi, kulturo, vero, domačim slovenskim jezikom. Ta cilj je veljaven še danes v smislu, da so vsi naši ljudje postali »izseljenci«, kajti asimilacija, pomanjkanje ustreznih šolskih struktur, masifikacija in globalizacija so jih izkoreninili iz domačega slovenskega ambienta in tradicionalne kulture.

2. *Dom* je leta 1966 ustanovila skupina duhovnikov iz nadiških dolin. Kako se je časopis spreminjal skozi svojo zgodovino?

V začetku je bil medžupnijski list, ki je povezoval krščanske skupnosti nadiških dolin, in je izhajal, kakor so pač dopustile finančne razmere. Leta 1977 je postal mesečnik in leta 1980 dobil stalnega urednika; leta 1982 so sodelavci (duhovniki in laiki) ustanovili zadrugo in časopis je postal 14-dnevnik. V teh desetletjih se je *Dom* obogatil vsebinsko in je razširil svoja obzorja na vse problematike beneške družbe. Leta 1980 je odprl svoje strani tudi sodelavcem soške doline; s tem je postal element povezovanja in spoznavanja med Slovenci z ene in druge strani meje.

3. *Dom* se piše v italijanščini, slovenščini in narečju. Je bilo vedno tako? Zakaj večjezična izbira?

Dom se piše v treh jezikih, ker to odgovarja jezikovnemu stanju Slovencev Videnske pokrajine. Večina bralcev namreč ni obiskovala slovenskih šol in težko razume besede, ki se ne nanašajo na kmečko, versko oz. na splošno vsakdanjo terminologijo. V narečju pišemo navadno kroniko, spomine iz preteklosti, komentarje ...; v knjižni slovenščini stran iz Slovenije in druge »lažje« novice; v italijanščini »težje« članke (politika, raziskave, zgodovina ...). Z italijanskimi članki skušamo informirati sosede Furlane in Italijane o našem stanju in pričakovanjih.

4. Italijanski pisatelj P. P. Pasolini je nekoč rekel: »Narečje postane jezik, ko se ga piše in uporablja pri izražanju najglobljih čustev, lastnih prepričanj, občutij in želja.« Kaj je po vašem narečje?

Narečje je »jezik srca«, je materni jezik, je jezik, ki se ga govori v družini, na vasi, med prijatelji. Narečje povezuje Benečana s starši, preteklimi rodovi, z zgodovino. Narečje je glavni element identitete Benečanov in v njem se vsi prepoznavajo – tudi tisti (vsaj v besedah), ki nasprotujejo priznanju jezikovnih pravic naše skupnosti. Če govoriš narečje, dobiš odprta vrata.

5. Koliko bralcev ima časopis danes? Se je njihovo število v letih zmanjšalo ali povečalo?

Če se nanašamo na izvode, ki jih tiskamo (2200), lahko računamo, da imamo kakih 10 tisoč bralcev. Število je bolj ali manj stalno. Če je demografsko padanje zmanjšalo število »tradicionalnih« bralcev, se je po drugi strani časopis razširil v Sloveniji in med Slovenci na Tržaškem in Goriškem.

6. Je konkurenca na medijskem trgu težka ali se za *Dom* ni zbiti?

Zahvaljujoč njegovi vsebinski »posebnosti« *Dom* nima konkurentov. To ugotavljamo iz dejstva, da je veliko Benečanov naročenih na *Dom* in na drugi beneški časopis *Novi Matajur*.

7. Mediji imajo na ljudi, sploh dandanes, ogromen vpliv. Kam oziroma *do kam* ta vpliv seže?

Mislim, da je vsak časopis eden od številnih »glasov«, ki se jih v naši družbi sliši. Manjšinski časopis pa je poseben glas, ki skuša obuditi čustva in spomine, o katerih bralec ne bere in jih ne vidi v drugih medijih. Tak časopis seže do duše človeka.

8. Kakšen mora biti časopis, da se ga bere?

Časopis mora nuditi vsem članom družine ali druge skupnosti kaj zanimivega. Ljudje so si različni, imajo več interesov: so tisti, ki jih zanima zgodovina, in tisti, ki berejo drobne novice, človeške izkušnje, pravljice, pesmi, spomine iz preteklosti, razmišljanja, šport ... Poleg tega mora biti časopis grafično privlačen in tudi »lenemu« bralcu posredovati vsebino članka.

9. Če vprašam natančneje: skozi katere faze mora nek članek, da postane tak, kot ga preberemo v časopisu?

Novica je »nevtralna«. Izbira načina, s katerim jo bralcu posredovati, pa je subjektivna. Vse je odvisno od sporočila, ki ga časnikar/uredništvo želi nuditi bralcu. Manjšinski mediji so glede tega posebni, kajti njihovi cilji in odnosi z bralci se v več pogledih razlikujejo od ostalih.

10. So ustvarjalci *Doma* po poklicu novinarji in pišejo le po službeni dolžnosti ali gre vedno tudi za neko subjektivno plat – mogoče, ker so pripadniki slovenske manjšine?

Vprašanju sem delno že odgovoril. Sodelavci *Doma* niso vsi poklicni novinarji in njihovo delo navdihujeta predvsem ljubezen do slovenske kulture in skrb za njeno usodo.

11. Glede na to, da je *Dom* kulturno-verski list, imate pri pisanju člankov preference – se nagibate k temu, da bi bili izčrpnější na nekem določenem področju?

Več prostora posvečamo domači zgodovini, kulturi, verskim tematikam in skušamo slediti učilu naših čedermacev, brez katerih ne bi bili ohranili slovenske besede do danes.

12. Je tako tudi pri izbiri jezika? (V smislu, da se enega piše več, drugega manj ...)

Na to vprašanje sem zgoraj odgovoril.

13. Ste kdaj v uredništvo prejeli posebej kritično, škandalozno ali celo žaljivo pismo bralca?

Prejemamo več pisem, tudi žaljivih s strani nasprotnikov vsakega priznanja jezikovnih pravic v Benečiji. To pa nas prepričuje, da smo na pravi poti.

14. Svojega dela ne dojemate zgolj kot službo, ali pač?

Če bi ga dojemali zgolj kot službo, ne bi delali v uredništvu manjšinskega časopisa ... Vsekakor to delo nudi tudi zadoščenja, veselje in nas vedno bolj povezuje z našo kulturo in skupnostjo.

18.4 Intervju z urednico *Novega Matajurja* Jole Namor

1. Kakšno je po vašem mnenju poslanstvo *Novega Matajurja*?

Poslanstvo tednika *Novi Matajur* je delovati v korist slovenske manjšinske skupnosti v Videnski pokrajini: prizadevati si za priznanje in uveljavitev njenih jezikovnih pravic na vsem območju, kjer je naseljena, istočasno pa skrbeti za kulturno, socialno in gospodarsko rast skupnosti.

Tednik *Novi Matajur* je za skupnost seveda pomembno informacijsko sredstvo, obenem pa ji daje vidljivost, saj je v italijanskih, a tudi v osrednjeslovenskih medijih skorajda ni. Časopis opravlja tudi dragoceno kulturno vlogo v prvi vrsti pri širjenju in utrjevanju znanja slovenščine, deluje kot kohezijsko sredstvo znotraj same manjšinske skupnosti in utrjuje čut pripadnosti.

2. Prva številka *Novega Matajurja* je izšla že davnega leta 1950. Kako se je časopis spreminjal skozi svojo zgodovino?

Upoštevajoč politične poveljne napetosti na meji in skrajno finančno šibkost manjšine v Benečiji je vredno poudarka že samo dejstvo, da časopis nepretrgoma izhaja že skoraj 60 let. Ustanovil ga je konzorcij beneških kulturnih delavcev, nato je v polovici sedemdesetih let prešel pod okrilje Založništva tržaškega tiska, od leta 1991 ga izdaja novinarska zadruga *Novi Matajur*. Po vsebini je v vsem tem obdobju ostal zvest svojemu poslanstvu, v prvem obdobju je bilo težišče na Terskih dolinah, odkoder je bil doma prvi odgovorni urednik Vojmir Tedoldi, kasneje se je močneje usidral v Nadiške doline in postopoma v ves obmejni prostor ter med beneške ljudi v tujini. Do najpomembnejše spremembe je prišlo januarja 1985, ko je iz štirinajstdnevnik postal tednik.

3. *Novi Matajur* se piše v italijanščini, slovenščini in narečju. Je bilo vedno tako? Zakaj večjezična izbira?

Matajur/Novi Matajur je bil – razen v prvih mesecih izhajanja – in je vseskozi dvojezičen. Izbiro slovenščine ni treba utemeljevati, velja pa poudariti, da ob knjižni slovenščini ima v našem časopisu vedno zelo pomembno mesto dialekt, ki je bil in je – a žal vse manj –, naš materni jezik. Jezik družine in topline. Slovenščina se je skozi stoletja prenašala večinoma ustno še zlasti potem, ko je skoraj izginila iz beneških cerkva. In prav na straneh našega tednika so se številni Beneški Slovenci učili brati in pisati slovensko.

4. Italijanski pisatelj P. P. Pasolini je nekoč rekel: »Narečje postane jezik, ko se ga piše in uporablja pri izražanju najglobljih čustev, lastnih prepričanj, občutij in želja.« Kaj je po vašem narečje?

Proces identifikacije naših ljudi, tako v Nadiških dolinah kot v Reziji in drugod, po drugi strani poteka preko dialekta. Knjižna slovenščina predstavlja drugo, višjo stopnjo, do katere smo se (vsaj do ustanovitve dvojezične šole v Špetru) vsi priborili s težavo, večinoma kot samouki in največkrat že kot odrasli. Od tu potreba tudi po italijanščini, kar pa nam seveda omogoča dialog z našimi italijanskimi oz. furlanskimi sosedi.

Živimo vpeti med dvema kulturama in od obeh se želimo oplajati. Nismo pa še dvojezični, saj je vedno močno prisoten med nami pojav diglosije.

5. Koliko bralcev ima časopis danes? Se je njihovo število v letih zmanjšalo ali povečalo?

Novi Matajur ima nad 10 tisoč izvodov naklade, je močno zasidran ob vsej italijansko-slovenski meji od Trbiža do Milj, med Slovenci iz Videnske pokrajine, ki so se preselili v druge kraje in dežele Italije ter med izseljenci v tujini. Če vzamemo v poštev le območje, kjer smo Slovenci Videnske pokrajine tradicionalno naseljeni, lahko rečemo, da je število naročnikov dobro in konstantno, navezanost na časopis je velika. Vsako leto pridobivamo nove naročnike med mladimi družinami, a s starejšimi ljudmi, od katerih se v vsaki številki poslavljamo, zgubljam tudi naše zveste bralce: demografski padec namreč ne igra nam v prid. Mislim pa, da smo v letih pridobili tudi na ugledu.

6. Je konkurenca na medijskem trgu težka ali se za *Novi Matajur* ni zbat?

Konkurence ni. Kot sem povedala, če ne bi sami pisali o sebi, v medijskem prostoru v FJK in Sloveniji nas skorajda ne bi bilo. Res je sicer, da v Videnski pokrajini izhaja še štirinajstdnevnik *Dom*, ki pa ga ne smatramo za konkurenco. Na našem teritoriju se dober del bralcev naroča na oba časopisa. Prepričana pa sem, da če bi združili intelektualne in finančne resurse, bi lahko izdajali vsebinsko dosti bogatejši časopis, s katerim bi precej pridobili tudi na politični teži in ugledu. Mi iz uredništva *Novega Matajurja* smo večkrat dali signal, da smo pripravljeni na združitev, a ni bilo odziva. Očitno niso časi zreli za to, saj se ni začel niti noben razgovor o skupni strategiji na področju komunikacije.

7. Mediji imajo na ljudi, sploh dandanes, ogromen vpliv. Kam oziroma do kam ta vpliv seže?

Novi Matajur je gotovo pomemben dejavnik v kulturni in jezikovni rasti slovenske skupnosti v Videnski pokrajini. Težko je pa za nas meriti vpliv, ki ga lahko ima. Za to so potrebne strokovne raziskave. Menim pa, da imajo najmočnejši vpliv televizija in elektronski mediji. Živimo v času in prostoru, ki je nasičen z italijanskimi mediji in v tem pluralnem sistemu smo mi le drobna mravlja, ki komaj diha. Živimo utopljeni v italijanskem jezikovnem okolju – šola (razen dvojezične), banka, trgovina, cerkev, mediji... – in razmerje med nami ter drugimi mediji je enako razmerju med italijanščino in slovenščino v naši družbi.

Kljub vsemu je naš tednik odigral nemajhno vlogo v procesu osveščanja v naši skupnosti in tudi pri utrjevanju oz. razvijanju jezikovne kompetence v slovenščini.

8. Kakšen mora biti časopis, da se ga bere?

Splošni kriteriji veljajo tudi za nas. Časopis mora biti zanimiv in koristen in torej težiti vseskozi k čim večji kvaliteti. V našem primeru je zelo pomembno tudi, da se bralci v njem vidijo in prepoznajo.

9. Če vprašam natančneje: skozi katere faze mora nek članek, da postane tak, kot ga preberemo v časopisu?

V *Novem Matajurju* objavljamo dve vrsti člankov: tiste, ki jih napišemo sami in v tem primeru je pristop novinarski/strokovni, ter tiste, ki nam jih pošiljajo naši bralci ali sodelavci in jih je včasih treba predelati oz. prenesti v slovenski jezik/dialekt. V prvem primeru najprej določimo jezik, v katerem bomo pisali in nato hierarhijo novic oz. na katero mesto bomo dali določen članek, stil je pa odvisen tudi od zvrsti in avtorja.

10. So ustvarjalci *Novega Matajurja* po poklicu novinarji in pišejo le po službeni dolžnosti ali gre vedno tudi za neko subjektivno plat – mogoče, ker so pripadniki slovenske manjšine?

Naš časopis je majhen krajevni časopis, vendar pokriva precej raztegnjeno in razčlenjeno območje, za katero je značilna tudi jezikovna/narečna raznolikost. Brez zunanjih sodelavcev ne bi prišli nikamor. Veliko energije zato vlagamo v pridobivanje sodelavcev in tudi spodbujanje naših bralcev, da postanejo naši dopisniki in sodelavci. Bistvenega pomena je, da ga bralci čutijo kot svojega.

11. *Novi Matajur* piše v resnici o vsem, kar se dotika sveta, v katerem živite in živimo. Pa imate vendar pri pisanju člankov preference – se nagibate k temu, da bi bili izčrpnější na nekem določenem področju?

Lahko bi rekli, da je družinski časopis, obrača se na vse člane družine od otrok in mladine do starejših ljudi. Kot rečeno, je v marsičem edini vir informacije o dogajanju na našem naselitvenem prostoru. Vidno mesto imajo na naših straneh pobude in dejavnosti slovenskih manjšinskih organizacij v kulturi, šolstvu, gospodarstvu ... Uveljavljanje manjšinskih pravic in udeležanje zaščitnih norm je drugo pomembno poglavje. Prav tako pomembno je za nas čezmejno sodelovanje na vseh ravneh in integracija našega prostora s sosednjimi kraji v Posočju na gospodarskem (in posebej turističnem), kulturnem in jezikovnem področju.

12. Je tako tudi pri izbiri jezika? (V smislu, da se enega piše več, drugega manj ...)

Slovenščina in italijanščina sta v razmerju fifty-fifty in to je odvisno od našega jezikovnega položaja (pomankljivo znanje slovenščine) in od volje, da komuniciramo tudi s sosedi in si na ta način pridobivamo zaveznike, tiste, ki so nam bili ob strani v prizadevanjih za doseg zakonske zaščite, sedaj pa skupaj z njimi uveljavljamo kulturo večkulturnosti in večjezičnosti. V drugi polovici sedemdesetih let je naš časopis objavljala dosti člankov v italijanščini in slovenskem prevodu. Potem smo to prakso prekinili, kajti vsak izmed nas seže po tistem jeziku, ki mu je najlažji. In italijanščina je na ta način predominantna. Tudi z vsebino člankov skušamo spodbujati naše bralce, da se trudijo brati v slovenščini. In mislim, da je bolj učinkovito. Sicer pa je prav razmerje med jezikoma in določitev jezika za vsak posamezni članek najbolj delikatno in zahtevno vprašanje, ki se ga lotevamo iz tedna v teden. Najlažje bi bilo pisati samo v slovenščini, a bi sami bistveno zožili krog naših bralcev.

13. Ste kdaj v uredništvo prejeli posebej kritično, škandalozno ali celo žaljivo pismo bralca?

Nič takega, kar bi bilo vredno omembe.

14. In končno, na mestu urednice *Novega Matajurja* ste že več kot 20 let. Kaj imate pri svojem delu radi in česa ne marate preveč?

V tem delu je več pozitivnih aspektov. Najprej imam rada novinarski poklic in teamsko delo, ki je še posebej izrazito pri majhnih časopisih. Ob tem je pomembno tudi spoznanje, da v šibki in odročni skupnosti, kot je naša, lahko odigra naš časopis važno vlogo, je koristen in celo potreben, saj opozarja na odprte probleme, spodbuja razmišljanje in prispeva k

poglobljanju kulturnih, socialnih in ekonomskih vprašanj, skratka je eden od subjektov, ki vplivajo na razvoj območja, na katerem smo naseljeni. Izkušnja in zgodovinske spremembe, ki smo jim bili priča v zadnjem obdobju in so dosegle svoj višek s padcem meje, nam potrjujejo, da vsebinsko in politično nismo bili in nismo marginalni. Nasprotno, naša razmišljanja in prizadevanja so bila in so na nivoju evropskih standardov.

15. Najbrž svojega dela ne dojemate zgolj kot službo, kajne?

Sam časopis oz. vsi, ki smo pri njem zaposleni, smo aktivni v različnih organizacijah na teritoriju in smo kot taki tudi snovalci in prireditelji vrste pobud. Velikega pomena za našo skupnost in naš teritorij je povezovanje s sosednjimi kraji v Posočju oz. skrb za integracijo celotnega prostora ob meji. Še veliko je treba v to vlagati, saj se s tesnejšimi stiki in sodelovanjem na vseh področjih lahko kulturno in gospodarsko, predvsem pa jezikovno okrepimo. Premalo pa se verjetno na eni in drugi strani zavedamo, da meje med nami ni, in da so pred nami velike možnosti in priložnosti, ki jih ne smemo zamuditi.

18.5 Passi citati da *Gli slavi del Natisone* di G. Jaculin

I missionari portarono a termine l'evangelizzazione dei Natisoniani e li aiutarono a conservare la loro lingua, la loro cultura e le loro tradizioni slave (25). Gli Slavi del Natisone furono evangelizzati, nella fine dell'VIII secolo, «in lingua slava» dai missionari slavi inviati nelle Valli dal Patriarca Paolino. I natisoniani non sono stati convertiti «in lingua slovena» che allora non esisteva. Le prime tracce della lingua slovena si trovano nei cosiddetti «Brizinski spomeniki» (I Monumenti di Frisinga), /.../ redatti nell'XI secolo, duecento anni dopo l'evangelizzazione degli Slavi del Natisone (27). Gli Slavi del Natisone sono rimasti «separati» e «distaccati» dagli Sloveni per *dieci secoli*. Non hanno avuto contatti linguistici né culturali con loro, salvo pochissime eccezioni. Perciò sono rimasti «analfabeti» nella lingua e nella cultura slovena. Ciò spiega perché i natisoniani hanno conservato una parlata fondamentalmente protoslava (Cremonesi, Valussi, Raffo, Pogorelec, Scaunich). Il dialetto del distretto di S. Pietro degli Slavi si avvicina più degli altri dialetti slavi all'antico slavone, astrazione fatta di alcuni inevitabili neologismi veneti e friulani. Se questa lingua fosse parlata da due milioni di abitanti essa potrebbe chiamarsi la madre della lingua slava (Courtenay, Podrecca). Gli Slavi del Natisone sono forse gli unici tra i popoli slavi, che parlano l'antico slavone (il protoslavo, lo staroslovansko) (29).

Dell'isolamento e del distacco dei Natisoniani dagli Sloveni ci parlano in modo autorevole, alcuni slavisti italiani: «Dall'insediamento (VII secolo) fino al 1866 gli Sloveni dell'odierna provincia di Udine rimasero isolati dal resto della nazione slovena, sia a causa di barriere naturali sia a causa dell'appartenenza di essi nel tempo a unità statali diverse (Venezia, Austria, province illiriche). Gli Slavi del Natisone rimasero distinti dagli Sloveni anche quando vissero insieme nell'Impero Austro-Ungarico dal 1814 al 1866. Sebbene gli sloveni della Benecia fossero vissuti per più di cinquant'anni con gli Sloveni nello stesso stato, questa circostanza non favorì in alcun modo una possibile fusione. Il confine tra il Regno Lombardo Veneto e il litorale illirico era altrettanto forte di una qualunque frontiera statale, divideva di fatto due sistemi amministrativi, due tradizioni, due mondi (45). Poche volte gli Sloveni si sono accorti dell'esistenza degli Slavi del Natisone. Per la prima volta nella storia, gli Sloveni si sono accorti dei Natisoniani dopo la dieta di Worms (1521). /.../ Con la dieta passarono da Venezia all'Austria Tolmino, Caporetto e Plezzo, mentre la Val Natisone (la Schiavonia) rimase con Venezia. Gli Slavi del Natisone, per i tanti benefici, tra i quali la libertà e la totale autonomia, concessi dai Veneziani, si trovavano così bene con Venezia che non ambivano di passare sotto l'Austria per unirsi agli Sloveni, consapevoli come erano, che: «Ubi bene, ibi patria!». Fu in quel periodo che gli Sloveni dell'Austria invidiosi di una così grande fortuna affibbiarono ai Natisoniani, per ironia e per disprezzo, il nome di «Benečani-Beneški»./.../ Fu in quella circostanza che gli Sloveni austriaci attribuirono alla Schiavonia il nome di «Benečija» (46–47). Gli Sloveni si sono ancora ricordati degli Slavi del Natisone nel 1848, quando i liberali sloveni (con l'opposizione dei cattolici) progettarono una confederazione autonoma degli Sloveni dell'Austria, di cui avrebbero dovuto far parte i Korosci della Carnizia, gli Stajerci delle Stiria, i Kranjci della Carniola e i Primorci del Litorale. In questa confederazione inclusero anche la Benečija. Alla progettata confederazione diedero il nome di «Zedinjena Slovenija». Gli Sloveni si sono ricordati, la terza volta, degli Slavi del Natisone dopo la caduta del fascismo. Nel 1943 entrarono nella Val Natisone i partigiani. Dicevano insistentemente che la Val Natisone era iugoslava: «Tukaj je Jugoslavija», «Benečija je naša zemlja». Oltre al forzoso reclutamento i partigiani praticarono anche forzose requisizioni e pesanti vessazioni. Ma la cosa più grave fu l'intensa propaganda per l'annessione della Val Natisone alla Jugoslavia (48).

Dopo la pace di Vienna del 3 ottobre 1866 venne indetto nel Veneto, in Friuli e nella val Natisone, il plebiscito col quale gli abitanti potevano scegliere se restare con l'Austria con un «no» o passare all'Italia con un «sì». Per gli Slavi del Natisone si presentava una opportuna occasione per unirsi agli Sloveni dell'Austria, bastava votare «no». Il plebiscito si svolse il 21–22 ottobre e tutti i Natisoniani compatti votarono «sì» per l'Italia. Questo «plebiscito-referendum» manifestò chiaramente che gli Slavi del Natisone «non ambivano l'integrazione con gli Sloveni» (77). Con l'unione all'Italia ebbe inizio in Friuli lo sviluppo di importanti opere pubbliche (Il canale Ledra, il rimboschimento della Carnia, l'acquedotto Poiana, al ferrovia Udine-Pontebba), l'industrializzazione, e l'inizio dell'elettrificazione. Da tutto questo sviluppo fu esclusa completamente la Val Natisone. La Slavia era isolata dal Friuli. L'amministrazione italiana non era in grado di comprendere lo stato d'animo degli Slavi, le loro tradizioni e le loro aspirazioni. Né i Natisoniani avevano la capacità di far sentire la loro voce presso le autorità superiori (78–79). Lo stato italiano non diede alcun sostegno sul piano economico agli Slavi del Natisone, ma li avversò duramente sul piano linguistico e culturale. L'Italia chiese agli Slavi di essere buoni patrioti italiani, di dimenticare la loro cultura e la loro lingua materna, di assimilare la cultura italiana e di immedesimarsi nella stessa nazione italiana. I Natisoniani che nel 1866 avevano votato per l'Italia e la riconoscevano come loro patria, non erano disposti a rinunciare alla loro lingua e alla loro cultura. La lingua madre degli Slavi del Natisone è sempre stata «l'idioma locale di origine slava»; essi l'amavano ed erano decisi a conservarla e a difenderla contro le intrusioni slovene e contro gli anticlericali che volevano eliminarla (81). Gli Slavi del Natisone non hanno mai accettato come loro lingua madre la lingua slovena sorta vari secoli dopo il loro «idioma locale di origine slava». Non l'hanno accettata neppure nei cinquant'anni che sono vissuti insieme

nello stesso stato austriaco, dal 1814 al 1866. Quando nel 1851 fu introdotto nelle Valli il catechismo in lingua slovena fu rigettato perché non era compreso dalla popolazione (82). Nel 1866 fu chiesto agli Slavi del S. Pietro e di Resia se volessero le scuole in lingua slovena, essi risposero negativamente (83). Nella seconda metà del XIX secolo avvenne il primo contatto linguistico tra gli Slavi del Natisone e gli Sloveni. Per coloro che sapevano leggere e riuscivano a capire lo sloveno, dal 1871 al 1915 all'inizio di ogni anno, i sacerdoti delle Valli fecero venire da Klagenfurt, alcune pubblicazioni slovene dal Sodalizio di S. Ermacora. In questo periodo gli stessi sacerdoti fecero entrare nelle Valli anche libri di devozione sloveni. Questo contatto linguistico era molto limitato, perché si restringeva solo a una parte degli abitanti: coloro che sapevano leggere e che capivano lo sloveno. Dopo la presa di Roma, 20 settembre 1870, i rapporti tra lo stato italiano e la chiesa divennero molto tesi. Sotto la pressione della snazionalizzazione, /.../ si scatenò una dura lotta contro i sacerdoti che usavano in chiesa la lingua slava (85). Nel 1933 Mussolini proibì l'uso della lingua slava in chiesa e fece sequestrare i catechismi slavi (91).

Gli Slavi del Natisone non si ritengono e non si sono mai ritenuti una minoranza slovena e non possono esserlo perché sono sorti più di quattro secoli prima degli Sloveni. Si considerano una singolare «comunità etnico linguistica slava. I Natisoniani non possono essere considerati minoranza nazionale in quanto si trovano nel territorio friulano da oltre dodici secoli e hanno sempre partecipato alle vicende storiche del Friuli. Nel novembre del 1989 il ministro Macanico presentò al Parlamento italiano un disegno di legge a favore della popolazione di lingua slovena delle province di Gorizia e Trieste e della popolazione di origine slava della provincia di Udine. Il disegno di legge fa una netta distinzione tra la popolazione slovena e la popolazione di origine slava e tra la lingua slovena e l'idioma locale di origine slava (103). Nel marzo del 1976 l'arcivescovo di Udine, mons. Alfredo Battisti, autorizzò l'uso di libri liturgici in lingua slovena in tutte le parrocchie della Slavia italiana. Nella maggior parte delle parrocchie la popolazione non fu nemmeno interpellata; in quelle invece in cui fu chiesto il parere ai fedeli neppure il tre per cento accettò la liturgia in lingua slovena.

Nel 1978 venne inviata alle autorità di Roma e a quelle regionali di Trieste una petizione firmata da migliaia di valligiani nella quale: viene rigettato l'insegnamento della lingua letteraria slovena; si chiede che vengano istituiti corsi di storia, di lingua e di tradizioni locali a protezione della cultura delle Valli; che vengano rispettati il trattato di Londra e di Osimo che non riconoscono l'esistenza di minoranze slovene nella provincia di Udine; che tutto il problema dell'esistenza di una presunta minoranza etnica slovena del Friuli Orientale (provincia di Udine) venga sottoposto a «referendum» (111).

Nel dicembre del 1994 venne presentato al Senato della Repubblica il disegno-legge Romoli a favore della minoranza slovena della Regione del Friuli-Venezia Giulia. Come il disegno Macanico fa la distinzione tra le popolazioni di lingua slovena della provincia di Trieste e di Gorizia e la popolazione di origine slava della provincia di Udine. Propone per gli Slavi della provincia di Udine la tutela della cultura e della lingua locali per recuperare la vitalità culturale e rivitalizzare la lingua. Propone inoltre, problema di vitale importanza per la Slavia italiana, un contributo annuale da parte dello Stato, per le attività produttive e sociali gestito dagli stessi comuni dove vive «la comunità di origine slava» (112).

18.6 »Reklami« za rabo slovenščine v javnosti iz časopisa *Dom*

Provincia di Udine
Videmska pokrajina

www.provincia.udine.it

PROSI ZA BESEDO GOVORI PO SLOVENSKO

TUDI V TURIZMU

Videmska pokrajina je postavila dvojezične turistične table, da označi značilnosti teritorija.

TUDI Z NOVIMI TEHNOLOGIJAMI

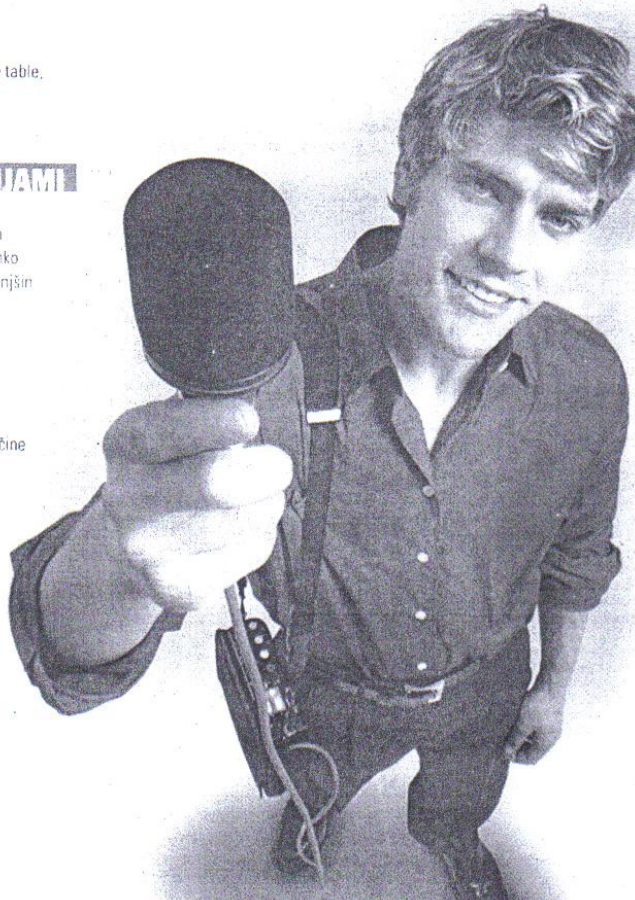
Videmska pokrajina je ustanovila spletno stran tudi v slovnskem jesiku, da nudi priložnost pristopiti vsem vsebinam tudi v materinščini. Na spletni strani se lahko dobijo vse informacije, ki se tičejo treh jezikovnih manjšin videmske pokrajine.

PO ITALIJI

Tudi v Italiji se spodbuja raba manjšinskih jezikov. Na primer Bocienska pokrajina razvija uporabo ladinščine v šolah bodisi kot učni jezik bodisi z jezikovnimi in gledališkimi delavnicami ter z natečaji za dijake.

Videmska pokrajina omogoča slovensko besedo.
Z zakonom 482/99 priznava slovenščini jezikovno dostojanstvo in daje priložnost vsakomur, da jo uporablja v vseh okoliščinah, kot je predvideno po evropskih določilih za zaščito lokalnih jezikovnih skupnosti.

Oglasi se
Za dodatne informacije: 0432 279978

(vir: *Dom* 31. 8. 2005)

VARUJ SVOJ JEZIK POMAGAJ RASTI DOMAČI KULTURI

La Provincia di Udine tutela la lingua slovena.

Nella nostra terra si parla con orgoglio lo sloveno, un vero patrimonio di cultura e conoscenze a disposizione dei nostri giovani:

perché l'arricchimento passa sempre dalla tradizione, cogliendo dal suo sapere e dal suo linguaggio gli strumenti di crescita sociale utili per il futuro di tutti.

La Provincia di Udine, grazie alla legge 482/99, promuove l'utilizzo delle lingue presenti sul territorio, perché ogni lingua della nostra terra è una ricchezza da difendere e un tesoro da valorizzare.

Slovenec, bodi, kar si

Ulteriori informazioni: 0432 279974
www.provincia.udine.it

(vir: Dom 31. 10. 2005)

19 ITALIJANSKI POVZETEK – RIASSUNTO

La tesi di laurea dal titolo *Dom e Novi Matajur – testimonianze della minoranza slovena nella Slavia Veneta* tocca la problematica della minoranza etnica slovena presente nella provincia di Udine. La minoranza non rappresenta l'oggetto principale della ricerca ma fa solo da cornice per verificare ed analizzare i due giornali minoritari, *Dom* e *Novi Matajur*. Questi vengono scritti in italiano e nello sloveno standard ma anche nel dialetto delle Valli del Torre e del Natisone. I membri della minoranza li leggono con affetto, mantenendo così un contatto con il proprio passato, la propria cultura e le proprie tradizioni; non si deve trascurare il fatto (forse il più importante) che i due giornali conservino sia la lingua slovena come il dialetto locale che, a causa della poca crescita demografica e delle poche occasioni per poterli usare, si trovano in continuo pericolo di estinzione.

La presente tesi è divisa in due parti, la parte teorica e la parte empirica. Nella prima trattiamo le caratteristiche statistiche e geografiche della Slavia Veneta e ci soffermiamo sulle peculiarità linguistiche delle Valli. In seguito descriviamo i dati storici riguardo l'insediamento degli sloveni nel territorio italiano e notiamo alcune svolte storiche, importanti per la situazione della minoranza di oggi. Accanto alla descrizione generale della minoranza slovena citiamo anche le leggi che designano la sua posizione. Una parte importante della ricerca è attribuita alla relazione tra la lingua standard e il dialetto (basandosi più dettagliatamente sul territorio della minoranza), al fenomeno del cosiddetto bilinguismo e della diglossia e ai contatti, naturalmente quelli linguistici in primis, tra due o più comunità. Cerchiamo di spiegare perché tali contatti avvengano e in che modo le diverse lingue coesistano. Nell'ultimo capitolo discutiamo dei mass-media in generale e dei loro influssi sulla società.

La parte empirica consiste nell'analizzare i due giornali menzionati. Abbiamo contato i numeri del *Dom* e del *Novi Matajur* usciti tra gli anni 2000 e 2008, individuando la distribuzione tematica e linguistica degli articoli. Gli articoli analizzati sono soltanto quelli che in qualche modo riguardano la minoranza slovena, il suo campo linguistico, culturale e politico. Nell'ambito della parte empirica abbiamo preparato un questionario di ricerca che sarebbe poi stato compilato dai lettori dei giornali. Consiste in 19 domande, dalle quali avremmo scoperto perché i lettori leggono o si abbonano a *Dom* e *Novi Matajur*, quali sono le loro abitudini di lettura, come si presentano la conoscenza e l'uso dello sloveno standard, che importanza ha il dialetto ecc. Durante le visite alle due redazioni a Cividale abbiamo fatto due

interviste: una alla direttrice responsabile del *Novi Matajur* Iole Namor e l'altra al caporedattore del *Dom* Giorgio Banchig.

Prima di iniziare la ricerca abbiamo tracciato alcune ipotesi, principalmente nella parte empirica, tramite l'analisi dei giornali e dei questionari, avremmo poi tali ipotesi confermato o respinto. Le nostre ipotesi erano le seguenti:

- Anche se giornali minoritari, nel *Dom* e *Novi Matajur* la lingua che prevale (in quantità) è l'italiano standard. Ciò è comprensibile perché i due giornali escono in Italia dove la maggioranza è italofona. A maggior ragione i giornali acquistano più lettori ma non solo: l'italiano viene usato di più anche perché i membri della minoranza slovena lo padroneggiano in maggior misura rispetto allo sloveno standard.
- Nel *Dom* e nel *Novi Matajur* il dialetto viene usato di meno perché si trascrive con difficoltà, non è codificato e non ha una propria ortografia – si usa principalmente nel parlato.
- La tematica linguistica e quella culturale vengono scritte sia nello sloveno standard sia nel dialetto, la tematica politica invece è scritta nell'italiano standard. La situazione politica della minoranza slovena nella Slavia Veneta dipende dai collegamenti e dagli accordi con la Repubblica Italiana. I membri della minoranza tendono perciò ad esser capiti dalla maggioranza italofona (quelli che leggono i due giornali).
- I membri della minoranza capiscono e occasionalmente usano lo sloveno standard anche se non è stato loro insegnato a scuola (quelli che hanno frequentato o frequentano la scuola bilingue di San Pietro sono invece un caso a sé).
- I membri della minoranza si dichiarano sloveni o di nazionalità slovena e riconoscono come proprio dialetto il dialetto sloveno.
- Solo le persone anziane comunicano in dialetto. I giovani invece non lo usano perché nelle scuole o al lavoro frequentano quasi sempre o pressoché solo persone italofone.
- Le persone che leggono *Dom* e *Novi Matajur* sono per lo più persone anziane che hanno più coscienza delle proprie origini e sono più affezionate ad esse. Per i giovani il senso d'appartenenza non sembra così importante.
- I due giornali uniscono i loro lettori. Tramite la lingua slovena e il dialetto conservano il ricordo delle radici comuni (slovene).
- La posizione della minoranza slovena è migliorata negli anni, anche grazie alla legge numero 38 del 2001 e ai giovani che frequentano la scuola bilingue a San Pietro.

Soffermandoci sulla descrizione della Slavia Veneta in generale, abbiamo tenuto conto delle sue caratteristiche geografiche, demografiche, sociolinguistiche ecc. La Benecia è infatti una regione dove il mondo montuoso si intreccia con le valli; delle sue peculiarità sono stati scritti tantissimi studi ma comunque vi rimane sempre qualcosa di nuovo da scoprire. La Slavia Veneta conserva un passato comune e una preziosa tradizione. Quello che la fa speciale, sono sicuramente anche i suoi ricchi dialetti delle Valli del Torre e del Natisone i quali da secoli risuonano nelle sue vie. La Slavia Veneta è diversa da tanti punti di vista. Ci possiamo soffermare già sulla sua denominazione. Nella letteratura troviamo infatti Slovenia, Valli, Valle del Natisone, Valli del Natisone, Friuli, Slavia Veneta, Benecia, territorio degli sloveni in Italia. I suoi vicini friulani la chiamano »Sclavanie«.

Una caratteristica specifica della Slavia è anche il suo isolamento geografico per cui trova difficoltà a inserirsi nell'ambiente italiano ma allo stesso tempo rimane separata dal territorio sloveno al quale la collegano origini molto antiche. Tra l'altro conserva dialetti arcaici che durante la storia sono sopravvissuti a diverse contese e che neanche la crudele repressione da parte del potere non ha potuto sopprimerli.

Questa zona limitrofa unisce varie nazioni e culture – un fatto che la fa interessante per le ricerche. Da sempre interessava linguisti, geografi, etnologi, archeologi e persone che ne erano appassionati per ragioni dilettantistiche.

Le Valli del Natisone, zona a noi rilevante perché insediamento degli sloveni, fanno parte della regione Friuli Venezia Giulia e più precisamente della provincia di Udine. Quest'ultima comprende 1.120 km² del territorio sloveno autoctono. Le Valli invece comprendono 170 km² nelle comunità di San Pietro al Natisone, Pulfero, Savogna, Grimacco, Drenchia, Stregna e San Leonardo.

Nell'intera regione Friuli Venezia Giulia vivono più di 100.000 persone i cui genitori parlano lo sloveno ma il numero di persone che lo usano quotidianamente non supera i 50.000. Dopo il censimento della popolazione nel 1971 i dati demografici non ci sono perché la minoranza slovena nega di essere contata.

Per riassumere la storia degli sloveni in Italia si è utilizzata la monografia *Gli slavi del Natisone* (1978) di Giuseppe Jaculin. Ne citiamo alcuni passi:

- Gli slavi del Natisone sono rimasti »separati« e »distaccati« dagli sloveni per *dieci secoli*. Non hanno avuto contatti linguistici né culturali con loro, salvo pochissime eccezioni.

- Dall'insediamento (VII secolo) fino al 1866 gli sloveni dell'odierna provincia di Udine rimasero isolati dal resto della nazione slovena, sia a causa di barriere naturali sia a causa dell'appartenenza di essi nel tempo a unità statali diverse (Venezia, Austria, province illiriche). Gli slavi del Natisone rimasero distinti dagli sloveni anche quando vissero insieme nell'Impero Austro-Ungarico dal 1814 al 1866.
- Dopo la pace di Vienna del 3 ottobre 1866 venne indetto nel Veneto, nel Friuli e nella Val del Natisone, un plebiscito con il quale gli abitanti potevano scegliere se unirsi all'Austria con un »no« o passare all'Italia con un »sì«. Per gli slavi del Natisone si presentò un'occasione unica per unirsi agli sloveni dell'Austria, bastava votare »no«. Il plebiscito si svolse il 21 e il 22 ottobre e tutti i natisoniani compatti votarono »sì« per l'Italia.
- Gli slavi del Natisone non hanno mai accettato come loro lingua madre la lingua slovena sorta vari secoli dopo il loro »idioma locale di origine slava«.

Parlando in seguito delle minoranze e in particolare della minoranza slovena nella Slavia Veneta abbiamo attinto a diverse fonti. Alcuni sociologi definiscono una minoranza come un gruppo di persone che nella stessa società si differenzia dagli altri per la propria razza, nazionalità, religione o lingua, che si crede diverso e del quale altri pensano che sia un gruppo con connotazioni negative. Inoltre ha a disposizione relativamente meno potere ed è perciò sottoposto ad alcuni divieti, discriminazioni e simile (Susič, Sedmak 1983: 19).

La minoranza come una comunità specifica nell'ambito di uno stato deve conservare per la propria sopravvivenza quello che la rende unica. Sulla domanda che cosa unisce un uomo a una nazione/una minoranza si potrebbe discutere all'infinito. Skubic (1997: 34) sostiene che sia la coscienza della persona di appartenere a una comunità il fattore principale per la sopravvivenza della minoranza. Il riflesso più evidente della consapevolezza etnica sono la lingua e la cultura la quale deriva dalla lingua. Malle (1997: 32–33) dice che il modo principale per unire gli sloveni indipendentemente dal territorio e dal paese in cui vivono, sia l'impegno di conservare e sviluppare la lingua comune.

Riguardo la maggioranza, la minoranza si trova sicuramente in una posizione peggiore perché lo stato tende ad assimilarla. La maggioranza gode del prestigio e del potere, la minoranza invece (anche a causa del numero inferiore dei suoi appartenenti) non se lo può permettere. Lo stesso vale per la lingua di una minoranza; nel nostro caso si tratta della lingua slovena, che oggi viene usata da pochissime persone (principalmente dagli anziani). Non

possiamo però parlare di una conoscenza attiva dello sloveno perché non viene usato per comunicare – queste persone parlano il proprio dialetto ossia la propria parlata locale.

Nella parte teorica abbiamo studiato l'aspetto legislativo che denota la posizione della minoranza slovena in Benecia. Abbiamo preso in considerazione la situazione attuale ma anche i provvedimenti verificati in passato.

Durante il Trattato di pace a Parigi nel 1919 l'Italia garantì alla minoranza slovena, croata e austriaca il massimo rispetto della loro individualità scegliendo come esempio i diritti concessi ai francofoni della Val d'Aosta, agli slavi del Natisone e ai tedeschi intorno ad Asiago (Skubic 1997: 14).

Il 27 dicembre del 1947 la Repubblica Italiana ottenne la nuova costituzione (entrata in vigore il 1 gennaio del 1948) la quale venne considerata al tempo una tra le più progressiste. La costituzione consiste di norme indirette e dirette che riguardano la posizione delle minoranze nazionali (linguistiche) in Italia.

In seguito ci sono state varie leggi più o meno importanti che hanno riguardato le minoranze in Italia. Ci sembra doveroso menzionare anche il Patto di Londra (1954) tra la Gran Bretagna, gli Stati Uniti, l'Italia e la Jugoslavia di allora il quale dà ai membri della minoranza il diritto di rivolgersi alle istituzioni statali in sloveno, e i Trattati di Osimo che hanno in seguito confermato tale diritto. Nonostante ciò la comunicazione in lingua slovena nelle istituzioni pubbliche è ancora abbastanza rara (Kaučič Baša 1998: 43).

La legge numero 482 ha migliorato la situazione delle minoranze linguistiche nell'Italia di oggi. Il Parlamento Italiano l'ha approvata nel novembre del 1999, il Presidente della Repubblica l'ha firmata a dicembre, dopo di che questa legge è stata anche pubblicata sulla *Gazzetta ufficiale*. È entrata in vigore nel gennaio del 2001 (Brezigar 2001: 7).

Cecotti (2001: 14–15) ha constatato che la cosa più importante sottolineata dalla legge 482/1999 è la conferma dell'esistenza delle minoranze linguistiche nello stato italiano. La legge acconsente ai singoli comuni di: 1. proporre di inserire il proprio territorio (o una sua parte) nel territorio della minoranza; 2. la possibilità di usare la lingua protetta negli organi politici del comune; 3. la possibilità di dare alla gente a disposizione testi normativi in questa lingua; 4. l'introduzione della lingua protetta come lingua di lavoro nei loro uffici.

In più la legge garantisce la possibilità d'insegnamento nella lingua minoritaria ma anche in questo caso lascia ai genitori l'iniziativa. Infine l'Italia può finalmente firmare e ratificare la Carta europea delle lingue regionali o minoritarie. Si tratta dell'inizio di un processo che porterà le lingue minoritarie allo stesso livello su cui si trovano le lingue

europee maggiormente protette (come ad esempio il catalano), ma soprattutto stabilisce i loro diritti nell'ambito internazionale.

L'ultima legge, approvata il 14/2/2001 dal parlamento italiano e il 12/7/2001 dalla Camera dei deputati, è la legge 38/2001. Questa legge di tutela tra l'altro prevede l'uso della lingua slovena nell'amministrazione pubblica (è comunque necessaria la presenza di un interprete italiano), negli organi elettivi, nella toponomastica e nelle insegne pubbliche che dovranno essere bilingui. L'asilo e la scuola elementare a San Pietro si riconoscono come istituzioni statali e non più private. In più l'amministrazione scolastica dovrebbe avere la competenza linguistica anche in sloveno. Lo stato dà alla minoranza un contributo economico.

Ciò che in questa tesi ci ha interessato di più è stato in realtà l'aspetto linguistico della Slavia Veneta. I linguisti inseriscono i dialetti delle Valli del Natisone (dialetto del Torre e dialetto del Natisone) nel gruppo dei dialetti sloveni occidentali i quali si svilupparono dallo slavo delle Alpi sulla base delle leggi fonologiche, comuni a tutti i dialetti sloveni. Accanto al resiano, i due dialetti si inseriscono nel gruppo dialettale del Litorale, in cui ci sono anche il dialetto del Collio, il dialetto del Carso con la parlata di Banjšice, il dialetto della Carniola Interiore, il dialetto dell'Istria e i dialetti della Cicciaria. I dialetti del Torre, del Natisone e del Collio formano il sottogruppo dei cosiddetti dialetti della Slavia Veneta.

Il noto dialettologo sloveno T. Logar (2000: 169) ha qualificato i dialetti delle Valli del Natisone come dialetti sloveni limitrofi che da una parte si sono sviluppati dallo stretto contatto con le vicine parlate romanze e dall'altra parte hanno conservato linee relativamente arcaiche, le quali sono già coperte di altri dialetti sloveni.

La lingua letteraria ovvero la lingua standard è una lingua neutrale e codificata. Il dialetto e le varianti delle parlate regionali si usano soprattutto al livello orale, alla lingua letteraria invece si attribuisce il livello scritto. La situazione linguistica nella Slavia Veneta è eterogenea. Lo sloveno standard si esprime nella maggioranza dei casi tramite lo scritto, nei giornali *Dom* e *Novi Matajur*, ma è presente anche agli incontri, alle conferenze, alle manifestazioni culturali, alle celebrazioni liturgiche e sempre di più anche nelle occasioni ufficiali dove il suo uso viene stimolato dai contatti con la Valle dell'Isonzo. Nelle Valli del Natisone notiamo due tendenze: da un lato la tendenza di consolidare il dialetto, dall'altro lo sforzo di imparare la lingua standard nella consapevolezza che essa è il sostegno naturale e il punto di riferimento di tutte le parlate locali.

Nelle scuole, accanto all'italiano, si autorizza l'uso della lingua slovena che si trova però in una posizione inferiore rispetto all'italiano. Possiamo affermare che lo sloveno subisce una forte pressione da parte dell'italiano con lo scopo di restringerlo o persino

eliminarlo. I mass-media hanno una funzione importante per l'affermazione dello sloveno nell'uso pubblico. Accanto ai già menzionati giornali ci sono anche le trasmissioni radiofoniche alle quali si dovrebbe aggiungere anche qualche programma televisivo.

Lo sloveno si afferma nelle principali organizzazioni culturali slovene (teatro, scuola di musica ecc.) e nei circoli culturali locali. Proprio in questi si nota un'interessante distribuzione di codici vari perché nella sfera culturale viene introdotto anche il dialetto (riassunto da *Slovenščina v javnosti* 1983: 96). Esso è presente soprattutto nella comunicazione orale, in parte anche nella pubblicistica e nella produzione letteraria dialettale (menzioniamo il concorso Moja vas dove i bambini mandano i propri contributi scritti in dialetto).

La posizione linguistica degli sloveni nella provincia di Udine è delineata soprattutto dalla scarsa istruzione sistematica nella madre lingua. In tale caso prevale l'uso solo privato del dialetto sloveno e l'uso dell'italiano nella sfera pubblica e nello scritto. Si tratta di una forma tipica della diglossia che può essere rappresentata dalla seguente equazione: sloveno = dialettale = orale = privato; italiano = letterario = scritto = pubblico.

Il dialetto locale si usa come una lingua inferiore, nelle situazioni formali invece si usa l'italiano, l'unica lingua nella Slavia Veneta che viene appresa sistematicamente. Non dobbiamo trascurare la funzione svolta dall'altra lingua minoritaria nel Friuli Venezia Giulia, ossia il friulano. Il suo uso è limitato ai contatti con le persone che lo parlano e legato alle necessità lavorative nell'ambiente friulano (Fachin 1997: 80). Seguiamo dunque questo schema: l'italiano svolge la funzione della lingua standard, della lingua ufficiale e burocratica; il friulano si usa fuori dall'ambiente familiare; il dialetto sloveno rappresenta la lingua intima di casa (Fachin 1997: 81).

Un aspetto importante riguardante le lingue che vivono in (stretto) contatto è l'interferenza che provocano l'una sull'altra. Nell'opera *Languages in contact* (1953) Ulrich Weinreich ha definito il concetto del contatto linguistico. Due o più lingue sono in contatto quando vengono usate alternativamente dalla stessa persona che le usa durante il contatto con un'altra persona. Questo significa che il parlante deve conoscere perfettamente ambedue le lingue, inoltre deve essere capace di alternare due o più lingue. Il parlante fa uso di una lingua di contatto quando si manifesta la necessità di cambiare codice ossia in una determinata situazione. Il cosiddetto code-switching (alternanza di codici) porta ai cambiamenti nell'uso della lingua ovvero all'interferenza (Krevs 1992/93: 210).

Skubic nella sua opera *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski meji* (1997) fa una ricerca di come e in che misure le lingue e le parlate romanze abbiano influenzato sulle

parlate slovene occidentali. Discute soprattutto dell'influenza del friulano e del potente influenza dell'italiano essendo lingua ufficiale e pubblica; nota anche una scarsa influenza del dialetto veneto.

La questione delle minoranze a confronto con la maggioranza è sempre stata delicata. Perciò non sorprende che nel corso degli anni ne aumentino gli studi. Vari esperti (e non) cercano di evidenziare i modi con cui la minoranza può non solo sopravvivere ma anche svilupparsi.

Per uno sviluppo efficace dello sloveno come lingua minoritaria ci sarebbe bisogno di radicali cambiamenti nell'ambito della politica e della programmazione linguistica: (a) una programmazione dello status dello sloveno come lingua d'insegnamento in tutti i livelli d'istruzione (specialmente nella scuola elementare), (b) una programmazione dello status dello sloveno come materia a scelta nelle scuole con la lingua di maggioranza del posto, (c) programmazione dello sviluppo della competenza linguistica con lo scopo di sviluppare il linguaggio tecnico, (d) programmazione dello sviluppo della coscienza linguistica della propria lingua (Bernjak 2001: 127–131).

Sembra che la società d'oggi sia consapevole dell'importanza non solo delle lingue minoritarie, ma anche dei dialetti e delle parlate locali. Negli ultimi tempi, tanti paesi cercano di affermarli, arricchirli ed ampliare il loro uso. Anche in Italia l'uso dei dialetti (quelli italiani, si capisce) si estende. Sul famoso sito Wikipedia troviamo il sardo (questo è in realtà un idioma), il siciliano, il veneto, il napoletano e altri. Sul giornale politico *La Padania*, in mano al partito della Lega Nord a Milano, è uscito il 13/8/2009 per la prima volta un numero bilingue sia in italiano sia in dialetto veneto. I lettori si sono trovati in imbarazzo di fronte al proprio dialetto scritto – si sono infatti accorti che non sapevano leggerlo. Lo stesso succede nel caso di *Dom e Novi Matajur*: il dialetto scritto non è uguale a quello parlato.

Non abbiamo potuto trascurare la tematica dei media e del loro influsso sulla società mettendo in rilievo la diversa funzione dei mass-media e dei media minoritari. Gli studiosi affermano che i mass-media (quotidiani, riviste, libri, cartelloni pubblicitari, radio, televisione, cinema, teatro) influenzino fortemente l'individuo e la società. Quest'influenza può essere negativa o positiva. I pareri sono contrastanti ma è vero che è la singola persona a lasciarsi più o meno influenzare da essi. Susič e Sedmak (1983: 98–99) affermano che i mass-media dominanti hanno un'influenza molto negativa sulle comunità etniche minoritarie. Secondo il loro parere, questi media rappresentano un mezzo di repressione e assimilazione, omogenizzazione e standardizzazione.

Per quanto riguarda i media minoritari, la situazione è diversa. Essi infatti hanno una funzione importantissima nell'apprendimento linguistico. Nella relazione di maggioranza e minoranza possono addirittura rappresentare il fattore principale della sopravvivenza o dell'estinzione della lingua minoritaria (Busch 1993: 81).

Susič e Sedmak (1983: 96–98) non attribuiscono ai media minoritari solo la tipica funzione di divulgazione di informazioni ma vi vedono la funzione di risvegliare la coscienza etnica tra i membri di una comunità. I mass-media dovrebbero essere il portavoce della minoranza stessa riguardo i suoi problemi, le sue necessità, le sue esigenze e le sue aspirazioni. Inoltre potrebbero dare un contributo nel collegare e conservare le relazioni tra varie parti della comunità etnica specialmente se esse si trovano a distanza da parti che sono culturalmente più forti.

Nella parte empirica ci siamo occupati dell'analisi dei due giornali. Accanto alla descrizione generale del *Dom* e del *Novi Matajur*, specifichiamo anche i risultati acquisiti dal conteggio dei numeri usciti tra il 2000 e il 2008 e dai questionari posti ai lettori dei due giornali.

Il quindicinale *Dom* è stato fondato nel dicembre del 1966 come bollettino interparrocchiale da un gruppo di sacerdoti sloveni delle Valli del Natisone in provincia di Udine. Allora le finalità principali del periodico erano quelle di tenere vivo il collegamento tra le parrocchie e i numerosi emigranti che avevano lasciato i loro paesi per motivi economici e quello di contribuire alla conservazione del patrimonio linguistico e culturale sloveno che in quegli anni erano messi in pericolo da una continua assimilazione. Nella sua lunga storia *Dom* ha vissuto vicissitudini alterne. Nel 1977 è diventato mensile e si è arricchito della collaborazione di un gruppo di laici. Il direttore responsabile era Don Ottorino Burelli, mentre la redazione era nella canonica di San Volfango nel comune di Drenchia. Nel 1982 è stata fondata la Cooperativa Dom, che ha rilevato la testata e l'amministrazione del giornale. Nel 1983 *Dom* è diventato quindicinale e da allora ha conosciuto una continua crescita e una diffusione in tutta la Slavia Friulana, tra gli emigranti, in regione ed anche nella Valle d'Isonzo.

La carica del direttore responsabile è stata poi assegnata al nominato mons. Marino Qualizza che svolge questa funzione ancora oggi.

Nell'aprile del 2002 le pubblicazioni sono state interrotte. Un anno dopo la testata è stata rilevata dalla cooperativa Most che ha potenziato il giornale. Il suo caporedattore è Giorgio Banchig (adattato da dom.it). Il giornale *Dom* viene scritto in italiano, nello sloveno standard e nel dialetto delle Valli del Natisone.

Dom è nominato anche »giornale di cultura e religione«. È perciò comprensibile il suo orientamento verso la religione cattolica. Ne conseguono la sua forma ed i suoi contenuti religiosi. Le copertine per lo più si rivolgono sempre al lettore sia con immagini invitanti (nel 1990 il giornale era ancora in bianco e nero) sia con la consueta lettera del direttore responsabile che (quasi sempre usando il dialetto) presenta uno dei temi di attualità più interessanti del momento. Nel 1990 la tematica era ancora orientata principalmente verso l'ambito religioso, in seguito è cambiata e si è allargata su altri campi. Le rubriche sono diverse e trattano l'attualità, la politica, la cultura, l'economia, lo sport, la storia (p. es. a forma di aneddoti, riflessioni, fumetti, canzoncine ...). È interessante la rubrica *Kotiček zdravja/L'angolo della salute*, iniziata nel 2004 che contiene un piccolo paragrafo nello sloveno standard e in italiano. È difficile stabilire quale tematica prevalga nel giornale e in quale lingua essa venga scritta. Fanno eccezione le varie pubblicità: l'invito alla messa è scritto esclusivamente in dialetto; i messaggi promozionali per le trasmissioni radiofoniche o televisive sono scritti talvolta in dialetto ma questa non sempre è una regola fissa. Spicca »la pubblicità« sull'ultima pagina del giornale (2004) che diffonde la comunicazione in sloveno in pubblico. Le vignette ossia le barzellette disegnate (le cosiddette Storielle di Miha) vengono scritte solamente in dialetto.

Contando e verificando i numeri del *Dom* usciti tra gli anni 2000 e 2008, si è arrivati al numero 168. La nostra ricerca si è poi basata sugli articoli »appropriati«.

Li abbiamo denominati tali se trattano:

- d) la politica in relazione con la minoranza; le leggi di tutela; gli accordi tra politici italiani e sloveni e simile/i;
- e) la linguistica e la questione della lingua slovena e del dialetto nella Benecia;
- f) la cultura; la produzione letteraria nella Benecia; i reportage dei vari eventi culturali e letterari; le cariche dei circoli culturali ecc.

Di questi articoli appropriati ne abbiamo enumerati 301.

Osservando gli articoli, basandoci sulla lingua in cui vengono scritti, ci siamo resi conto che ci sono **149 articoli scritti in italiano**, 51 in sloveno e 101 in dialetto. Come previsto, la maggioranza degli articoli è scritta in lingua italiana, numericamente però le si avvicina anche il dialetto. Negli anni 2000, 2001, 2002, 2004 e 2006 prevaleva l'italiano; negli anni 2003 e 2005 il dialetto; lo sloveno invece non è mai stato prevalente tra i tre.

Il *Novi Matajur* è il settimanale degli sloveni della provincia di Udine. Gli sloveni della Benecia hanno capito subito l'importanza politica e culturale di avere un proprio organo di informazione nella propria lingua, perciò hanno fondato il giornale *Matajur*, che da più di 50 anni accompagna la comunità slovena nel Friuli. Il primo numero del *Matajur* uscì il 3 ottobre del 1950, il giornale prese ad uscire ogni quindici giorni, la sua redazione, a causa della forte pressione nazionalista nella Benecia di allora, si trovava a Udine. Nel 1974 la testata venne denominata *Novi Matajur*, la redazione si trasferì a Cividale, Izidor Predan ne divenne il direttore responsabile, e firmò il giornale fino al 1984. Con il primo gennaio 1985 il *Novi Matajur* è diventato settimanale, la direzione è stata nel contempo affidata a Iole Namor. Dal 1991 il *Novi Matajur* è proprietà dell'omonima cooperativa, formata dai dipendenti del giornale e da altri giornalisti, la presidenza è stata affidata a Michele Obit. Da una cinquantina d'anni il giornale svolge essenzialmente tre funzioni, ancora oggi attuali: di informazione, di cultura e di collegamento. Dà infatti visibilità alla comunità slovena e di essa pubblica notizie e informazioni dirette ad un vasto territorio dove vivono gli sloveni ed i friulani. Di significato elevato è il ruolo culturale del giornale, dove i lettori possono conoscere la propria storia e tradizione culturale. Nelle sue pagine generazioni di »beneciani« hanno imparato a riconoscere ed a scrivere nei dialetti sloveni, così come si sono avvicinati di più alla lingua slovena letteraria.

Il giornale viene scritto in italiano e in sloveno, una particolare importanza viene data ai dialetti sloveni, dal natisoniano al resiano, che rappresentano un'eccezionale ricchezza culturale.

Il *Novi Matajur* ha un importante ruolo di collegamento visto che consolida i rapporti tra gli sloveni che vivono nelle vallate confinarie della provincia di Udine con quelli che vivono in altre zone della regione e soprattutto con gli emigranti sloveni che vivono in Europa e nel mondo.

Il *Novi Matajur* da sempre coltiva un dialogo con i vicini friulani e italiani, di qui l'esigenza di proporre le notizie in forma bilingue. Ogni anno si pubblicano da 49 a 50 numeri (adattato da novimatajur.it).

A prescindere dalla lingua usata, nel *Novi Matajur* c'è sempre uno stile di scrittura molto personale, soggettivo, talvolta emotivo. Tante volte si sottolinea la coscienza di appartenere al popolo sloveno, alla cultura slovena, si richiama l'attenzione sui diritti e sulle sofferenze passate. Con orgoglio si parla dei successi ottenuti come minoranza. Ne fanno parte soprattutto le leggi 482/1999 e 38/2001, i circoli sloveni e la scuola bilingue di San Pietro. Ogni incontro politico o culturale che li riguarda viene elogiato perché significa un

passo in avanti nella lotta per i loro diritti. I Beneciani sono stati sempre ottimisti nella prospettiva del futuro benché lo stato non si sia mai abbastanza occupato delle loro vicende. Anche quando le due leggi sono state approvate, i Beneciani hanno manifestato una certa incredulità verso il futuro. Ma comunque resta sempre in loro la voglia e l'inclinazione verso una situazione futura migliore. Ciò afferma il fatto che i Beneciani siano orgogliosi e coscienti delle proprie origini (slave, slovene) e che mai smetteranno di lottare per la propria esistenza.

Dalla fine del 1999 in poi, il giornale viene stampato a colori, il che lo fa ancora più interessante per i lettori.

Contando e verificando i numeri del *Novi Matajur* usciti tra gli anni 2000 e 2008, si è arrivati al numero di 418 copie. Di articoli »appropriati« (il criterio preso è stato lo stesso del giornale *Dom*) ne abbiamo individuati 697. Di articoli in italiano ce n'erano 259, quelli **in sloveno invece erano 402**, in dialetto invece ne abbiamo trovati soltanto 36. È sorprendente che il giornale abbia dato massima importanza allo sloveno e non all'italiano. Il fatto ci sorprende (infatti potrebbe trattarsi di un puro caso) perché di regola avrebbe dovuto prevalere l'italiano. I risultati si riferiscono ovviamente agli articoli »appropriati«. Il dialetto è quasi trascurato.

Ricapitolando: analizzando gli articoli riguardo la lingua in cui vengono scritti ci interessava scoprire quale lingua prevalesse, in quale lingua si scrivesse una certa tematica ecc ... La parte empirica (il conteggio degli articoli) ci ha fatto sapere che nel *Dom* prevale l'italiano, nel *Novi Matajur* invece lo sloveno. Ci riferiamo ai sopraccitati articoli »appropriati« perché in realtà generalmente (in quantità) prevale l'italiano (in ambedue i giornali). Non si può affermare che una certa tematica venga scritta in una particolare lingua: la tematica politica si scrive sia in italiano sia in sloveno; la stessa cosa vale per la cultura e la scuola. Per quanto riguarda i necrologi, le storie comiche, le barzellette, gli annunci dei matrimoni, gli inviti alla messa si usa sempre il dialetto.

Osservando anche alcuni esempi della cosiddetta interferenza tra due o più lingue, abbiamo notato che essa quasi sempre passa dall'italiano allo sloveno. L'influsso dello sloveno sull'italiano non è stato rintracciato.

Vorremmo far notare che su alcuni articoli il cui testo viene scritto in italiano, i commenti (sotto le foto) sono invece in sloveno o in dialetto (o viceversa). Alcuni articoli invece hanno il titolo in una certa lingua, il contenuto dell'articolo viene scritto in un'altra lingua. Questo fenomeno vale per tutti e due i giornali.

Abbiamo dato maggior attenzione alla »correttezza« o »scorrettezza« dello sloveno. Accanto agli errori di stampa, ce n'erano alcuni di ortografia. I testi in sloveno sono invece pieni di sbagli: mancano le virgole (che in sloveno sono importantissime p. es. per la sintassi; questo fenomeno è molto frequente e perciò si presuppone che si tratti dell'interferenza dell'italiano perché esso le usa di rado); le parole *senat*, *ministrstvo*, *zbornica* (Senato, Ministero, Camera) vengono scritte con la maiuscola il che in sloveno non è motivato; *Beneška Slovenija* invece come »beneška Slovenija« o »Beneška slovenija« (in sloveno ambedue le parole si scriverebbero correttamente con la maiuscola); troviamo vari esempi di uso sbagliato dei casi (lo sloveno ne conosce sei); la forma per il complemento d'agente »našim braucem« è scorretta (tratto da: *Novi Matajur*, 18. 1. 2001) ecc. Il giornalista del *Primorski dnevnik* Ace Mermolja (*Slovenščina v javnosti* 1983: 182) è consapevole del fatto che anche le persone professionalmente ben preparate spesso non hanno una perfetta conoscenza dello sloveno, hanno difficoltà a trovare le espressioni giuste perché conoscono meglio o talvolta solo il vocabolario italiano. Questa scarsa conoscenza linguistica si esprime anche negli articoli e nel programma di un giornale, le redazioni non riescono al 100 per 100 a correggere il materiale scritto. Mermolja discute inoltre del problema delle traduzioni: i giornalisti sono chiamati sempre a »tradurre« dall'italiano allo sloveno. Il numero maggiore dei messaggi e delle notizie d'agenzia sono in italiano. Il giornalista deve confrontare in continuazione i termini, le espressioni fraseologiche e le eccezioni di formazione lessicologica che forse gli sloveni in patria neanche usano o i giornalisti oltreconfine non conoscono perché non frequentano le istituzioni o i tribunali sloveni. Molti errori, soprattutto quelli di stampa, si avvertono perché almeno una parte del personale che stampa il loro giornale non conosce lo sloveno. Il lavoro dei correttori è perciò molto impegnativo, a creare un quotidiano poi ci si trova sempre alle strette con il tempo. Anche I. Namor durante l'intervista conferma queste problematiche.

Per i due giornali si notano in generale le seguenti caratteristiche: il *Novi Matajur* a confronto con il *Dom* si adopera ad ottenere una lingua più elevata (almeno per quanto riguarda lo sloveno) benché si siano trovati degli sbagli. Guardando anche stilisticamente, la lingua è più elaborata. Il dialetto non lo possiamo valutare secondo la »correttezza« o »scorrettezza« perché esso non ha una propria codificazione sulla cui base potremmo valorizzarlo. Notiamo comunque lo sforzo del dialetto di essere il più possibile grammaticalmente unitario e comprensibile al lettore. Ci riferiamo alla sua forma nei due giornali: si esprime come un miscuglio di dialetto parlato e di sloveno standard, il che ci sembra un fenomeno logico. Il dialetto infatti per convenzione non si scrive e perciò lo

scrittore deve trovare la giusta via per tradurre la sua forma fonologica nella forma scritta (troviamo tantissimi dittonghi ecc.).

Come già citato, nell'ambito della parte empirica abbiamo preparato il questionario di ricerca indirizzato ai lettori dei giornali *Dom* e *Novi Matajur*. Sia la versione in sloveno sia quella in italiano è stata formata in 19 domande. A disposizione c'erano 30 fotocopie in lingua slovena e 10 fotocopie in lingua italiana, perché si ipotizzava che la maggioranza degli sloveni nella Benecia avrebbe voluto parlare in sloveno. L'ipotesi si è dimostrata immotivata. Tutti gli intervistati (solo una persona parlava in un dialetto molto »slovenizzato«) comunicavano infatti in italiano perché in questa lingua »si sentono più sicuri«. In parte alternavano l'italiano e il proprio dialetto. La maggioranza degli intervistati si è impaurita di fronte al questionario pensando di non essere abbastanza »colta« per poter capire le domande perfettamente. Gli intervistati credevano che in italiano potessimo porre o spiegare le domande in modo più comprensibile. Per questo timore tutti gli intervistati hanno voluto che fossimo noi a porre loro le domande; nessuno ha deciso di compilare il questionario autonomamente. Si sono compilati 24 questionari.

Il sondaggio è stato eseguito due volte. Durante la prima visita nella Slavia Veneta il 29/5/2009, ci siamo presentati alle due redazioni. La direttrice del *Novi Matajur* Iole Namor ha gentilmente risposto alla nostra richiesta, sottoponendosi poi alle domande da noi precedentemente preparate per scoprire qualcosa in più del loro giornale e delle persone che lo creano. Lei ci ha dato anche delle indicazioni per quanto riguarda le zone e i luoghi dove si trova un maggior numero di lettori del *Novi Matajur*. È comprensibile che a causa della legge sulla protezione dei dati personali o della legge sulla privacy, i nomi e gli indirizzi dei lettori non possano essere riferiti. Alla redazione del giornale *Dom* ci siamo incontrati anche con il signor Giorgio Banchig che da anni svolge la funzione di suo caporedattore. Banchig ha sottolineato il fatto che il loro giornale ha meno lettori e di conseguenza meno abbonati essendo un giornale di orientamento più ristretto. Viene letto principalmente da persone che si dichiarano cattolici e attribuiscono alla propria religione una grande importanza. Il *Dom* si orienta verso il cattolicesimo per convinzione ma non solo: lo usa come motore della propria attività. Anche G. Banchig si è fatto intervistare.

Nello stesso giorno siamo andati in alcuni paesi dove vivono i lettori dei due giornali. La ricerca degli ipotetici intervistati si è svolta casualmente da porta a porta. Le ore mattutine forse non sono state le più opportune perché tanti lettori non erano a casa. Così siamo riusciti a far compilare solo 7 questionari.

In merito allo scarso numero dei questionari compilati, siamo ripartiti per la Benecia ancora una volta la domenica del 14/6/2009 convinti di trovare più persone disponibili. In realtà, tante persone si trovavano a casa ma tra queste, solo una piccola percentuale era »lettore« o abbonato«. In più si è verificato che i lettori del *Novi Matajur* e del *Dom* sono principalmente persone anziane (pensionati). Si tratta di lettori di vecchia data che sono affezionati alla lettura dei due giornali. Per loro leggere i due giornali significa mantenere in vita una forte tradizione. Allo stesso tempo la lettura consente loro di sentirsi più vicini agli altri membri della minoranza. Con il loro aiuto si sono compilati ancora 17 questionari.

Analizzeremo in seguito i risultati del sondaggio. I dati demografici (1^a domanda) degli intervistati ci aiutano a delineare il cerchio dei lettori o/e abbonati.

L'età media dei lettori è di 67 anni. L'intervistato più giovane ha 40 anni, il più vecchio 88. Se li classifichiamo riguardo al sesso 6 intervistati erano uomini e 18 intervistate donne il che rappresenta 25 % di uomini e 75 % di donne. Il numero è preso a caso anche se possiamo dedurre che la maggioranza della popolazione anziana nella Benecia è femminile.

Riguardo allo stato civile 13 intervistati erano sposati, 11 non sposati. Quest'ultimo gruppo includeva anche persone celibi, nubili, vedove o divorziate. Gli intervistati provenivano da 9 diversi paesi tra cui Crostù, Dolegna, Cosizza inferiore, Grimacco, Liessa, Pulfero, Clodig, Mersino alto e Mersino basso.

A forma di elenco proponiamo i risultati delle domande:

- La 2^a domanda era: *»Se avete frequentato la scuola elementare in Italia, in quale lingua era l'insegnamento?«* La maggioranza (20 lettori) ha risposto a) *in italiano*.
- La 3^a domanda era: *»Se avete frequentato la scuola media superiore in Italia, in quale lingua era l'insegnamento?«* La maggioranza (16 lettori) ha risposto c) *altro* (non hanno frequentato, hanno frequentato all'estero).
- La 4^a domanda era: *»Quale lingua usate prevalentemente a casa, tra amici ...?«* La maggioranza (14 lettori) ha risposto c) *dialetto/parlata locale*.
- La 5^a domanda era: *»Quale lingua prevalentemente usate fuori dalla casa (p. es. al negozio, in banca, nelle istituzioni pubbliche ...)?«* La maggioranza (22 lettori) ha risposto b) *italiano*.
- La 6^a domanda era: *»Il vostro uso di una lingua invece dell'altra è una decisione consapevole o si tratta di un processo spontaneo?«* La maggioranza (14 lettori) ha risposto c) *uso una lingua invece di un'altra spontaneamente*.

- La 7^a domanda era: *»Siete consapevoli del «cambiamento» o della «mescolanza» delle lingue, p. es. quando parlate con una persona che conosce sia l'italiano sia lo sloveno?»* La maggioranza (18 lettori) ha risposto a) *ne sono consapevole.*
- L' 8^a domanda era: *»Seguite i programmi (televisivi o radiofonici) sloveni e leggete giornali o riviste slovene?»* La maggioranza (16 lettori) ha risposto c) *leggo, ma non seguo i programmi.* Tra i giornali e riviste vengono nominati il *Dom*, il *Novi Matajur* e il *Primorski dnevnik*.
- La 9ª domanda era: *»Leggete i giornali Dom e Novi Matajur?»* La maggioranza (11 lettori) ha risposto a) *sì.*
- La 10ª domanda era: *»Quanto spesso leggete questi giornali?»* La maggioranza (11 lettori del *Dom* e 17 lettori del *Novi Matajur*) ha risposto che li legge regolarmente.
- L'11ª domanda era: *»Siete abbonati ai giornali Dom e Novi Matajur?»* La maggioranza (8 lettori) è abbonata solo a *Novi Matajur*, ma le si avvicinano i lettori che sono abbonati a tutti e due i giornali (7). Le persone sono abbonate da tempo, all'incirca 15–20 anni.
- La 12^a domanda era: *»Rispondete a questa domanda se leggete il Dom. Di solito, quali articoli leggete (sono possibili al massimo 4 risposte)?»* La maggioranza (12 lettori) ha risposto g) *quasi tutto.*
- La 13^a domanda era: *»Rispondete a questa domanda se leggete il Novi Matajur. Di solito, che articoli leggete (sono possibili al massimo 4 risposte)?»* La maggioranza (8 lettori) ha risposto f) *quasi tutto.*
- La 14^a domanda era: *»Gli articoli da leggere li scegliete rispetto alla lingua in cui sono scritti?»* La maggioranza (14 lettori) ha risposto c) *non lo prendo in considerazione.* I lettori che invece prendono in considerazione questo fatto, hanno risposto che leggono di più in italiano perché per loro è l'unico codice perfettamente comprensibile.
- La 15^a domanda era: *»Capite gli articoli scritti nello sloveno standard?»* la maggioranza (12 lettori) ha risposto b) *a volte ho problemi di comprensione.*
- La 16^a domanda era: *»Qual è l'importanza dei giornali Dom e Novi Matajur per la minoranza slovena nella Slavia Veneta? Per ogni proposta scegliete una delle risposte.»* La maggioranza crede che i due giornali offrano occasioni per usare lo sloveno; conservino il dialetto; rafforzino la consapevolezza dei membri della minoranza; uniscano i membri della minoranza.

- La 17ª domanda era: »Come valutate il giornale Dom?« Tutti e 13 i lettori che lo leggono hanno scelto l'opzione a) *mi piace così com'è*.
- La 18ª domanda era: »Come valutate il giornale Novi Matajur?« Tutte e 20 le persone che lo leggono hanno scelto l'opzione a) *mi piace così com'è*.
- La 19ª domanda era: »Come valutate la condizione della minoranza slovena nella Slavia Veneta?« La maggioranza (11 lettori) ha scelto a) *la sua condizione è sempre uguale*.

La tesi di laurea *Dom e Novi Matajur – testimonianze della minoranza slovena nella Slavia Veneta* ha discusso, tramite la parte teorica ed empirica, in quali condizioni si trova la minoranza slovena nella Benecia e qual è l'importanza dei giornali minoritari *Dom* e *Novi Matajur* per i suoi membri. Ambedue i giornali evidenziano la situazione linguistica nella Slavia Veneta.

Delle 9 ipotesi poste, 5 si sono affermate, 4 invece si sono dimostrate immotivate. Così si può concludere che:

- in generale, sia nel *Dom* sia nel *Novi Matajur* prevale la lingua italiana (sottolineando però che nel *Novi Matajur* la maggior parte degli »articoli appropriati« è scritta in sloveno);
- in ambedue i giornali il dialetto viene usato poco;
- il dialetto viene parlato principalmente dalle persone anziane, i giovani lo trascurano;
- i lettori dei giornali sono soprattutto anziani;
- il *Dom* e il *Novi Matajur* contribuiscono al fatto che i lettori si sentano più uniti tra di loro.

Abbiamo respinto l'ipotesi che la tematica linguistica e quella culturale si scrivano in sloveno o in dialetto, la tematica politica invece in italiano. Si è dimostrato che per una certa tematica non si prevede una determinata lingua. Erano immotivate le ipotesi che i membri della minoranza capiscano e parlino lo sloveno standard, che si dichiarino sloveni e che definiscano il proprio dialetto un dialetto sloveno. Gli intervistati infatti capiscono lo sloveno standard con (molta) difficoltà, praticamente non lo parlano, la maggioranza non si sente slovena (questa denominazione viene attribuita esclusivamente ai cittadini della Repubblica di Slovenia, loro invece sono cittadini italiani, la loro vera etnia – se così la si può chiamare – è slava) e riguardo al proprio dialetto afferma che esso sia un idioma a parte ma sempre di origine slava. Infine si è rivelata inopportuna anche l'ipotesi che la condizione della minoranza slovena nella Benecia sia migliorata negli anni. La maggioranza crede che la sua situazione sia sempre uguale. In questo luogo dobbiamo aggiungere che anche le

risposte di I. Namor e G. Banchig nelle rispettive interviste, in gran parte coincidono con le sopraccitate affermazioni.

Grazie agli studi teorici trattati, all'analisi dei giornali e al questionario di ricerca siamo riusciti a capire meglio la situazione politica, culturale e linguistica della minoranza slovena nella Slavia Veneta. Una preziosa fonte della conoscenza è poi rappresentata dalle circostanze in cui abbiamo svolto il sondaggio. Facciamo riferimento alle conversazioni svoltesi con gli intervistati dopo la compilazione dei questionari in un'atmosfera più disinvolta. Così siamo arrivati a delle informazioni importantissime che forse nella ricerca stessa non sono state evidenziate. In primo luogo, i membri della minoranza non vogliono essere messi in evidenza e non vogliono essere chiamati tali. Sono del parere che questo tipo di «etichettarli» abbia un'influenza negativa su di loro. I concittadini italiani li trattano con inferiorità perciò desiderano vivere inosservati e in simbiosi con la maggioranza. Sicuramente anche questa è una delle cause per cui nelle Valli lo sloveno e il dialetto poco a poco stiano scomparendo.

All'inizio della compilazione del questionario tre persone intervistate hanno domandato se qualcuno verrà a sapere delle loro risposte temendo di essere poi molestati. Sembra piuttosto impossibile pensare che nel 21° secolo si abbia paura di dichiarare le proprie convinzioni etniche, religiose, culturali, linguistiche o simili.

In tutti i paesi in cui si è svolto il sondaggio, si percepiva una situazione particolare. Anche nei posti più affollati le persone quasi non comunicavano tra di loro. Osservando attentamente, ci siamo resi conto che questo tipo di tensione nasceva tra gli italiani e gli sloveni/slavi. Essa si è verificata almeno due volte quando abbiamo bussato alla porta »sbagliata«. La prima volta ci ha aperto un signore anziano – italiano – che al saluto »Buon giorno, dober dan« ci ha respinti bruscamente. La seconda invece, quando abbiamo incontrato una signora anziana – italiana – che al menzionare i due giornali minoritari ha dichiarato: »Mi scusi, ma non ne voglio proprio sapere.«

Un'intervistata ci ha riferito che i suoi vicini di casa italiani spesso parlano »di questi slavi che fanno le vittime in un paese in cui non gli manca niente, anzi ...«, e che per questo motivo trova difficoltà nel relazionarsi con loro.

Tutto il materiale acquisito e tutte le constatazioni mostrate si riferiscono esclusivamente alla nostra esperienza fatta durante la visita nella Benecia e ai risultati ottenuti tramite il sondaggio. Ciò premesso, non ci permettiamo di diffondere quanto constatato come un'unica verità e un unico riflesso della situazione politica, culturale e linguistica nella Benecia.